

De Witte Roosen

Dick den Ouden

Wout Mouwen

De Witte Roosen

*De Wassenaarse rederijderskamer
in de periode 1638 - 1721*

Steelt vry 't geen leersaem is, en laet een yder 't zijn.

(Formulier tot Baptisatie van de Kamer van den HOORN-Blom)

De Witte Roosen

Auteurs: Dick den Ouden en Wout Mouwen

Wassenaar 2014

Omslagontwerp: JACCO Grafische Vormgeving
Vormgeving binnenwerk: JACCO Grafische Vormgeving
Omslagillustraties: Dick den Ouden, *Witte Roos* (ets)
Jan Steen, *Rederijkers bij een raam*, Philadelphia Museum of Art

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, door middel van druk, fotokopieën, geautomatiseerde gegevensbestanden of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de schrijvers.

Inhoudsopgave

Voorwoord

Hoofdstuk 1	Rederijkers	9
Hoofdstuk 2	De Witte Roosen	15
Hoofdstuk 3	Wassenaar 1638	21
Hoofdstuk 4	Voorburg 1676	29
Hoofdstuk 5	Den Haag 1676	39
Hoofdstuk 6	Den Hoorn 1677	49
Hoofdstuk 7	Schipluiden 1678	61
Hoofdstuk 8	Katwijk aan de Rijn 1679	71
Hoofdstuk 9	Schiedam 1705	85
Hoofdstuk 10	Noordwijk 1709	97
Hoofdstuk 11	Stompwijk 1721	111
	Besluit	117
	Bibliografie	121

Voorwoord

Weinigen weten dat ook in Wassenaar een rederijkerskamer heeft bestaan. Zelfs Wassenaarders niet. Hoe zouden ze dat ook moeten weten?

Nadat we een meilied hadden ontdekt dat in 1638 werd gezongen door Wassenaarse rederijkers, leek het ons interessant verder te zoeken naar activiteiten van deze kamer. Zouden er nog meer teksten van De Witte Roosen bestaan? Ons onderzoek leverde verrassend veel op: we vonden in totaal 34 teksten. Deze gedichten en liederen hebben we in dit boekje afgedrukt.

Het doel van deze uitgave is het toegankelijk maken van de teksten van de Wassenaarse rederijkers. Er is afgezien van annotaties bij de teksten. Het begrijpen van de inhoud is in de meeste gevallen niet al te moeilijk, waar nodig wordt toelichting gegeven. Het kan soms verhelderend zijn een tekst hardop te lezen.

Ook is aandacht besteed aan de context waarin deze teksten functioneerden. We hebben daarom, zij het zeer beknopt, een beeld geschetst van de rederijkers en de rederijkerskamers. Wat was hun maatschappelijke en literaire betekenis? Welke rol vervulde de muziek?

Bij het toelichten van rederijkersteksten met een bijbels onderwerp, is gebruik gemaakt van de Statenvertaling (1637). Die staat wat de tijd betreft het dichtst bij de hier gepubliceerde gedichten. Omwille van de leesbaarheid is gekozen voor een gemoderniseerde versie.

Tot slot spreken we onze dank uit voor de medewerking die we kregen van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag, de Universiteitsbibliotheek in Gent, Erfgoed Leiden en Omstreken en het archief van de gemeente Wassenaar.

Hoofdstuk 1 Rederijkers

Satire op de literaire bijeenkomsten van de rederijders, Nicolaes van Haften (1653 - 1715)

Rederijkerskamers

Met de term rederijkerskamers worden de plaatselijke amateurgezelschappen aangeduid die zich bezig hielden met het organiseren van optochten en feesten en het schrijven van gedichten en toneelstukken bij passende gelegenheden. Ze vormden op deze manier een spreekbuis van de burgerij. Vaak werden ze, ook financieel, gesteund door de overheid, zoals in dit boek verschillende keren zal blijken. De relatie met de kerk leverde nog al eens problemen op. De kamers waren ingericht naar het voorbeeld van de schuttersgilden. De rederijkers beoefenden de welsprekendheid, de retorica. In de middeleeuwen had de *const van rhetorike* een veel bredere betekenis. Door volksetymologie werd *rethoriker* tot *rederijker*. De *keizer* of *prins* (voorzitter) en de *factor* (secretaris, artistiek leider, regisseur) vervulden in de kamers de belangrijkste functies. Daarnaast bestonden, maar dat kon per kamer verschillen, nog diverse andere functies, zoals *vaandeldrager*, *bode*, *schatmeester*. Een bijzondere functie had de *zot* of *nar*, die, uitgedost met ezelsoren en een muts met belletjes, voor de komische noot zorgde. De werkende leden werden *broeders*, *kameristen*, of *retrozijnen* genoemd. In een reglement waren de rechten en plichten van de kamerleden vastgelegd.

Geschiedenis

De geschiedenis van de rederijkerskamers gaat terug tot in de vijftiende eeuw. De eerste kamers ontstonden in de Zuidelijke Nederlanden, maar in het laatste kwart van de vijftiende eeuw zien we een opmars van de rederijkerij in de Noordelijke Nederlanden. Vlamingen en Brabanders hadden grote invloed op de economische en politieke ontwikkeling van Holland en Zeeland. Die invloed uitte zich ook op literair terrein.

De eerste Zeeuwse en Hollandse kamers werden opgericht in plaatsen die bestuurlijk van belang waren: Middelburg (1480), Den Haag (1482), Rotterdam (rond 1485), Dordrecht (1485), Delft (1487). En wat in de grote steden gebeurde, zien we ook met enige vertraging terug in kleinere plaatsen en dorpen. Rond 1560 bestond in Holland en Zeeland een hecht netwerk van rederijkerskamers. Na 1600 zien we het aantal kamers afnemen en die dalende lijn zet zich door tot in het begin van de achttiende eeuw, wanneer ook de laatste rederijkers hun harp aan de wilgen hangen.

Wedstrijden

Rederijkers hielden van feesten en van wedstrijden, of beter geformuleerd, van feestelijke wedstrijden. De broeders wilden zich graag meten met de leden van andere kamers. Welke kamer schreef het beste gedicht, het mooiste lied? Welke broeders wonnen de prijs voor de beste voordracht? Wie waren de beste vendelzwaaiers?

Wanneer zo'n wedstrijd werd uitgeschreven door een belangrijke kamer en een nationaal karakter kreeg, dan spreken we van een *landjuweel*, een wedstrijd in de eredivisie. Het 'juweel' was oorspronkelijk de naam voor de te winnen prijs. Maar de meeste festivals en wedstrijden speelden zich af op een lager niveau, als *refreinfeest*, *blazoefest* of *meifeest*.

Muziek

De rederijkers werden, vooral in de tijd voor de reformatie, onder meer ingeschakeld op kerkelijke feestdagen, bij de opvoering van religieuze toneelstukken en bij groots opgezette processies. En omdat zulke festiviteiten ook een toeristische trekpleister waren, verhoogde het stadsbestuur somtijds de feestvreugde door de kamers in de gelegenheid te stellen een wedstrijd met kamers uit andere plaatsen te organiseren. Op deze wijze werden twee heren gediend: de kerk en het stadsbestuur.

Behalve met een financiële bijdrage steunden kerk en stadsbestuur de rederijkers ook in personele zin: stadsmuzikanten, koorknappen, zangers en zangmeesters werden ter beschikking gesteld. Een bewijs dat bij de rederijkers de muziek een rol van betekenis heeft gespeeld.

Zo is bijvoorbeeld bekend dat in 1517 in Brugge een liederenwedstrijd werd gehouden. De liederen moesten worden gezongen op nieuwe melodieën, terwijl het bij de rederijkers gewoonte was dat de liedteksten werden geschreven op bestaande melodieën. Zie in dit verband ook de liederen van de Wassenaarse kameristen. Meerstemmige zettingen van de liederen waren geen uitzondering en ook aan de instrumentale begeleiding werden soms hoge eisen gesteld.

Het is natuurlijk niet eerlijk de praktijk in de bloeitijd van de rederijkerij in de Zuidelijke Nederlanden (zestiende eeuw) waar steden als Gent, Brugge en Antwerpen de boventoon voerden, te vergelijken met die in Noordwijk, Schipluiden, Den Hoorn en Wassenaar (zeventiende eeuw). Maar toch, op rederijkersfeesten werden liederen gezongen bij de intrede en het afscheid en op een voorgeschreven thema. Bij die liederen stond niet voor niets de aanwijzing "op de wijze van", te vergelijken met ons gebruik bij feestelijke gelegenheden nieuwe teksten ten gehore te brengen op bestaande, populaire melodieën.

Uiteraard kon de muziekpraktijk in steden op een veel hoger plan staan: de stadsorganist Cornelis Schuyt schreef een vijfstemmige toonzetting voor het welkomstlied van het Leidse rederijkersfeest van 1596.

Wat de liederen van de Wassenaarse rederijkers betreft, moeten we het doen met "op de wijze van", waarbij het niet altijd gemakkelijk is vast te stellen welke melodie werd bedoeld: voor één lied bestonden soms meerdere melodieën.

De Wassenaarse rederijkers hebben voor hun liederen gebruik gemaakt van de volgende melodieën:

- Gheswinde Bode van de Min (Wassenaar 1638)
- (O) Rotterdam (hoog) verheven soet (Voorburg 1676, Den Haag 1676, Den Hoorn 1677, Schiedam 1705)
- Ey schoonste Nimh, aensiet u, &c. (Den Haag 1676, Katwijk aan de Rijn 1679)
- Al eer men komt ter eeren siet (Den Hoorn 1677)
- Hoe werckje niet Leeuwerck (Schipluiden 1678)
- Als Paulus trou was voor sijn schaepen (Katwijk aan de Rijn 1679)
- O nagt Jaloerse nagt (Noordwijk 1709)
- Wanneer de Son in 't Morgen-Root (Noordwijk 1709)

Taal

In 1584 publiceerde Hendrik Laurensz. Spiegel, lid van de Amsterdamse rederijkerskamer De Eglantier (In Liefde Bloeiende), zijn bekende boek *Twe-spraack van de Nederduitsche Letterkunst / of te Vant spellen ende eyghenscap des Nederduitschen Taals*. Het idee ontstond dat onze taal een vaste spelling moet hebben, er werd gezocht naar een spellingnorm. Net als in het Latijn moeten ook in onze taal vaste regels gelden. Spiegel prijst zijn boek aan bij de rederijkers:

*Ghy Rijmers wildy Rederijcken,
Koopt my: zo mooghd' kunst doen blijcken,
Die nu meest schiet al zonder wit.
Hier hebby stof: hier vindy t'pit
Des kunsts: na bolsters bitter smaken,
Gheen nuet is zoet men moetse kraken.*

En in de periode 1622-1625 werd door o.a. Hooft en Vondel een aantal 'letterkunstige vergaderingen' belegd. Maar zelfs zij hebben hun eigen stelsel nooit consequent toegepast.

Het verschijnen van de *Statenbijbel* in 1637 is van groot belang geweest voor het ontstaan van een standaardtaal. Deze bijbel fungeerde door zijn grote gezag en brede verspreiding steeds meer als richtlijn voor taal en spelling. Ook het werk van de Wassenaarse rederijkers laat duidelijk zien, dat er nog geen sprake is van een algemeen aanvaarde norm voor de spelling. Zelfs binnen een gedicht worden soms verschillende spellingvarianten gehanteerd.

Opvallend in de taalkunst van de rederijkers is hun belangstelling voor de klassieke Oudheid. Dat hangt uiteraard samen met het literaire klimaat van de renaissance, maar ongetwijfeld ook met het verlangen van de kameristen om voor vol te worden aangezien. "Zich aan het dichten zetten," maakt minder indruk dan "de Parnassos bestijgen." Het kwistig rondstrooien van godennamen, het pronken met kennis van de klassieke Oudheid, het droeg alles bij tot de status van de rederijkerskamers.

Collectieve kunst

Rederijkerskunst is collectieve kunst. Het is de kamer die op de voorgrond treedt, niet de individuele schrijver. Die ondertekent zijn werk meestal niet met zijn eigen naam, maar met een door hem zelf gekozen spreuk.

Voor de individuele rederijker met literaire ambitie had de kamer ook de functie van opleidingsinstituut. Dichters als Bredero (1585-1618) en Poot (1689-1733) begonnen hun loopbaan in het rederijkersmilieu.

Wanneer in de zeventiende eeuw de welvaart toeneemt, ontstaat een elite die zich een eigen levensstijl aanmeet. Ook wat de literatuur betreft. Niet langer ligt het accent op het collectief, de individuele kunstenaar treedt naar voren.

Hoe weinig waardering die zelfbewuste kunstenaar opbrengt voor het geknutsel van de rederijkers, blijkt bijvoorbeeld als in 1616 de geleerde Daniël Heinsius een bundel Nederlandse poëzie laat verschijnen. In de inleiding moeten de rederijkers het ontgelden:

De Witte Roosen

*Een volk dat veeltijds is ontbloot van alle rede:
Onmatig, onbesuisd, wanschapen, onbesneden...*

Een hard oordeel, maar het is typerend voor de waardering van de rederijderskunst door de literaire elite in de zeventiende eeuw. De rederijderskamers raakten in verval. En juist uit die periode dateert het werk van de Wasseenaarse rederijderskamer *De Witte Roosen*.

Hoofdstuk 2 **De Witte Roosen**

Satire op de literaire bijeenkomsten van de rederijders, Adriaen van Ostade (1610 - 1685)

De Witte Roosen

Het is niet bekend in welk jaar de Wassenaarse rederijderskamer De Witte Roosen werd opgericht. Maar de kamer moet in 1606 al hebben bestaan. In dat jaar vaardigde het Hof van Holland namelijk een resolutie uit waarin rederijdersspelen in Monster, Naaldwijk en Wassenaar werden verboden. Drie jaar eerder was al gebleken dat de overheid niet bepaald positief stond tegenover de rederijders, toen een aantal personen, waaronder enkele jonge boeren *ende andere de gemeene saecke quaedtwillighen personen*, in Voorschoten een kamer wilde oprichten. De Staten van Holland stonden dit niet toe. De baljuw van Wassenaar kreeg opdracht de oprichting tegen te gaan, onder toezien oog van de ambachtsheer, die de Staten over de snode plannen had ingelicht.

De bezwaren tegen de rederijderskamer kwamen vooral van kerkelijke (gereformeerde) kant. De Staten werden onder druk gezet de rederijderij uit te bannen. In de praktijk was echter vaak sprake van een gedoogbeleid. In vele plaatsen werd een kamer zelfs gesubsidieerd.

De baljuw van Wassenaar wenste de resolutie echter te handhaven. Toen de Wassenaarse rederijders het speelverbod naast zich neerlegden, kregen ze in 1619 een boete opgelegd van 25 gouden realen wegens spelen *in der voorleden ommeganck opte kermisse*. Ook moesten ze de proceskosten betalen.

Kannekijders

Twee jaar later, in 1621, krijgen de kamerleden weer met justitie te maken. Ze worden door Jacob Cornelisz. Reyne voor de rechtbank gedaagd omdat ze nog twee halve vaten bier moeten betalen. Ze worden veroordeeld tot betaling van de achterstallige rekening van 6 gulden en 6 stuivers en de gemaakte proceskosten.

Dit alles weerhoudt de rederijders er niet van lustig door te drinken en in 1638 worden ze weer voor het gerecht gedaagd wegens een openstaande bierrekening van 60 gulden en 14 stuivers. De eiser is Job Cornelisz. van Oisterong (alias Slop), die in de Wassenaarse archieven een aantal keren als biersteker staat vermeld. Hij heeft Symon Coddens ingeschakeld als advocaat. Maar ook de Wassenaarse broeders hebben rechtshulp gezocht, zij worden bijgestaan door advocaat Benninck. Hij vecht de taxatie van de eiser aan en de schepenen houden de zaak aan.

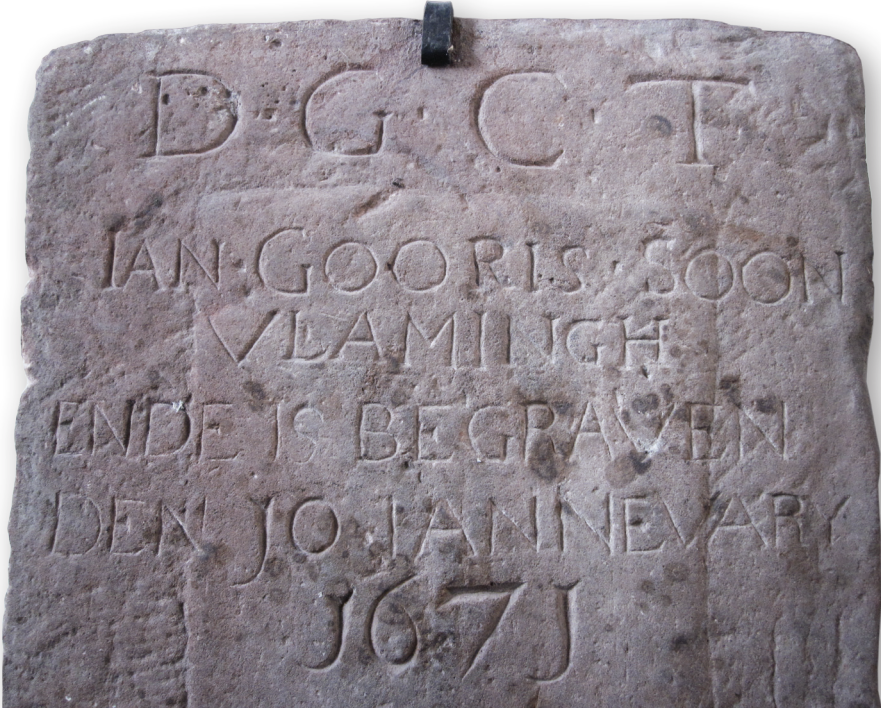
In 1642 dient een soortgelijke zaak: Albert Claesz. Moij, eigenaar van de Leidse bierbrouwerij De Eenhoorn, eist betaling van bier dat bestemd was voor de Wassenaarse rederijders. Hij laat zich vertegenwoordigen door zijn advocaat, Claes Claesz. Moij. De rederijders worden bijgestaan door advocaat Coddens. Zelfs de Wassenaarse schipper die de biervaten vervoerde, wordt gehoord: Cornelis Floerisz. Crooser (=Cornelis (van) Binckhorst.)

Naast alle geschillen over drankrekeningen, wijst ook de spreuk *Rederijders kannekijders erop*, dat het bierverbruik tijdens rederijdersbijeenkomsten bovengemiddeld moet zijn geweest. Dat in een aantal plaatsen de kamers verlaging of zelfs vrijstelling van bierbelasting kregen, zal een extra stimulans zijn geweest.

Leden

Dankzij de processtukken over geleverd bier, kennen we de namen van enkele leden van de Wassenaarse rederijderskamer in de zeventiende eeuw:

- Jan Jacobsz.
- Jan Gorisz. (de Vlaminck, alias den Dubbelden). In 1635 verkoopt hij zijn tuin in het dorp aan Jonckheer A. van Honthorst. Volgens het verpondingskohier bezit hij in het dorp nog een huis en een "tuchthuys". Op zijn grafplaat in de Wassenaarse dorpskerk staat dat hij werd begraven op 10 januari 1671.

Grafplaat van Jan Gorisz. de Vlaminck in de Dorpskerk (Wassenaar)

- Gerbrant Jacobsz. (Haesbrouck), bakker. Hij bezit een aantal huizen in het dorp. In 1625 is hij H. Geestmeester.
- Corn. Bouman, zoon van Huych Cornelisz. Bouman, welgeboren man en herbergier te Wassenaar. Cornelis is bode van de Weeskamer, hij overlijdt voor 25-11-1642. Hij is de oom van van Hendrick Gerritsz. van Tol.
- Hendrick Gerritsz. van Tol, weesmeester, rentmeester en welgeboren man van Wassenaar. In de jaren 1659-1669 is hij schout. Hij overlijdt in 1669.
- Daniel Abramsz.

Omdat juist deze personen werden gedagvaard, moeten zij wel een bestuurlijke functie hebben gehad in de kamer. Het bestuur van de rederijderskamer was blijkbaar in handen van de gegoede burgerij.

Uit een wat latere periode zijn nog drie namen van Wassenaarse rederijders bekend, omdat deze staan vermeld bij gepubliceerd werk van De Witte Roosen:

- Pieter Cornelisz. van Brederoe. De toevoeging *duijnmeijer* achter zijn naam kan erop duiden dat hij was belast met het toezicht op het duingebied (wildstand). Vaak was zo'n functie gecombineerd met een eigen boerenbedrijf. Hij was in 1676 aanwezig op het rederijdersfeest in Voorburg en voerde de spreuk *Soeckt vrede*. Hij overleed 14-3-1702.
- Cornelis Huygensz. van Brederoe (Breeroe, Breroe.), gedoopt 14-10-1654, overleden 11-2-1742. Beroep: wagenmaker. Hij staat vermeld op de lijst van weerbare mannen 1690 en 1702 met de rang van sergeant. We zien hem op de rederijdersfeesten in Voorburg (1676), Den Haag (1676) en Den Hoorn (1677). Hij voerde de spreuk *God, en niet meer*.
- Jan Cornelisz. (van) Duynstee, gedoopt 28-3-1659, overleden 16-3-1735. Hij staat vermeld op de lijst van weerbare mannen 1690. Hij is in 1677 aanwezig op het feest in Den Hoorn onder de spreuk *Tracht tot Liefde*.

Naam, spreuk, blazoen

Evenals de meeste kamers kozen de Wassenaarse rederijders voor een bloemennaam: *De Witte Roosen*. Zo kende Katwijk aan Zee *De Kempenbloem*, Leiden *De Witte Acoleyen*, Schiedam *De Roo Roosen*. De kamer van De Rijk draagt de naam *De Witte Rose*, Wassenaar koos voor het meervoud. Ook in de keuze van de zinspreuk waren de Wassenaarders niet bijster origineel: *In liefde wast*.

Er zijn meer kamers die in hun zinspreuk het woord liefde hebben staan: *Liefd' brengt vreë* (Leidschendam), *Liefd' is 't fundament* (Leiden), *Liefd' moet blycken* (Katwijk aan de Rijn). Het werkwoord *wast* bevat de eerste drie letters van de plaatsnaam Wassenaar.

Kamers die nog niet officieel erkend waren ("onvrije kamers") konden het verzoek indienen te worden gedoopt op een rederijdersfeest. Een goed voorbeeld van zo'n ceremonie is de doop van de kamer van Den Hoorn, op 27 juli 1678 te Schipluiden (zie hoofdstuk 7). Over een doop van De Witte Roosen is niets bekend.

Hoe het blazoen van De Witte Roosen eruit zag, is niet bekend. We weten dat de Wassenaarse kamer er een had, want in 1638 overhandigden de broeders van De Witte Roosen een blazoen aan de kamer van Noordwijk.

Hoofdstuk 3 **Wassenaar 1638**

Mey-Liedt,

Ghesonghen binnen Zuydevijck, onder den Ban

V A N

V V A S S E N A E R,

By de Broeders

I N L I E F D E W A S T:

Op 't Jaer ons Heeren 1638.

Op de Wijse: Gheswinde Bode van de Min.

I.
Wech is dien ouden Boreas,
Singht van vzeught dit Liedt/
Want al het noordzuchtich gewas
Dat schein meest tot niet/
'Welck weer spuyt// tot ghewin
Gaet eens upt// d'Herderin
Sal u/
Met haer Lief ontmoeten nu/
Gaen sonder ghetreur/
'Kupffent Wolffhen deur/
Tot de geple lust/
Dooz Cupido wozyt gheblust.

II.
Den Herder neemt sijn Kietjen mee/
Speelt op 't Fluytjen daer/
Om dat het Nymphje Galahé
Hem sou komen naer/
'Is verbljdt// in dat Dal/
Dooz s' Meys tijdt// over al
sden hoorz/
Het Ghedogheft onghesoozt/
Dat van vzeughden singht/
'Domme Dee dat spyinght/
Om dat weder is/
Wecy de selle kou ghewts.

III.
Gaet eens dooz 'guille Dypnigh zant/
Daer sal komen weer
Den Jagher/ met sijn Hoozen/ want
Blaest/ en neemt sijn keer/
Tot dat hy// 't Wildt op-doet/
'Nimphje byp// hem ontmoet/
Gaen so/
Tot dat recht schiet Cupido,
Dees vzeught veelberlep/
Kont al dooz den Mey
Die't alles verciert/
Met veel vzechten ghemanfert.

IV.
Siet hoe het spuytjen Bacchus teer/
Weer krijght Kanop en Lof/
Flora die is verciert noch meer/
In haer waerde Hof/
Den Mensch// krijght vermaerk
Naer sijn wensch// van dees saeck/
Dus vzyft
d'Oppel-Vooght die't al bewyft/
Die het Water hoogh/
Weber maecht heel d'voogh/
Dat soo menigh heeft
Bedzoeft/dus Gode d' Cere gheeft.

PRINCE.

PRINCE det Prince wilt doch Heer,
Met desen Mey soet/
Gheben dat Fredrick meer en meer/
't Droom Orange bloedt/
Mach in't Velt// trecken snel/
En 'eghewelde// byrecken sel/
Met macht/
Hem die naer sijn leben trasht/
Op dat 't Roosjen Wit,
Centwigh vze' e best/
En stimmer lijdt last/
Wenschen wy In Liefde Wast.

In Liefde

VVast.

T. c. v. b.

C. j. v. H.

Tot LEYDEN, Ghedruckt by Willem Christiaens, woonende op 't
Raenburgh/ by de Doelen-vrugge. Anno 1638.

Wassenaar 1638

De oudste tekst van De Witte Roosen (In Liefde Wast) is een meilied, *ghesonghen binnen Zuydwijk, onder den Ban van Wassenaar*. De tekst is ondertekend met de letters T.c.v.b. en de initialen C.J.v.H.

Het lied werd gezongen door de broeders van De Witte Roosen, maar de initialen zijn van een rederijker uit Oegstgeest: Claes Jansz. van Harne. Hij voerde de spreuk 't Goedt comt van Boven en was lid van de kamer De Oogentroostbloem in Oegstgeest. Daarmee zijn ook de letters T.c.v.b. verklaard.

Het was niet ongebruikelijk dat een kamer die niet zelf een tekst kon leveren, iemand inhuurde.

Meilied

Dat een lied geheel in het teken stond van de maand mei, was niet zonder reden. Het begin van de meimaand betekende het begin van de zomer: een periode van bloei brak aan, de nieuwe dienstboden en knechten deden hun intrede en landerijen werden in pacht genomen. Kortom, alle reden voor een feest.

De meilboom (een versierde paal of boom) werd op 1 mei of een dag ervoor geplant. De boom werd in een optocht vervoerd met een of meer versierde wagens. Er werd vaak bij gedanst en gezongen.

Na de reformatie stuitten de meifeesten vaak op bezwaren van calvinistische dominees. Toch bleef de traditie in veel streken voortleven. Hetzelfde vertrouwen in een nieuwe en betere toekomst is ook terug te vinden in de 1-mei-vieringen van de socialistische bewegingen in de 20^e eeuw.

In het "Mey-Liedt" van 1638 klinkt ook de positieve toekomstverwachting door die zo kenmerkend is voor meiliederen. De dichter roept op met vreugde dit lied te zingen. Boreas, de god van de noordenwind, is weg, de winter is voorbij. Alles komt weer tot bloei, tot leven. Trek er net zoals de herder en de jager op uit. De mooie nimf Galathea zal u tegemoet treden. Cupido zal u raken en uw hartstocht zal geblust worden. Dat alles wordt teweeggebracht door de maand mei, maar wat we vooral niet moeten vergeten: prijs het opperwezen.

Tot slot wordt via de "Prince" de hoop uitgesproken dat Frederik spoedig te velde zal trekken en met kracht het geweld zal breken en zo vrede zal brengen. Na de winterstop moet het leger, onder aanvoering van Frederik Hendrik, weer actief worden.

Het lied werd in 1638 te Leiden gedrukt door Willem Christiaens, *woonende op 't Rapenburgh by de Doelen-brugghe*.

Mey-Liedt
Ghesonghen binnen Zuydtvvijsck, onder den Ban
VAN
WASENAER,
By de Broeders
IN LIEFDE WAST:
Op 't Jaer ons Heeren 1638.
Op de Wijse: Gheswinde Bode van de Min.

I

Wech is dien ouden Boreas,
Singht van vreught dit Liedt/
Want al het nootdruftich gewas
Dat scheen meest tot niet/
't Welck weer spruyt// tot ghewin
Gaet eens uyt// d'Herderin
Sal u/
Met haer Lief ontmoeten nu/
Gaen sonder ghetreur/
't Ruysent Boschjen deur/
Tot de geyle lust/
Door Cupido wordt gheblust.

II.

Den Herder neemt sijn Rietjen mee/
Speelt op 't Fluytjen daer/
Omdat het Nymphje Galathé
Hem sou komen naer/
't Is verblijdt// in dat Dal/
Door s'Meys tijdt// over al
Men hoort/
Het Ghevoghelt onghestoort/
Dat van vreughden singht/
't Domme Vee dat springht/
Omdat weder is/
Wech de felle kou ghewis.

III.

Gaet eens door 't gulle Duynigh zant/
Daer sal komen weer
Den Jagher met sijn Hooren/ want
Blaest/ en neemt sijn keer/
Tot dat hy// 't Wildt op-doet/
't Nymphje vry// hem ontmoet/
Gaen so/
Tot dat recht schiet Cupido,
Dees vreught veelderley/
Komt al door den Mey
Die 't alles verciert/
Met veel vruchten ghemaniert.

IV.

Siet hoe het spruytjen Bacchus teer/
 Weer krijght Knop en Lof/
 Flora die is verciert noch meer/
 In haer waerde Hof/
 Den Mensch// Krijght vermaeck
 Naer sijn wensch// van dees saeck/
 Dus prijst
 d'Opper-Vooght die 't al bewijst/
 Die het Water hoogh/
 Weder maect heel droogh/
 Dat soo menigh heeft
 Bedroeft/ dus Godt d'Eere gheeft.

PRINCE.

Prins der Prince wilt doch Heer,
 Met desen Mey soet/
 Gheven dat Frederick meer en meer/
 't Vroom Orange bloedt/
 Mach in 't Velt// trecken snel/
 En 't ghewelt/ breecken sel/
 Met macht/
 Hem die naer sijn leven traght/
 Op dat 't Roosjen Wit,
 Eewigh vre'e besit/
 En nimmer lijdt last/
 Wenschen wy In Liefde Wast.

T.c.v.b.
 C.J.v.H.

Claes Jansz van Harne schreef in datzelfde jaar ook een meilied voor zijn eigen kamer. Het verscheen bij dezelfde drukker. Het laat duidelijk overeenkomsten zien met het Wassenaarse lied. Ook in dit meilied roept hij op God (den Opper-A) te prijzen. Van Harne strooit weer kwistig met namen uit de klassieke Oudheid: Pan, Titon, Juno, Venus en Flora. In de "Prince" verwijst hij naar de strijd tegen Spanje en wenst hij de prins van Oranje alle goeds toe.

Mey=Ghesangh/

Ghesongen by de Broeders der
 OOGHEN-TROOST-BLOM,
 Onder 't Woordt:
 OEST-GHEEST-VREUGHT.

*Op 't Jaer ons Heeren ende Salichmaecker
 Jesu Christi 1638.*

Op de Wijse: Nu leef ick in 't verdriet.

De Witte Roosen

I.

Wech is den Winter grijs/
Met Haghel/ Sneeuw en Ys/
Dus singht den Opper-A/ nu prijs/
Want 't Landt van 't buyten-water hoogh/
Is nu meest weder droogh/
s' Meys vruchten komen tot vertoogh.

II.

De geyle herderin/
Met Pan aerdigh van Min/
Trecken in 't truysent Bosch met sin/
Daer singht en springht de Nachtegael
Met veelderleye tael/
By dees Nymphjes daer altemael.

III.

Titon ontslyt haer schoot
In 't Oostlich morggen-roodt/
Daer lun' met Venus wordt ghenoot/
Om soo in 't wel-ruyckende Hof
Van Floras Bloemkens grof/
Te breyden een Crans/ tot s'Meys Lof.

IV.

Merckt eens 't vier-voetig Vee/
En 't licht Pluym-ghediert mee/
Beschamen ons alhier ter stee/
Want sy loven haren Godt verblijdt/
Dat sy den noodt zijn quijt/
Maer wy blijven verhart altijdt.

Prince.

O Prins, gheeft door 's Meys kracht/
Des Landts Staten eendracht/
Op dat sy breecken d'Spaensche macht/
En dat d'Orange Prins verheught/
Mach voort-varen in deught/
Dit wenschen wy van Oestgheest Vreught.

'tGoet komt van boven.
Claes Jansz. van Harne.

Claes Jansz. van Harne laat zijn meelied voorafgaan door Meys eer-wensch, een gedicht van zestien versregels. Uit de tekst valt op te maken dat het gedicht is voorgedragen onder de meiboom. Oegstgeest had een periode van ernstige wateroverlast doorgemaakt. Er waren zelfs dijken doorgebroken. Maar de verblinde en halsstarrige mens ziet niet in dat alle ellende aan

hem zelf te wijten is. Hij moet op het rechte pad blijven. Meer dan in zijn meelieder en toont Van Harne zich hier een dichter.

MEYS EER-WENSCH

Hoe gaet het met den mensch? Hoe gaet het met den tijdt?
 De een die is bedroeft, en d'ander is verblijdt:
 d'Een tijdt is bitter kout, d'ander komt Phoebus stralen,
 Met gulde fackels heet, al uyt des Hemels zalen.
 Den eenen tijdt so is den Landtman seer bedroeft,
 d'Ander tijdt weer verheught, als hy s'Meys vruchten proeft:
 't Is in dit selfde jaer, te recht seer wel ghebleken,
 Doen 't woelent Water fel, de Dijcken quam door-steken.
 Hoe was menigh Mensch daer bedroeft schier tot de dootd.
 En nu weder verblijdt, door desen *Mey-boom* groot?
 Ha! Goedertieren Godt, hoe gaet ghy t'al beschicken?
 En wy halstarrich Mensch, niet eens voor u en schricken:
 Of ghy, Sterft ende Pest, Krijgh en Honghers nood sendt,
 Met felle Water-vloedt, den Mensch blijft even blendt:
 Daerom wilt met den Mey, in *Oest-geest Vreught* verblijden,
 Op dat ghy *d'Ooghen Troost*, ô Mensch! niet treedt bezijden.

Noordwijk

In hetzelfde jaar waarin de broeders van De Witte Roosen hun meelied zongen (1638) organiseerde de kamer van Noordwijk, De Lely onder de Doornen, een wedstrijd waarbij ook de Wassenaarse kamer aanwezig is. De broeders bieden zelfs een cadeau aan, een blazoen.

Den Deijl

Vijf jaar later, in 1643, vond in Wassenaar een incident plaats waarbij ook de rederijkers uit Oegstgeest betrokken waren. De Haagse slager Willem Machels diende een klacht in bij de Wassenaarse overheid over wat hem bij Den Deijl was overkomen. Hij reed zich daar met zijn wagen vast in een kuil. Juist op dat ogenblik naderde een wagen met rederijkers uit Oegstgeest. De slager riep: "Mannen, ic en can nyet wijken!" Een van de rederijkers, "een lanck jonckmens in 't swart gecleet", kwam van de wagen om hem te helpen. Maar hun vaandeldrager had minder geduld en riep: "Gij hondsvot, waarom slaet gij niet aen?" De rederijkers forceren een doortocht. Wanneer de slager met zijn zweep naar hen slaat, springen twee of drie rederijkers met een mes in de hand van hun wagen en dreigen hem dood te steken: "Gij schelm, gij hondsvot! Nu moet gij daer aen!" De in het zwart geklede jongeman weet uiteindelijk de gemoederen tot bedaren te brengen. De geschiedenis vermeldt niet of de klacht nog een juridisch vervolg heeft gehad.

Rijswijk

In datzelfde jaar, 1643, schreef de Rijswijkse kamer De Willighe Rijsen een rederijkerswedstrijd uit waarvoor ook Wassenaar werd uitgenodigd. De invitatie was zeer aantrekkelijk: de deelnemende kamers behoeften *pacht noch toll*en te betalen en er waren prachtige prijzen te behalen. Ook voor drank was gezorgd: per kamer een half vat bier per dag en voor de duur van het gehele feest twintig stopen wijn. Helaas ging het feest niet door, er waren, mede door druk van kerkelijke zijde, te weinig inschrijvingen.

Hoofdstuk 4 Voorburg 1676

766 C 53

766 C 53

Apolloos - Parnas,

Vreugdigh vertoont by de K A M E R
V A N D E

JESUS OOGEN,

Tot VOORBURGH,

Op den 27 - 28 - en 29. July 1676.

Dooz dertien Kamers / welkers Broeders met
Trommel en Baen dese naerbolgende Vrage
hebben beantwoozdt :

Wie sagh een wreed Geslacht eer sy waren geboren,
En gingen door een steen weer te gelijk verloren?

Tot Delft / gedrukt by Cornelis Blommestejn, Ordinaris
Drucker bande Maegt Rethorica, woonende inde Krom-
straetsteegh/ in Door druck geleert, 1676.

Voorburg 1676

In 1676, op 27, 28 en 29 juli, waren de Wassenaarse broeders aanwezig op een feestelijke rederijkerswedstrijd die werd uitgeschreven door de Voorburgse kamer De Jesus Oogen. De kamer voerde de zinspreuk *Niets voorborgen*. Er namen dertien kamers deel en enkele particulieren. Twee Wassenaarse deelnemers worden met name genoemd: Pieter Cornelisz. van Brederoe (Soeckt vrede) en Cornelis Huygen van Brederoe (God, en niet meer).

Het refreinfeest viel op maandag, dinsdag en woensdag, aan het einde van de hooimaand. Het hooi was binnen en ook de kamerleden die geen directe binding hadden met het boerenbedrijf beschikten blijkbaar over voldoende vrije tijd om de dichtdegens te kruisen. Dat gold wellicht niet voor alle deelnemers, want de kamer van Overschie werd *versteecken van de Prijzen, en &c. om dat sy naer drie uyren zijn gecompereert*. Die kameristen arriveerden blijkbaar veel te laat.

Met het Voorburgse feest wordt de rederijkerij nieuw leven ingeblazen schrijft de Hagenaar J. de Roy in zijn *Lof-gedicht Ter eeren de Kamer van Voorburgh*:

*Soo raect de Kamer-vreugd'(die langh was wegh gedoken
En als verstorven was) we'er levend uyt het graf.*

De Delftse drukker Cornelis Blommestejn gaf een bundel uit waarin de bijdragen van de deelnemers waren bijeengebracht: *Apolloos-Parnas*. Hij noemt zich *Ordinaris Drucker van de Maegt Rethorica*. De term *ordinaris* werd door uitgevers gebezigd wanneer sprake was van een officiële verbintenis met een stadsbestuur of universiteit. Vaak werd bij de rederijkers Rethorica als een godin, vrouw of maagd voorgesteld. Cornelis Blommestejn (Door Druck Geleert) pretendeert met deze kwalificatie op de titelpagina een bijzondere relatie met haar te hebben. Hij was in deze periode de belangrijkste drukker van rederijkerswerk in Noord-Nederland en lid van de Delftse kamer De Rapenbloem.

Kaerte

Het was gebruik dat een bode van de organiserende rederijderskamer een aantal andere kamers uitnodigde door het overhandigen van een *kaerte*. In dat document stonden de onderwerpen vermeld waarover de deelnemende kamers moesten schrijven en de eisen waaraan hun werk moest voldoen. De Voorburgse wedstrijd bestond uit vier onderdelen: kwestie, lied, knievraag en sottevraag.

In de kwestie werd een serieus onderwerp behandeld, het lied werd geschreven op een bestaande, bekende melodie, de knievraag behelsde een improvisatieopdracht (het papier waarop het gedicht werd geschreven lag als het ware op de knie) en in de sottevraag was vooral de humor belangrijk

Kwestie: *Wie sagh een wreed Geslacht eer sy waren geboren,
En gingen door een steen weer te gelijk verloren?*

Sottevraag: *Wat is de sotste daedt, die kan een Sot bedrijven?*

Knievraag: *Wie droeg de Lauwer-Kroon tot lof der Batavieren?*

Kwestie

Het gedicht van De Witte Roosen over de kwestie werd geschreven door de Wassenaarder Pieter Cornelisz. van Brederoe (Soeckt vrede). Hij beantwoordt de vraag met een gedicht waarin de stokregel verwijst naar het gevecht van David met de Filistijnse reus Goliath.

In de eerste strofe beschrijft Van Brederoe hoe hij reageerde toen hij de vraag op de kaerte las. In de tweede strofe vertelt hij hoe David (*Isaais achtsten Soon*) de reus doodt met een steen uit zijn slinger. In de derde strofe wordt verhaald dat het leger van de Filistijnen op de vlucht slaat en door het leger van Israël wordt achtervolgd tot in het gebied van de Filistijnse steden. In de vierde strofe richt de dichter zich tot de voorzitter van de rederijkerskamer (*Prinsen*) en volgt een opsomming van plaatsen in de bijbel waarin de steen een rol speelt:

- De steen waarmee David de reus Goliath versloeg (1 Samuel 40).
- De steen die Jacob als kussen diende te Bethel (Genesis 28:11).
- De steen des aanstoets waarover de profeet Jesaja spreekt (Jesaja 8:14).
- De steen der gedachtenis in de rivier de Jordaan (Jozua 4).
- De steen die door de bouwlieden werd afgekeurd (Psalm 118:22).

Van Brederoe laat met zijn gedicht blijken goed thuis te zijn in de bijbel. Maar uit het toelichtingsgedicht (*Wtlegginge over de Vrage*) van Leendert Boonenburgh blijkt, dat de Voorburgers een ander bijbelverhaal in gedachten hadden: de droom van Nebukadnézar. In hoofdstuk 2 van het bijbelboek Daniël wordt de droom van de koning verteld. Hij zag in zijn droom een enorm beeld: "Het hoofd van dit beeld was van goed goud; zijn borst en zijn armen van zilver; zijn buik en zijn dijen van koper; zijn schenkelen van ijzer; zijn voeten eensdeels van ijzer, en eensdeels van leem. Dit zaagt gij, totdat er een steen afgehouden werd, zonder handen, die sloeg dat beeld aan zijn voeten van ijzer en leem en vermaalde ze."

De Voorburgse kamer verwijst met dit bijbelverhaal naar de oorlogssituatie waarin ons land verkeerde. Wat gold voor de wereldrijken die elkaar opvolgden, geldt ook voor het Frankrijk van Lodewijk XIV. (Zie ook hoofdstuk 6, Den Hoorn 1677)

De oorlog heeft de wereld in brand gezet, dicht de Voorburgse rederijker A. Peys:

*Schoon Mars door 't schorr' geluydt van Trommels en Trompetten
Het Aerdrijck dreunen, en den Hemel galmen doet,
En dat men niet en stort als dierbaar Menschen-bloedt,
En besigh is om 't Landt schier uyt sijn ploy te setten:*

In deze moeilijke tijd komen ook de rederijkers in het vredige Voorburg bijeen om te strijden:

*Maar 't is geen strijdt van Bloedt, van vechten, noch krackeelen,
Maar 't is een strijdt van Geest daar 't breyn alleen op sweet,
En daar men geen Rapiers, maar daar men wijsheydt meet,
En prijzen van verstandt en wetenschap gaat deelen.*

Alleen de kamers van Schipluiden en Overschie en de particulier P.F. Schooneman geven het beoogde antwoord. De meeste kamers kiezen voor Christus; enkele noemen namen uit de klassieke Oudheid (Jason, Medea). Het verbaast dan ook niet dat de eerste prijs (*een Silveren Beker*) naar De Rozemarijn uit Schipluiden ging, want de broeders van De negen roô rozenknoppen uit Overschie waren uitgesloten van prijs omdat zij te laat waren aangekomen.

WASSENAAR.

Vijfde Antwoordt, op de Vrage:

*Wie sagh een wreedt geslacht eer sy waren gebooren,
En gingen door een steen weer te gelijk verlooren?*

't Was op een morgen vroeg, den dagh die was aen 't kriecken,
Als tot mij naderden op sijn geswinde wiecken
Mercuer, soo gladt van tongh gesonden van de Maagt
Rhetorica, die selfs dit haere Minnaars vraagt:
*Wie sagh een wreedt geslacht eer sy waren gebooren,
En gingen door een Steen weer te gelijk verlooren?*
Zoo haast als ick dit las, dit aan mijn werdt geseyd,
Bidt Jupijns breyn Pallas, Goddinne der wijsheydt:
Die sal 't u leeren recht; 't gemoedt dan werdt bestreden
Van d'eersucht en van schaamt; dogh nae een weynigh reden
Gevoelde ick my van de eer-sucht over-heert;
Dus heb ick my verstout, ende de Pen aanveert,
Om dees' prijs-waarde Vraagh het Anwoordt op te schrijven,
't Geen den Al-siende sprack, kan niet verhoolen blijven:
Tot Abrahams Geslaght belooft dit sagh voor-heen:
't Wreedt Philisteens Geslaght, gingh onder door een Steen.

Dit sou geschieden dan als hare boose daden,
Waar mede sy op haar des HEEREN gramschap laden,
Volkomen soude zijn, gelijk dat werdt vermelt
In Genesis, daar 't GOD aan Abram selfs vertelt;
Dogh het Volck Israëls dat sagh men nae die tyden,
Dan eens in slaverny, en dan weer met verblijden
In haar vrijheydt gestelt, dan wederom geplaaght
Van haar Vyanden wreedt: soo sagh men onvertsaaght
Bestrijden GODES Volck, door Philisteens met hoopen,
Die haar beloofde Landt heel meenden af te loopen:
By desen was een Reus, een wreedt aerdt boos en fel,
Die (h)oonden dagh aan dagh GOD en gantsch Israël,
Tot dat het GOD verdroot, doen sagh men desen snooden
Van Isaais achtsten Soon, met eenen worp-steen dooden:
In Lof-sangh keerden doen des HEEREN Volck gemeen:
't Wreedt Philisteens Geslaght, gingh onder door een Steen.

Doen vluchten heel verbaast de Philsteenske Machten,
Die van te voor niet als op overwinningh dachten;
Maar Israel jaaght haar na te Voet ende te Paert,
Dat daar veel duysenden vielen door 't scherpe Zwaerd:
Van Haraim tot Gath, en Ekrons hooge Wallen,
Sagh men den Philisteen verlooren gaan, en vallen
Door schrick van desen Steen, en d' doodt van Goliath,
Verstooven sy als stoff van d'een na d'ander Stadt:
Doen wenden Israël sigh van haar af, en roofden
Haer Leger-tenten, daer na sy den HEERE loofden,
Dat Hy haar hadt geredt door sijn machtige handt,
En hare Vyandt wreedt geworpen in het Sandt:
Doen sagh men Israel in volle vreugd' op-springen,
Men hoort der Maaghden.Rey verheugt een Lof-sangh singen,
Haar Vyandts over-moet, gelijk een damp verdween:
't Wreedt Philisteens Geslaght, ging onder door een Steen.

Prinsen dus is den Steen in d'Hel-hondts kop gevaren,
Een Steen, een van de vijf, die daar verborgen waren
By David (Abrams Zaat) den Steen daar op de Hey,
Als Jacob t'Harar reyst, sijn hoofd te rust op ley:
Den Steen die Israel laeft als van den dorst gaat quijnen,
Recht Horebs Bron die Amrams Soon in de Woestijne,
Met sijnen sterf aanwees, den Steen die Esaias
In Zion (door 't Geloof) soo langh voor-siende was:
Steen ter gedachtenis, gerecht aan de Jordane,
Die 't af-gesloofde volck den wegh soo dick ginght banen.
O Steen! Daar den Levijt die op den Letter staat,
Hem selven soo aan stoot, dat hy verlooren gaat:
Verworpen Hoeck-steen, van der eeuwigheydt gehouwen,
Ghy zijt daar GODS Gemeent' en Kerck op magh vertrouwen,
Dat, al wat David treft, als vyandt valt hoe klein:
't Wreedt Philisteens Geslaght, gingh onder door een Steen.

Pieter Cornelisz van Brederoe. Soeckt vrede.

Lied

Het is niet geheel duidelijk hoe de liedopdracht op de kaerte luidde, maar enkele dichtregels waarmee de liedteksten worden aangekondigd, geven wel wat informatie:

Noordwijk: *Hier is 't vijf-veersigh Liedt, vol van Poëtery,
Waer in men recht kan sien, waer de liefde zy.*

Bleiswijk: *Dit 's ons vijf-vaersigh Liedt, vol van Poëtery,
Waer uyt ghy vinden kunt, waer dat de Liefde sy.*

Het lied moest vijf strofen tellen en alle bijdragen voldoen aan die eis. De inhoud werd bepaald door het thema: liefde in de dichtkunst. De kamers van Schipluiden en Overschie wijkten af van het onderwerp, zij laten hun lied

aansluiten op de kwestie (de droom van Nebukadnézar).

Aangezien het lied van Noordwijk door de jury werd bekroond met een zilveren schaal, zal deze kamer de liedopdracht wel juist hebben geïnterpreteerd.

Het lied van De Witte Roosen werd geschreven door Cornelis Huygen van Brederoe (God, en niet meer). Hij vertelt hoe de bode Mercurius hem het verzoek overbracht van de maagd Retorica om een lied vol *Poësy* te schrijven. Hij zegt dat zijn gedicht zal gaan over God en de bijbel (gewijde bladen). Hij komt tot het oordeel dat het Hooglied van Salomo de eerste prijs verdient. Maar zijn lied is ook een opsomming van liefdesgeschiedenissen uit de klassieke Oudheid en van namen die daarmee in verband staan: Pallas Athene, Apollo, Diana, de negen Muzen, de berg Helicon, Orpheus, Pan, Althae, Dionysus, Jupiter, 4 gedaanteverwisselingen van Zeus (zwaan, stier, regen, slang), Leda, Europa, Latona, Io, Kaliopé, Troye, Hero en Leander, Piramus en Thisbe, Cupido, Mars, Venus, 3 schrijvers (Plinius, Catullus, Rason), Midas.

Zal het publiek hebben begrepen waar het lied over ging? Het kon ongetwijfeld de melodie meeneuriën: *O Rotterdam verheven soet*.

Van Brederoe stond niet alleen met deze werkwijze, ook andere kamers wilden imponeren met overdadige opsommingen.

Een Liedt, gemaekt ten versook van de Maegt Rhetorica, door de Bode van Mercuer, vol Poësy, by de Witte Rosen.
Stemme: O Rotterdam verheven soet.

Leert onversierde wijsheydt my
U liefd' recht Pallas singen/
'k Breng recht gewijde bladen by/
Vol onbegrepen dingen:
Niet van Apol/ of van Diaen/
Maer van hem die schiep Son en Maen/
Die God en Mensch vereenen/
d'waest Room en 't Griex Athenen.

2. Singht lof o negen-voudig choor
Hooger Helicons Toppen/
Die Davids Harp maer geeft gehoor
Voor Orpheus-choor sal stoppen:
Want dit 's heyl-heylig hoge liedt/
't Geheym speelt Pan/ selfs Apol niet/
d'Altha en Do vol minne/
Omhelst sijn Coninginne.

3. Dichters der Donder-Godt Jupijn/
Wegh met u leugen-schriften/
Swan/ Stier/ Regen/ Serpents fenijn/
Vol geyle minne-driften/

Dan by Leda/ dan by Euroop'/
Latona/ Jo/ Callioop'/
Eerbaer Godts Soon komt dalen/
Sijn Duyf/ en Bruydt in-halen

4. Die hy door eygen Vleys en Bloedt
Ten Offer hem bevrijde/
Van d'helsche Poel/ d'onblusb're gloet/
Hier gelt geen Troyens strijde/
Nogh oock Leander door de Zee/
Om Heero/ Pyraem/ nog Thisbee
Cupid'/ nog Mars/ hoe s' dorsten/
Nae 't sogh uyt Venus borsten.

5. Prinsen die dit Lied recht beoogt/
Siet liefd' op 't op-punt schijnen/
Hier d'ware God en Hemel-voogt/
Schuyft luchtige Gordijnen/
Swijgt Secund/ Catul/ en Rason/
Het Hooge-Liedt van Salomon/
Prijs' heeft wilt u niet stooren/
Vreest Mydas Esels ooren.

In Liefde wast. Cornelis Huygen Breeroe. God, en niet meer.

Knievraag

Voor de knievraag, het improvisatiegedicht, tekende de Wassenaarder Pieter Cornelisz. van Brederoe (Soeckt vrede), die ook het gedicht over de kwestie schreef.

Zijn antwoord op de vraag wie van onze landgenoten de lauwerkroon verdienden, luidt: het huis Oranje Nassau (Willem van Oranje, Frederik Hendrik, Maurits), aangevuld met de zeehelden Tromp en De Ruyter. Vlootvoogd Michiel Adriaansz. De Ruyter was op 29 april van dat jaar (1676) overleden.

KNIE-WERCK,
Op den Regel:

Wie droegh de Laeuwer-Kroon tot lof der Batavieren.

Doorluchtigh Vaderlandt, roem-waarde Bathóós-Telgh,
Wie streed voor u vryheydt soo vroom, tot het verdelgh
Uw's Vyandt, dit nu seght: wie droegh de Kroon der Vromen
Van overwinningh selfs: dit zijn voorwaar geen droomen:
Dit niet verswegen dient, het Edel Huys Nassouw,
Droegh, en draaght nogh de Kroon, Willem bevrijdt van rouw:

De Leydsche Stadt, en oock onse Bataafsche Landen:
 Oock Maurits van gelijk, die op de Vlaamsche Stranden,
 Den Vyandt over-won, en Hend'rick als een Heldt,
 Wat sloegh hy meenighmaal den Vyandt uyt het Veldt:
 Rijnbergh dat kan hier af op heden noch getuygen,
 Hoe 't woeden van den nijdt aldaar voor hem most buygen:
 Hy heeft verdient, en droegh de Kroon van Laeuw're stoff:
 Roem-waard hoogh Edel Huys, U sy een eeuwigh loff;
 Nogh sagh men in ons tijdt, wel aan Tromps Zee-Banieren:
Wie droegh den Laeuw're-Kroon tot lof der Batavieren.

Ach Tromp! Bataafs-Perseus, ghy trof het Monster-dier,
 In Duyns gantsch onversaaght, al spoogh het vlam en vyer.
 O Tromp! Wel dat ick moght u Daden hier verhalen.
 Daar ghy in hebt verdient met Laeuw're-blaan te pralen:
 Ghy draaght de Kroon soo vroom, als Caeser in syn tijdt,
 Of Alexander oyt bekomen heeft door strijdt.
 Hoe streed ghy om die Kroon, en ons Landt te bevryen
 Tegen den swarten Turck, van 't Engelsch Barbaryen;
 Schoon dit Zee-monster soo veel Donder-klooten braackt
 Uyt syn vergalde keel, dat d'Afgrondt dreunt en kraackt,
 Drie dagen achter een, bleef Tromp dit staande houwen:
 Tromp droegh de kroon door GODS genaad', en 't vast betrouwen.
 Loff noyt vol-presen Tromp; den Ruyter was 't oock waardt,
 Die heeft de Laeuw're Kroon gedragen door het Zwaardt:
 Zoo loffelijck verdient: dit schrift seydt dat ick stieren:
Wie droegh den Laeuw're-Kroon tot lof der Batavieren.

In Liefde wast.

Soeckt vrede.

Sottevraag

Het Wassenaarase antwoord op de vraag wat de zotste daad is die een zot kan bedrijven, is ondertekend met *In Liefde wast*. De naam of spreuk van een individuele dichter ontbreekt. Blijkbaar fungeerde de kamer hier als schrijverscollectief.

De inhoud is een aaneenschakeling van grappen en grollen die in onze tijd nauwelijks op de lachspieren werkt. Dat zal in de zeventiende eeuw anders zijn geweest!

Om de eerste regels te kunnen begrijpen moet het publiek bekend zijn geweest met het verhaal over Tijnl Uilenspiegel waarin wordt verteld hoe hij zijn biechtvader bedroog. *Doe nam Ulespiegel een steenen kanne ende dede die half vol stronts ende leyder op wat gelts also dat den drec al bedect was.* De priester mag geld uit de pot pakken en Uilenspiegel geeft hem de raad niet te diep te grijpen. De geestelijke wordt uiteraard slachtoffer van zijn hebzucht

In het gedicht komt een aantal namen voor uit de bijbel en de klassieke Oudheid: Mammon, Salomo, Balthasar, Goliath, Herodus, Lucifer, Bachus, Aristoteles. Andere figuren dragen allegorische namen: Schroomwif,

Spaarijs, Snotneus, Neuswijs.

De latijnse naam voor steenbok, Capricornus, versterkt het spoteffect van het gedicht.

Mogelijk werd het gedicht begeleid door verklede figuren (het malle hoofd wordt bedekt met een pruik vol krullen en een hoed met pluimen), of droeg de zot een masker (de bok).

Uit de toekenning van prijzen voor de verschillende onderdelen blijkt dat het sotte voldoende ruimte kreeg: een prijs voor de *Sotte-Vraegh*, voor 't *Sotst pronuncieren* (voordragen), voor *de Sot aerdigst sijn Maet te bedriegen*.

SOTTE-WERCK,

Op den Regel:

Wat is de sotste daedt, die kan een Sot bedrijven?

Herkauwt den greep en 't woordt, dat Uylen-spiegel riep:
Broertjes, na sijnen Biecht, grijpt Pater niet te diep:
Verschrickt voor d'hooge vlucht, veel Sotten zijn bedroogen,
Zijt liever wieckeloos Uyl, dan al te hoogh gevloogen:
Houdt maat niet als Ziom, die Mammon diende vreck:
Ziet Schroom-wijf schonck en raapt, of Koe-stront groote geck.
Verbrandt dat Spaar-Lijs kan hem wisje wasje koocken,
Daar hy dan 't Gort in telt, en haspelt onder 't stoocken:
Zij spint, maar 't is om gelt, en lapt haar eygen Hempt,
Met Koe- en Varckens-blaas, 't kan gaan; maar Fop die slemt,
En slobt in Bacchus daeuw, en kan 't niet staande houwen,
Nogh wil hy kyven, vechten, of kussen jonge Vrouwen;
Dees' Sot wil droncken doen, dat een wijs nuchter man,
(Heel weynigh tot sijn eer) van passen maken kan:
Maar sotter is Snot-neus, waan-wijs roemt hy van Wijven;
Dit is de sotste daedt, die kan een Sot bedrijven.

Neus-wijs behaalt de Prijs, laet-dunckje hem aan-vat;
Hy wil wel zijn soo wijs, lijck Salomonis Kat:
Wanneer hy 't malle hooft deekt met een Pruyck vol Krullen,
En een Bepluymden Hoedt, soo laat hy sigh op-hullen:
Dan werdt hy recht bekent, en tracht na hooger staat,
En rust niet voor hy doet soo'n over-sotten daadt.
Als Broe'r Balthasar (schoon hy werdt te licht gewogen)
De Staat-sucht broeyt in 't hooft, kan Goliath hem verhoogen,
Gelijck Vaar Lucifer, of Broe'r Herodus, dan
Krijght hy de hoogste prijs, daar is geen twijffel an.
Wegh Aristoteles, waan-wijs sal Ebb' en Vloeyen:
Haast vatten, als hy maar de saack hem wil bemoeyen:
Hy sal de heele Schrift uyt-leggen, en verstaan,
Als soud' d'gantsche kennis, sijn eygen selfs vergaan.
'k Laat Capricornus soo 't verstant te boven schrijven:
Dit is de sotste daedt die kan een Sot bedrijven.

In Liefde wast.

Hoofdstuk 5 Den Haag 1676

766 C.76 De 766 C76
Verresene
MAEGHT
Der Haeghsche
RETHORICA,

Op de Dage in 't particulier /

Uyt-gegeven by Jacobus de ROY Letter-setter,
ten Huyse ende Herberge van Huybrecht vander
Laen, Waert in de Na-dorft in de Kraenstraet,
in 's Graven-Hage.

De Dage lupt als volgt:

*Wat staet'er eerst ganisch recht, en dan weer recht verkeert,
Eer dat het rechte recht daer uyt-komt, en vermeeret.*

Regel van 't Liedt,

Nochtans veel goet en quaet, in 't tweede steeds bestaet.

Knic - vraegh.

*Wie soeckt'er staegh te vlien, en geenen Vyandt siet,
En niet vervolght en wordt in 't wereldtlyck gebiedt?*

**Lot Delft/ Gedrukt by Cornelis Blommestejn, Ordinaris Drucker van
Maeght Rethorica, woonende inde Kromstraetsteegh /
in door druck geleert, Anno 1677.**

KONINKL.
BIBLIOTHEEK
TE SHAGE.

Den Haag 1676

De Haagse letterzetter en rederijker Jacobus de Roy komt in de archieven ook voor als notaris en deurwaarder. In 1676 organiseerde hij een wedstrijd *in 't particulier*. Die vond plaats in de herberg van Huybreght van der Laan, *De Nadorst*, een etablissement in de Haagse Kraenstraat. Onder de deelnemers bevond zich ook de Wassenaarder Cornelis Huygen van Brederoe, die we in ditzelfde jaar ook al ontmoetten in Voorburg. Maar er werden ook een gedicht en een lied ingeleverd op naam van *Wassenaer, in liefde wascht*. Er was dus nog een broeder van De Witte Roosen aanwezig.

De bijdragen van de deelnemers werden bijeengebracht in de bundel *De verresene Maeght der Haeghsche Rethorica* door de Delftse drukker Cornelis Blommesteyn (Door Druck Geleert), die zich ook onder de deelnemers bevond. Het boekje verscheen in 1677.

Blommesteyn schreef in de bundel van het refreinfeest te Voorburg (zie vorig hoofdstuk) een *Lof-gedicht, ter eeren van de Kamer van Voorburgh*.

Kaerte

- Kwestie: *Wat staet'er eerst gansch recht, en dan weer
recht verkeert,
Eer dat het rechte recht daer uyt-komt, en
vermeert.*
- Regel: *Nochtans veel goedt en quaet, in 't tweede steeds
bestaet.*
- Knievraag: *Wie soeckt'er staegh te vlien, en geenen Vyandt
siet,
En niet vervolght en wordt in 't wereldtlijk
gebiedt?*

Kwestie

De vraag die in de kwestie wordt gesteld is raadselachtig. Maar onder de kop *Uyt-legh, ofte antwoordt op dese uyt-gegevene Vrage*, maakt De Rooy duidelijk welk antwoord hem voor ogen stond:

*De Letter eerst heel recht in haar Matrijsen staet,
Dogh raeckt eerst heel verkeert, eers' aen 't vermeerden gaet.*

Rederijkers die zich realiseerden dat Jacobus de Roy letterzetter/typograaf was, hadden het kunnen weten: de vraag heeft betrekking op het drukproces, de tekst in de drukmatrijs staat in spiegelbeeld.

Zeven van de vijftien bijdragen geven (met in hun gedichten dank aan Laurens Jansz. Coster) het beoogde antwoord. Cornelis Blommesteyn

laat zelfs de grafische vormgeving van zijn gedicht daarbij een rol spelen: de eerste letter van de regel staat afgedrukt in een verkeerde richting (bovendien vormen die letters een spreuk). Maar hij was dan ook de drukker! Hij won met zijn bijdrage de prijs *van het kunstigste werck*.

De afwijkende antwoorden getuigen van vindingrijkheid:

- een Hebreeuwse tekst (wordt van achter naar voor gelezen)
- een gokje wagen
- een ongeborn kind in het moederlichaam
- de kraan van het wijnvat
- de balans (weegschaal)
- de staat van de mens (goed geschapen, zondeval, komst van Christus)

De Wassenaarder Cornelis Huygen van Brederoe en Leendert Boonenburg uit Voorburg kozen voor de laatste (godsdienstige) verklaring. Van Brederoe verwijst in zijn gedicht naar twee bijbelboeken: Mattheüs 2 (Jezus geboren te Bethlehem) en Marcus 16 (de opstanding van Jezus).

Alle gedichten over de kwestievraag bestaan uit 4 strofen van 12 versregels, 12 of 13 lettergrepen per versregel.

Vijfde antwoordt, C.H.V. Brederoe van Wassenaer.

Wanneer de vlugge Bood' aan mijn quam openbaren,
Hetgeen dat men hier vraeght, met reden te verklaren:
't Geen datter eerst staet recht, wat dat soud mogen zijn,
En dan weer recht verkeert, dit is heel vreemd voor mijn,
Eer dat het rechte recht daer uyt komt te vermeerren:
Dit is een diepe vraegh, als ickse wel grondeeren:
Als ick dan lees de Schrift, al by Mattheus twee:
Dit staet gansch recht voorwaer, tot saligheydt en vree:
Dat GOD den Vader heeft sijn Soon voor ons gesonden,
Gelijck de Eng'len t'saem, aen de Herders verkonden:
Dit stontd voor haer gantsch recht, want sy hebben 't gesien:
GODS Soon geeft ons al t'saem, het onrecht te ontvlien.

Doen wert het recht verkeert, alsoo ick vond beschreven:
Want de Propheten t'saem, stonden naer Christus leven,
En kochten Judas om, voor soo een weynigh gelt,
Dat hy sijn HEER en GOD verraed, en kust, ontstelt:
Dus wert het recht verkeert, die ons tot hem wil locken,
Die gaet men te gemoedt, met Swaerden ende Stocken,
En hebben Christus doen gevangen op dat pas,
Soo is het recht verkeert, daer geen meed'lijden was
Al voor de Sone GODS, sy spraecken: hy is schuldigh,
Dat hy voort sterven moet; GODS Soon lijdt het geduldigh:
Noyt heb ick soo gantsch recht weer onrecht sagh geschien:
GODS Soon geeft ons al t'saem, het onrecht te ontvlien.

Soo langh was 't recht verkeert, tot dat GODS Soon ging sterven
Voor 't menschelijck Geslaght, 't rechte recht te verwerven
Al aen den Boom des Kruys: dit was het rechte recht,
Die het alles volbraght, en aen het kruys gehecht:
Dit is dan 't rechte recht, die sterft voor onse sonden:
Het is GODS liefsten Soon, die ick hier recht op vonden:
Want Hy roept overluydt, ende Hy bidt voor haer,
Die hem dit leedt aen doen, vergeeft haer allegaer:
Dit is het rechte recht. O sond' te groot bedreven!
Hy bidt syn Vader aen, dat hy 't haer wil vergeven,
Dat sy mijn hier aen-doen, al dese quade lien:
GODS Soon geeft ons al t'saem, het onrecht te ontvlien.

Doen is het recht geschied: gelijk men klaer kan lesen,
Al by Marcus sestien, is Christus klaer verresen:
't Was op den derden dagh; gelijk ons is verklaert,
En aen dees vrouwen schoon, is Hy geopenbaart:
Het was een groote vreugd, dat Hy hem ging vertoonen,
En 't rechte recht vermeert, God, Vaders Liefd, en Soone:
Waer door het recht vermeert in dese werelddt wijdt,
Duysenden in 't getal, sijnder hier door verblijdt.
Dit stel ick nu voor vast, u hier voor alle gaeren:
Ick geef het tot antwoordt voor u sonder beswaren,
Voor GOD (die 't al vermeert) moet men buygen sijn knien:
GODS Soon geeft ons al t'saem het onrecht te ontvlien.

Na het antwoord van Van Brederoe, volgt het antwoord van De Witte Roosen
Dit gedicht en het lied dat erop volgt, zijn de enige bijdragen waarbij niet de
naam van de dichter staat vermeld. Ze zijn beide ondertekend met *In Liefde
wascht*, de zinspreuk van De Witte Roosen.

De onbekende Wassenarse dichter kan heel goed de rederijker Jan
Cornelisz. Duynstee zijn, die een jaar later ook in Den Hoorn aanwezig was.
De eerste versregels van het gedicht dat hij in Den Hoorn inleverde, komen
sterk overeen met die van zijn Haagse bijdrage:

Den Haag: *Wanneer de Bood, Apol dit aen mijn heeft gebraght,
Dees vraegh, O diepe vraegh! Vol breyn en oock vol
kracht.*

Den Hoorn: *Wanneer de vlugge Bood'dit aen mijn heeft gebraght
Dees Vraegh heel diep van grondt: soo heb ick dit
bedacht,*

Evenals Van Brederoe geeft hij een godsdienstig antwoord op de vraag van
de kwestie:

*Bidt GOD, valt hem te voet, verkeert sal recht verkeeren:
Ick segh het rechte recht, sal saligheydt vermeeren*

Sesde antwoordt Wassenaer, in Liefde wascht.

Wanneer de Bood' Apol dit aen mijn heeft gebraght,
Dees vraegh. O diepe vraegh! Vol breyn en oock vol kracht.
Wat hier eerst gantsch recht staet, dat sal ick u bethoonen:
Den mensch geschapen is nae 't Even-Beeldt, GODS Sone,
Dat is tot saligheydt; soo ick 't wel kan verstaen:
Dat is recht, en gantsch recht, soo wy daer in voortgaen,
En volgen sijn Gebodt, dat recht naer den gelooven,
En houdt de Gracy GODS; maer laet die niet verdooven:
Dat staet eerst recht. Maer wy (ô menschen broos van aerd!
Wy maecken 't recht verkeert door sond', 't werdt u verklaert;
Bidt GOD, valt hem te voet, verkeert sal recht verkeeren:
Ick segh het rechte recht, sal saligheydt vermeereren.

Wanneer GOD d'eersten mensch geschapen hadt met vreughd,
Dat ons Voor-Vader was, dat stondt gantsch recht in deughd:
Want GOD heeft hem gestelt in den Lust-Hoff van Eeden,
Met Eva sijn Huysvrouw, en dat met rust en vreden:
Doen stondt het eerst gantsch recht, sy hebben 't Recht verkeert,
Van 't geen GOD had verboon, dat hebben sy begeert:
Adam haer lieve Man, die liet hem mee bekooren,
Maeckt 't recht gantsch recht verkeert, gelijk ghy hier kunt hooren,
Want GOD begeert het wis, sat wy oock saligh zijn;
Maer het verkeerde niet, te vallen in doodts pijn:
Houdt vast u eerste Recht, verkeert magh u niet deeren:
Ick segh het rechte recht, sal saligheydt vermeereren.

Maer ghy onachtsaem mensch, houdt recht u rechte padt,
Dat ghy met 't recht verkeert, en u hier niet bekladt,
Maer 't gene dat ghy hebt, houdt dat tot dat ick komen,
Thoont ghy wel hebt geleeft, soo hoeft ghy niet te schromen;
Dat is voor 't rechte recht, soo ghy dit wel verstaet,
't Geen ghy ontfangen hebt, voldoet u rechte maet;
Maer hebt ghy buyten spoor geleeft in sware sonden,
Soeckt noch het rechte recht, daer is nogh tijdt en stonden:
Bidt GOD en hebt berouw, neemt op het recht wel acht,
Want GOD die spreeckt seer klaer: als een dief in der nacht,
Sal ick komen tot u, wilt 't onrecht van u weeren:
Ick segh het rechte recht, sal saligheydt vermeereren.

Ghy Christen, menschen al, soeckt ghy gerechtigheydt,
Onderhoudt 't Gebod GODS, 't werdt u genoegh geseydt:
Indien dat ghy dat doet, soo staet gantsch recht ter Rechten;
Maer niet weer recht verkeert, soo hoeft ghy niet te vechten
Tegen 't verkeerde Recht: soeckt 't rechte Recht gewis,
Ghy raeckt tot saligheyd, daer recht den Rechter is:
Zoo sult ghy uyt dit Recht, vermeerderen tot vreughden,

Vermeert nogh meer en meer, in 't rechte Recht der deughden:
Want GOD begeert het wis, saligheyd van den mensch:
Dat staet eerst gantsch recht, en, de sond' verkeert den wensch.
Hebt berouw van de sond', voldoet dan GODS begeeren:
Ick segh het rechte recht, sal saligheyd vermeeren.
Wassenaer. *In Liefde wascht.*

Lied

Het lied (3 strofen van 8 versregels) moest worden geschreven op de regel:
Nochtans veel goed en quaet in 't tweede steeds bestaat.

De regel sluit aan op de kwestie. De beoogde verklaring luidt:

*Men kan door druck Veel goet en quaet
Aen Godt, en aen de menschen plegen*

De boekdrukkunst kan zowel ten goede als ten kwade worden aangewend. Van Brederoe en de Wassenaarse kamer (Duynstee) vervolgen uiteraard de godsdienstige weg die zij bij de kwestie waren ingeslagen. Hoewel Van Brederoe de regel anders interpreteerde dan organisator Jacobus de Roy, werd zijn lied toch met een prijs beloond: *Van het beste Liedt/ Breroe van Wassenaer.*

Liedt op den Regel:
Nochtans veel goedt en quaet, in 't tweede steeds bestaat.
Stemme: O Rotterdam verheven soet.

De vlugge Faem u lof verbreyt
Die heeft mijn aengedreven/
Hoe Christus oock werden geleydt/
Op 't hoogste is verheven/
Van den Duyvel die hem versocht/
En heeft hem doen te niet gebrogt/
Hy kost God noet bekooren/
Daerom ginch hy verlooren.

2. Als Jesus eens opgestaen was
En vander doodt verresen/
Seven Geesten verdreef hy ras/
Sy gingen voor hem vresen/
Hier in bestondt veel goedt en quaet
Den Duyvel boos en opstinaet/
Die moest nogh selver strijcken/
Van God den Heer gaen wijcken.

3. Petrus heeft het also gemaekt
Als men wel kan bewijzen/
Hy heeft sijn Heer en Godt versaekt
Dit kan ick oock niet prijsen/

Maer hy heeft bitterlijck geweent
God heeft hem doen gracy verleent
't Geschieden oock hier buyten/
Sagmen goet/ quaet uytstryten.

Cornelis Huygen van Breroe

GOD en niet meer.

Liedt op den Regel:

Nochtans veel goedt en quaet, in 't tweede steeds bestaet.

Op de wijze: Ey schoonste Nimph, aensiet u, &c.

O regel waert te sijn in gout beslagen/
Door uwen waerden sin/
In het goet doen soo komt den Satan plagen/
Den mensch 't quaet brengen in/
Maer denckt ghy niet dat God hier is gekomen/
Om u uyt liefden teer/ dat's wis/
Te brengen tot behoudenis/
't Geen was benomen.

2. Ghy menschen licht en broos van sin by desen/
Denckt op Gods Woord dat's goed
Nochtans het quaedt en hoeft ghy niet te vresen/
Want 't u dickmaels ontmoet:
Want God stelt sijn gebod voor alle menschen:
Onthout dit wel en volgt dees raed
In plaets van 't goedt doet ghy het quaet:
Dat's Satans wenschen.

3. God seyd nogh klaer keert wederom van sonden/
Hebt berouw/ ghy verkrijght/
Wascht af u vuyl/ en u stinckende wonden/
Ghy sondaers anders zwijght:
De tweede steeds verstaet dit wel ter degen/
Bestaet in 't goet/ maer in 't quaet niet/
Doet 't goedt/ denckt nae saligheyd siet/
Wilt 't recht bewegen.

Wassenaer.

In Liefde wascht.

Knievraag

Het improvisatiegedicht (2 strofen van 12 versregels) moest worden geschreven op de vraag:

*Wie soeckt'er staegh te vlien, en geenen Vyandt siet,
En niet vervolght en wordt in 't wereltlijck gebiedt?*

De Rooy beantwoordt zijn eigen vraag in een gedicht dat aan de eisen van de opdracht voldoet, maar uiteraard geen improvisatie is:

*Een godd'loos mensch (segh ick) die soeckt altijd te vlieden,
Schoon daer geen volgers zijn, of vijandtlijke Lieden.*

Hij gebruikt daarin als voorbeeld de geschiedenis van Kaïn en Abel. Na de moord op zijn broer vond Kaïn geen rust meer. Hij verwijst ook naar een uitspraak van koning Salomo: *Den Wijsen Salomon, die doet u hier van lesen.* Blijkbaar verwijst hij naar de bijbeltekst: "De goddelozen vlieden, waar geen vervolger is." (Spreuken 18:1)

Opmerkelijk is dat Van Brederoe in de eerste strofe slachtoffer (Abel) en dader (Kaïn) met elkaar verwisselt:

*Gelijk 't aen Abel bleeck, die 't ritss'len van een blad,
't Gemoet ontstellen deed, en noyt geen rust en had.*

Antwoordt op de Knie-vraegh.

Hoe is den Mensch op Aerd', soo weynigh dogh in rust,
Het schijnt dat geen genot sijn graegen yver sust:
Hy vraeght het geen hy weet, en wetend' komt te vragen,
Wat op sijn vrage hem het beste sal behagen.
O ongerust gemoed! Dat nergens rust en vind,
Siet dat ghy dese vraegh tot een antwoorde dient:
De sonden van den mensch, sijn soo vol quael bevonden,
Dat yder een steeds vlucht, en dat door sijne sonden:
Gelijk 't aen Abel bleeck, die 't ritss'len van een blad,
't Gemoet ontstellen deed, en noyt geen rust en had:
't Onrustige gemoedt, doet ons gestadigh vlieden,
Schoon geen gevolgh en is, van 't wereldlijk gebieden.

Een Kancker in de borst, het vyer in d'open wond:
De pest in 't warme bloed, is noyt so ongesondt,
Als het gewissen is van een die is in sonden:
De sond' heeft haer voor dees, aen dese qual gebonden,
Dat noyt gerustigheyd, in haren boesem woont;
Dogh soo ghy in dit werck, een goed gewissen toont,
Soo hoeft hier Breeroe op het leste niet te hoopen:
En soo ick met dit werck, als met 't voorgaende loopen:
Soo vlied ick uyt den Haegh, op hoope dat mijn vlucht
Door u besmeurt gewis, sal worden eens berucht:
't Onrustige gemoedt, doet ons gestadigh vlieden,
Schoon geen gevolg en is, van 't wereldlijk gebieden.

Cornelis Huygen van Breeroe van Wassenaer.

Hoofdstuk 6 **Den Hoorn 1677**

766 e 15
De 766 C75
Hoorn - Bloemsche
PAESCH-FEEST,
Op de Vrage in 't particulier /

Uyt-gegeven by de jonge Konst-minnende Kamer-
Broeders van den *HOORN-BLOEM*, daer
men schrijft, *Noyt hoogher verreesen*, op de
Hoorn, buyten der Stadt Delft, den 2°
Paesdagh, in 't Jaer 1677.

De Vrage luydt als volgt:

Wat middel dient'er best, als by der handt genomen,
Om tot een vaste Vreed', met den Vyand te komen?

Regel:

Door sulcken middel sietmen 't Land in vrede bloeyen.

Hier achter is noch by geboeght verscheyde Knie-
wercken / op deselve Vrage dienende.

Knies-Vraag. *Hoe komt het dat de Vreed' van ons is weg-gegaen?*

Tot Delft, Gedrukt by Cornelis Blommestejn, Ordinaris
Drucker vande Maegt Kerhorica / woonende in de Kromstraetsteeg /
in Door druck geleert, Anno 1677.

Den Hoorn 1677

Het refreïnfest van 1677 in Den Hoorn werd uitgeschreven door de plaatselijke rederijkerskamer De Hoornbloem. De kamer, die de zinspreuk *Noyt hoogher verreesen* voerde, moet nog jong zijn geweest, want op de titelpagina van de gelegenheidsbundel wordt gesproken over *jonge, Konstminnende Kamer-Broeders*. Dat de kamer jong is, blijkt ook in enkele bijdragen van de deelnemers. Zo dicht bijvoorbeeld Jan Lis uit Schipluiden:

*Gegroet Rethorika, die 't Hoorn-Bloemtje schrijven
U Op-komst heerlyk bloeyt: "t wens dat het lang mag blyven.*

De uitnodiging vermeldt nadrukkelijk dat het feest wordt gehouden *op de Hoorn, buyten der Stadt Delft*. Dat is hoogstwaarschijnlijk een provocerende mededeling. De Delftse overheid probeerde een verbod op de rederijkerij te bewerkstelligen. Den Hoorn ressorteerde onder Schipluiden, dus over wat zich buiten de Waterslootpoort afspeelde, had Delft geen zeggenschap. Op die manier wisten de rederijkers een verbod te ontlopen.

De Hoornbloem zal dus in 1677, of kort daarvoor, zijn opgericht. Een jaar later, in 1678, werd de kamer gedoopt op het rederijkersfeest te Schipluiden. Adam Joppen was toen keizer van De Hoornbloem.

Het is opmerkelijk dat op het feest van 1677 geen kamers werden uitgenodigd, maar particulieren. Dat die individuele deelnemers rederijkers waren, blijkt uit de deelnemerslijst: de broeders staan vermeld met naam en spreuk, een enkele keer ook met de naam van hun kamer.

De wedstrijd vond plaats op tweede paasdag, 19 april 1677. Onder de 35 deelnemers bevonden zich twee Wassenaarse rederijkers: Cornelis Huygen van Brederoe (God, en niet meer) en Jan Cornelisz. Duynstee (Tracht tot liefde). Van Brederoe kwamen we al tegen op de refreïnfesten te Voorburg en Den Haag (1676), Duynstee staat hier voor het eerst met naam genoemd. De bijdragen van de deelnemers werden bijeengebracht en uitgegeven door de Delftse drukker Cornelis Blommestejn (Door Druck Geleert) in de bundel *De Hoorn-Bloemsche Paeschfeest*. Blommestejn nam ook een eigen bijdrage op, een gedicht over de kwestie.

Kaerte

- Kwestie: *Wat middel dienter best als by der handt
genomen,
Om tot een vaste vreed' met den Vyandt te
komen?*
- Regel: *Door sulcken middel siet men 't Landt in vrede
bloeyen.*
- Knievraag: *Hoe komt het dat de Vreed'van ons is wegh
gegaen?*

Kwestie

In de kwestie wordt een actuele politieke zaak aan de orde gesteld. Het rampjaar 1672 (oorlog met Frankrijk, Engeland, Munster en Keulen) ligt nog vers in het geheugen. De strijdende partijen zijn oorlogsmoe geworden en in 1676 is een begin gemaakt met de vredesonderhandelingen met Frankrijk. In 1678 komt met de vrede van Nijmegen een einde aan de Hollandse Oorlog. De stemming in het land was gedrukt. In de oorlogsjaren 1672-1678 werd twaalf maal een bededag uitgeschreven door de Staten Generaal. Dit gebeurde door het uitgeven van een zgn. biddagbrief, die door de gewesten werd verspreid. Hierin werden de benarde situatie beschreven waarin het land verkeerde en de recente stand van zaken. In hun preken gaven de predikanten toelichting op het schrijven en trachtten zij hun toehoorders ervan te overtuigen dat zonder morele verbetering geen hulp van God viel te verwachten. Een bededag werd niet op zondag gehouden, maar meestal op een woensdag.

De kwestievraag van Den Hoorn verwijst duidelijk naar de vredesonderhandelingen tussen de Republiek (stadhouder Willem III) en Frankrijk (Lodewijk XIV).

In de eerste strofe noemt Van Brederoe, die als nummer 22 aan het woord komt, ook de bededagen. In de tweede strofe roept hij op tot een deemoedige houding: de verloren zoon uit de gelijkenis in de bijbel is daarvan een voorbeeld. In strofe drie verwijst hij naar het Joodse volk: er heerste vrede in het land wanneer God werd gediend, op afgoderij volgde straf. In de slotstrofe stelt Van Brederoe de wijze Abigáil ten voorbeeld. Door verstandig optreden wist zij de wraakgevoelens van David weg te nemen. Na de dood van haar man werd zij zelfs Davids vrouw (1 Samuël 25). Van Brederoe vat zijn antwoord op de kwestievraag samen in de stokregel: *'t Geloof, Hoop, Liefds-gebedt, Eendrachtigh met ootmoedt*. Hij verbindt de drie christelijke noties (geloof, hoop en liefde) met een passende houding (eendracht, ootmoed).

Zijn antwoord is geheel in lijn met de uitleg in de *Opening op de Vraegh: Die God ten rechten bid, krijght Vreed' daer Oorlogh leydt*.

In alle 34 bijdragen zoeken de dichtende rederijkers het antwoord in dezelfde richting: bidden, berouw tonen, zich bekeren, liefde tonen. Alleen Pieter Korpershoek, lid van Het Rosmareyn uit Schipluiden, voegt een materieel element toe: *'t Wapen-tuygh*.

Alle gedichten met betrekking tot de kwestie hebben dezelfde vormkenmerken: 4 strofen van 16 versregels. Elke versregel telt 12 of 13 lettergrepen. Dat zal ongetwijfeld in de kaarte zijn voorgeschreven.

22. Antwoordt, Cornelis van Brederode.

*Wat middel dienter best als by der handt genomen,
Om tot een vaste vreed' met den Vyandt te komen?*

O vrage! waerdigh om in Letteren van gout
Te stellen yder voor, mijn hert niet heel verkout
In reyne Reden-konst: 'k tracht 't antwoord te beschrijven.

Licht 's Hemelsch gulden glantsch, en wilt nu verr' verdrijven
 De duysternisse uyt de ogen mijns verstandt,
 Dat ick tot spot niet schrijf van Leer, of Staet van 't Landt.
 Ons vaders hebben 't wel (door dagen van gebeden)
 Doen leeren, dat 't gebed (oprecht gedaen) baert vreden:
 Door liefdens kracht geloof, der beste middel was:
 Inwendigh vreed' met God, brenghet dit, noyt beter las
 Ick, om uytwendigh met den vyand te vereenen:
 Bid Christelijck om vreed', God sal vrede verleenen,
 Als men af-stand van sond' door desen Vree-Vorst doet:
't Geloof, Hoop, Liefds-gebedt, Eendrachtigh met ootmoedt.

O middel van dit gebed! Wie in 's werelddes ronde
 Sal der verklaren: 't sy met Penne ofte monde
 Wat u vermogen is: voor my, ick ben te swack;
 Maer sal verhalen, 't geen de Waerheyd selver sprack:
 Wie bidden sal verkrijght, treden met den verlooren
 Soon tot den Vader, en vernedert naer behooren.
 Uyt liefd' versoecken, dat hy nogh als Huerelingh
 Ons weder stelt in vreed' en in genaed' ontfingh.
 Laet ons gesamentlijck op-heffen dan de handen
 Met liefdens herten-leet, vlieden van sond' en schanden.
 Lanckmoedigh, vriendelijck, weder houden die Wet
 Die ons in 't nieuw gebod der liefd' is voor-geset.
 De Liefd' kan haest tot vriend' ons quaetste vyand maecken,
 Als wy ons selven (en wat aerdsch is) gaen versaecken.
 Dit sal het top-punt sijn: hulp best tot vrede soet:
't Geloof, Hoop, Liefds-gebedt, Eendrachtigh met ootmoedt.

Wanneer het Jodendom God-vreesend' sijn gebod
 Hielden den Vyer-dagh, en dienden geenen Af-god:
 Braght haer die middel vreed', God gaf dat yder ruste:
 Oock Kooren ende Wijn, genoegh om te verlusten.
 Hondert vyanden dan verdreef van haer een Wijf,
 En hondert man braght soo thien duysent wel om 't lijf;
 Maer als in tegendeel, sy lieten Gods geboden,
 Quam (om de sond') den Heer hen plagen, straffen, dooden
 Zoo langh tot dat sy eens hier door werden geleert,
 En van de sonden tot de deughden sijn bekeert.
 Wel is dan ons vyand (LOUIJS) van God gegeven
 Tot straf van onse sond', en ongebonden leven:
 Daerom en vloecht hem niet: vreest God, den Coningh eert:
 Ja doet u Vyand goed: als Paulus heeft begeert:
 Sijn hert is in Gods hand; ick vind op 't hooghste goed:
't Geloof, Hoop, Liefds-gebedt, Eendrachtigh met ootmoedt.

Broeders onsen Leydtsman (die 't onrecht is gedoodt
 Voor sijn vijn vyanden) bid, uyt liefden over groot.

Lijdende, en hy leert: soo yemand wilde wesen
Sijnen Discipel, dat hy moedigh (sonder vresen)
Uyt liefde neemt het Kruys op sigh, en volgen nae,
Dees middel dient ons best; indien ick 't recht verstae.
Den Duyvel, Wereld, 't vleesch verdrijft, en quade aerden:
Als wy dit lieffelijck, en Broederlijck aenvaerden,
Verkrijgen wy de vreed' door liefd', en met geweld:
Een woord ootmoedigh, brengt tot vreed' een strijdbaer Held.
Dit aen Abiegel bleeck: geeft meer als hy begeerde:
Sy won soo 's Conings hert, als de Schriftuere leerden:
Want een gedwonge vreed', is los, en niet soo trouw
Als die de Liefde geeft, door bidden en berouw.
Dees middel neemt ter hand, 't sal zijn de beste voet:
't Geloof, Hoop, Liefds-gebedt, Eendrachtigh met ootmoedt.

Jan Cornelisz. Duynstee, die als nummer 35 het woord krijgt, eindigt zijn vier strofen met de stokregel: *Berouw van sonden, en volght Gods Woord sonder schromen*. Hij is in zijn gedicht minder concreet dan Van Brederoe, hoewel hij in de eerste strofe duidelijk verwijst naar het bijbelverhaal over de zondvloed.

35. Antwoord Wassenaer, Jan C. van Duynste.

Wanneer de vlugge Bood' dit aen mijn heeft gebraght
Dees Vraegh heel diep van grondt: soo heb ick dit bedacht,
Hoe 't in den ouden tijdt (gelijck men klaer kan lesen)
Den Mensch meest alle gaer gingen voor Godt niet vresen,
Stelden haer als rebel, en als Vyandt verklaert,
En spotten met het Woordt van God daer op der Aerd:
Met boosheydt opstinaet, gingen sy domineeren:
't Was al met dronckenschap, en onkuysheydt, hoereeren:
Elck leefden nae sijn wil, stelden Gods Woordt aen zy;
Maer Godt die werdt vergramt, en quam haer haestigh by,
Toonden hem als vyandt tegen dees boose knapen,
En sprack, 't berouwt mijn seer, en dat ick heb geschapen
Den Mensch hier op der Aerd': sy zijn boos, wreed en fel:
Komt ghy dan middel, en maeckt dit effen, en wel,
Om met dees Vyandt in een vaste vreed' te komen:
Berouw van sonden, en volght Gods Woordt sonder schromen.

Wat vind men hedens-daeghs by veele menschen al,
Door Duyvels list en quaet, oock raecken tot den val,
Tot vyandschap met God, al door haer sware sonden,
Door Satans valsch fenijn, soo raecken sy te gronden:
Want sy gelooven hem, en leven soo al voort,
Begeven tot den dranck, maer niet tot Godes Woordt.
Nu ghy dan sondaers boos, wilt tot u Vyandt wenden,
Dat ghy niet raeckt te grondt, in druck en swaer ellenden:

Want God is een vyandt tegen de sonde wis,
 Daer op spreekt hy seer klaer, wee! Die met sonden is,
 En onrechtvaardigheydt: dit stel ick klaer met woorden:
 Laet den Boosen Satan u Ziele niet vermoorden:
 Bid God om goede vree, op dat ghy werdt sijn Kindt,
 En dat u 't eeuwich vyer hier naer niet en verslindt.
 Nu dan ghy sondaers al, hebt ghy vree voor-genomen:
Berouw van sonden, en volght Gods Woordt sonder schromen.

Als ick het wel door-sie: wat is de wereld rondt:
 Niet als lichtvaardigheydt; 't is voor een korten stont.
 Wellust en hoovaerdy, dat kunt ghy daer klaer vinden:
 't Is strijdingh tegen Godt, soo ick dit wel versinden.
 Komt dan ghy menschen die met sonden zijn belaeen,
 Bidt Godt, valt hem te voet, wilt niet weerspannich staen:
 Maeckt u maer vry van sond', ghy sult wel vreed' genaecken,
 Op dat ghy dan met vreughd' hier na te recht magh raecken
 Door een oprecht berouw: maeckt u sonden bekent,
 Dat u bladt schoon magh staen, wanneer ghy naeck het endt,
 En tot het oordeel komt: daer valt niet veel te seggen
 Voor Godes klaer Aenschijn; wie kan 't dan weder-leggen:
 Want daer sal Eer nogh Goedt helpen, 't sy wat Geslaght
 Het soude mogen zijn: dus neemt op Gods Woordt acht:
 Bidt om een vaste vree, ghy raeckt op d'rechte stromen:
Berouw van sonden, en volght Gods Woord sonder schromen.

Dus vrienden al te saem, ons tijdt die kort voorwaer,
 Gaet schuwte de vyandschap, want het sou vallen swaer:
 Ontlast u dan van sond', soeckt vrede 't aller ueren,
 Op dat ghy 't eeuwich vyer hier naer niet moet besueren,
 Dan sou 't u rouwen seer, als 't alles was verquist:
 Want soecken wy geen vree, de Ziel is gantsch vermist.
 Laet ons dan schuwen 't quaet, en doen nae Godts behagen,
 Het valt hier soo swaer niet, of wy kunnen 't verdragen.
 Maeckt dan een vast verbondt tusschen u Ziel en Godt,
 Bidt, hebt berouw van sond', soo krijght ghy een goedt Lodt.
 Voorwaer ick segh 't is wis, sondaers wilt u bekeeren
 Tot d'eeuwige blijdschap in vreughd' by God den Heeren:
 Dit stel ick dan voor vast: 'k vond noyt groter vyandt,
 Als God tegen de sond', volgende mijn verstandt:
 Roeyt dan u sonden uyt, en 't quaet van dese Bomen:
Berouw van sonden, en volght Gods Woord sonder schromen.

Lied

De liedopdracht bestond uit het schrijven van een liedtekst van 5 strofen op een bestaande melodie. De inhoud werd bepaald door de regel: *Door sulcken middel siet men 't Landt in Vrede bloeyen*. Deze regel sluit mooi aan bij de kwestie.

Alle deelnemers, behalve Cornelis Blommesteyn, leverden een liedtekst in die ze ook zongen. De liederen van de twee Wassenaarders, Duynstee en Van Brederoe, werden niet bekroond, maar Duynstee bleek wel een goede stem te hebben: hij kreeg de prijs voor de mooiste zang.

In de vierde strofe richt Van Brederoe zich tot de *Prince*, het hoofd van de kamer. Maar in strofe vijf richt hij zich tot de *Opper-Prins*, tot God.

LIEDT, op den Regel:

Door sulcken middel siet men 't Landt in Vrede bloeyen.

Op de wijze: Rotterdam hoogh verheven soet.

Het Land daer men in God gelooft/
Volstandigh met vertrouwen/
Leeft naer Gods Wet/ werdt niet berooft/
Maer 't sal werden behouwen/
Door middel van des Heeren vrees
't Reuk-offer dat tot Godts Troon rees/
Doet haer in vrede blijven:
Soo Moysis gaet beschrijven.

2. Daermen Gods eer geen Afgod geeft/
Maer wandelt in sijn wegen/
Hem liefd boven al watter leeft/
Daer geeft God vree en zegen/
Als men den Vyer-dag houdt/ God eert/
Sigh verootmoedight en verneert
Daer sullen dan thien Wijven
Wel duysent Man verdrijven.

3. Daer yder is met 't sijn te vreen
Verdrukt men Weeu nog Weesen/
Daer Ja is Ja en Neen is Neen/
Noyt waerder twist gereesen:
Die Gods Wet houdt/ vliet staetsucht/ pracht/
Hy 't alles onder God kleyn acht/
Dogh mindt sijn Even-Naeste:
De liefd' denkt noyt het quaetste.

4. Princen versoenen wy eerst Godt/
Maeckt inwendige vrede/
Wilt Wet door liefdens nieu gebod

't Is anders buyten reden
Te wenschen vreed'/ en geen vyand
Godt heeft Coninghs hert in sijn handt/
Hy kan 't alleen bewegen:

5. O Opper-Prins Almachtig Heer!
Wilt ons dogh niet verlaten/
Als wy U doen/ slaet gy ons neer/
Wat middel sal ons baten:
Nogh Swaert/ nogh Vyer/ nogh Schans of Muer/
Geen Schip/ of verr'/ of nae gebuer/
't Gebed door 's Geests in-vloeyen
Doet 't Landt in vrede bloeyen.

Cornelis Huygen van Brederoe God, en niet meer.

Duynstee, die in zijn antwoord op de kwestie verwees naar de zondvloed, waarmee God de verdorven mensheid strafte, gaat in zijn lied op dit onderwerp door. Hij gebruikt nu het beeld van de ark van Noach.

LIEDT, Op den Regel:
Door sulcken middel siet men 't Landt in Vreede bloeyen.
Op de wijze: Al eer men komt ter eeren siet.

Als ick het wel eens over-legh
och mijn hert smert van binnen
Daerom kom ick op dit gesegh/
Om middel te beginnen/
En ook uyt minnen het land in vree
Sou bloeyen/ soo ick vonden/
g'Lijck Noagh dee/
Ginck in den Arcke sonder sonden/
Rechtveerdige.

2. Ey mensen in de wereld snoot
Wispeltuerigh van leven/
Ey denkt na oordeel/ hel nog dood/
Nochtans daer staet geschreven:
Wilt u begeven tot Gods Woordt
En volgen mijn gebeden/
Alsoo 't behoort/
Op dat gy bloeyen mag in vreden
Maeckt vast accoort.

3. Tussen u Ziel/ en tussen God
En bidt den Heer der Heeren/
Op dat gy krijgt het eeuwich Lodt
Dus wilt u dogh bekeeren/

De Witte Roosen

Wilt dogh af-weren u sonden vroet
Op dat ghy magh genaecken/
Gods Aenschijn soet/
Door dees middel sult gy geraken
In vrede goet.

4. Het waer te wensen vrienden al
Dat wy al t'saem soo bloeyden/
In alle Landen breet en smal/
En in vreden voort groeyden/
Dat wy ons spoeyden tot God getrouw/
En baden seer ootmoedigh/
'n Oprecht berouw/
En afstand van sonden seer spoedig
Vree bloeyen souw.

5. Oorlof dan vrienden al te saem
Wy moeten dogh eens scheyden/
Jesus den Opper-vorst bequaem/
Kan 't groot leger wel leyden/
laet ons bereyden na 's hemels huys
Al tot den Uytverkoren/
Te dragen 't Kruys/
So gaen wy nimmermeer verloren
't Is geen abuys.

Jan Cornelisz. Duynstee. Tracht tot Liefde.

Knievraag

Van de 34 deelnemers, waagden slechts 10 rederijkers zich aan de improvisatieopdracht, het schrijven van een gedicht (2 strofen van 16 versregels) op de opgegeven regel *Hoe komt het dat de Vreed' van ons is wegh gegaen?* Ook deze opdracht sluit mooi aan bij de vraag die in de kwestie werd gesteld. Onder die tien bevond zich ook de Wassenaarder Jan Cornelisz. Duynstee. In de eerste strofe stelt hij de zondeval in het paradijs aan de orde (Adam, Eva, de listige slang), in de tweede strofe beschrijft hij dat ook in de eigen tijd de mens Gods geboden overtreedt. Hij vat zijn antwoord samen in de stokregel: *d'Overtreding Gods Woordt, brengh onvree metter daedt.*

KNIE-WERK

Op de Regel,
Hoe komt het dat de Vreed' van ons is wegh gegaen

Wanneer geschapen hadt, God Hemel ende Aerden,
Soo schiep Hy oock een Mensch, (soo Mosis ons verklaerden)
Gaff hem een Lust-hoff schoon, soo ons de Schrift uyt-leydt:
Stelt hem in 't Paradijs; maer niet dat dese feyt
(Gelijck hy heeft gedaen, 't geen dat hem was verboden)

Een Slange des Serpents heeft hem ter Feest gaen noden
 Door list en valsch bedrogh, 't geen dat hy heeft gedaen,
 Waer door den eersten Mensch uyt 't Paradijs moest gaen:
 Dit deed den Satan valsch, geen vreden hy begeerden,
 En braght het doen soo veer, dat sy de rugge keerden,
 't Geen dat haer was geboon van God haer Schepper schoon,
 Waer door dat dees kregen onvreden tot haer loon
 Van God haer Schepper klaer, de vrede sy wegh smeten,
 En hebben beyd' te saem, haer Heer en God vergeten:
 Daer door soo komt het dat de vrede van ons gaet:
d'Overtredingh Gods Woordt, brenght onvree metter daedt.

Nogh zijnder hedens-daeghs (niemandt hier uyt-gesondert)
 Al die hier zijn vergaert: al was'er seven hondert,
 Jae duysent in 't getal, wy volgen Adams quaet:
 Doen gingh den Duvel heen, en wierp het eerste Zaet
 Voor den mensch op der Aerd', gingh soo de vreed' verstoten,
 En zijn soo met de sond' eendrachtelijck begoten:
 Dit moght den Schepper klaer, niet langer oock aensien,
 Sendt sijn Eenigen Soon, om ons de vreed' te wien.
 Wy achten het al niet, hoe schoon hy ons woud' leeren,
 En wijcken van hem af, gaen hem de rugh toe keeren:
 Nu komt ons Naest-gebuer, die ons heel streng bestrijdt,
 En brenght ons tot onvree, twist en tweedracht, en nijdt:
 Hier door soo komt het dat de vreed' werd wegh genomen,
 Om dat wy Godes Woordt verstuyven ende schromen:
 Dit doen het dat ons Godt geen vrede toe en staet:
d'Overtreding Gods Woord, brenght onvree metter daedt.

Jan Cornelisz van Duynstee.

Tracht tot Liefde.

Hoofdstuk 7 **Schipluiden 1678**

Schipluysche
Kermis-Bancket /

Op-gedischt in 't openbaer voor alle de Lief-hebbers
van de Maeght Rethorika van gantsch Hollandt,
dewelcke op dese naer-volgende heerlijcke en
Schriftuerlijcke Vrage hebben geantwoordt.

*Wat mensch was 't die ontmenscht wierdt by de Uytverkoren,
Ontset van straf, door straf, de Menscheydt heeft verloren?*

Den Regel:

Wanneer het eynd' is goedt, dan is het alles wel.

Sorte Vraegh:

*Segt waerom draegt een Sot by 't Reden-Ryck de Kap?
Of past haer in dien staet wel ydel sot geklap?*

De Knie-Vraegh:

Wie wierdt met hoerdery ten onrecht gantsch beklat?

**Waer op dertien verschepde Hamers met haer Trom ende
Daen hebben gecompereert/ ende oock geantwoordt/ op
den 25. Julij 1678. Synde St. Jacobs dagh. Hier
achter is mede by-geboeght de heerlijcke Bapti-
satie van den Hoorn-bloem / op de Hoorn /
blypten Delft / en nogh andere Wercken
meer / die uyt liefde gepronuncieert zyn.**

**Tot Delft/ gedruckt by Cornelis Blommestejn, Ordinaris Drucker hande
Maeght Rethorika / woonende in de Tromstraetsteeg/
in Door druck geleert, Anno 1678.**

Schipluiden 1678

De kamer van Schipluiden, Het Rosmareyn (zinspreuk *Door 's woords kracht*), organiseerde op 25 juli 1678, *St. Jacobs-dagh*, een feest waarop dertien kamers (waaronder De Witte Roosen) en een drietal particulieren te gast waren. Het was weer de Delftse drukker Cornelis Blommesteyn die de verzamelde bijdragen uitgaf in een boekje: *Schipluysche Kermis-Bancket*. De titel laat zien dat het feest samenviel met (of deel uitmaakte van) de plaatselijke kermis. De uitnodiging ging uit naar *al die in Hollandt woont*:

*Bereydt u Trom en Vaen, maeckt vaerdigh uwe Wagen
En komt, brengt u Geschrijf, al die in Hollandt woont,
Twee uyren naer den noen, u Anwoordt ons vertoont.*

Om twee uur 's middags zal het feest beginnen. Er worden tal van prijzen uitgelooft: zilveren en tinnen schalen, kannen, bekens en *een witte Pluym seer aerdigh*. Er is zelfs een prijs beschikbaar voor de kamer die van het verst komt (*Van 't veerste komen Katwijck op den Rijn/ Kooren-Aren/ een wijn-kan*). Kamers kunnen zich ook melden om te worden gedoopt. De kamer van Den Hoorn, De Hoornbloem, maakt hiervan gebruik. Het Rosmareyn kon terugzien op een rijk verleden. Al in 1561 (of 1562) werd de kamer officieel gedoopt op een rederijersfeest te Noordwijk. De kamer had een moeizame relatie met de kerkenraad van Schipluiden. Nog in 1663 verzocht de kerkenraad aan de vrouwe van de Kenenburg de spelen op de aanstaande kermis te verbieden. Overigens zonder resultaat.

Kaerte

- Kwestie: *Wat mensch was 't die ontmenscht wierdt by de
Uytverkoren,
Ontset van straf, door straf, de Menscheydt heeft
verloren?*
- Regel: *Wanneer het eynd' is goedt, dan is het alles wel.*
- Sottevraag: *Segt waerom draegt een Sot, by 't reden-rijck de Kap?
Of past haer in dien staet wel ydel sot geklap?*
- Knievraag: *Wie wierdt met met hoerdery ten onrecht gantsch
bekladt?*

Kwestie

Wie werd door God gestraft met het verlies van zijn menszijn, terwijl hij van straf was vrijgesteld? De kaerte gaf al aan dat het antwoord moest worden gezocht in 't *Canonijcke Boeck*. De vraag doet een beroep op kennis van de bijbel.

In het uitleggedicht geeft Het Rosmareyn (*Door 's Woords kracht*) het antwoord: *Loths Huysvrouw die sagh om, en werdt een Sout-Pilaer*. Het antwoord was dus: de vrouw van Lot. De vraag verwijst naar het bijbelverhaal over de verwoesting van Sodom en Gomorra (Genesis 19). Lot, zijn vrouw en hun twee dochters worden net voordat God zwavel en vuur

doet regenen over de twee steden, door twee engelen in veiligheid gebracht (*Ontset van straf*). De vluchtelingen mogen daarbij niet omkijken. De vrouw van Lot overtreedt dat gebod en verandert in een zoutpilaar (*ontmensch*).

In de zestien gedichten wordt tien keer voor dit antwoord gekozen.

De kamer van Pijnakker kiest voor het verhaal over de moordenaar die naast Jezus werd gekruisigd (Lucas 23:33-43): *d' Moorder bekeert aen 't Kruys, daer door bevrijdt van d'Hellen*.

In vijf gedichten, waaronder dat van Wassenaar, wordt gekozen voor het verhaal over de Babylonische koning Nebukadnézar. Die keuze is alleszins te verdedigen. God straft Nebukadnézar voor zijn hoogmoed: hij is "zeven tijden" waanzinnig, *ontmensch*: "Hij at gras als de ossen." (Daniël 4:33). De waanzin eindigt wanneer hij tot inkeer komt (*ontset van straf*).

Het Wassenaarse gedicht volgt, na een inleiding van tien versregels, het bijbelverhaal op de voet:

- Drie jongelingen, metgezellen van Daniël, worden in het vuur geworpen. Ze overleven het.
- De droom van Nebukadnézar: een enorme boom wordt omgehakt.
- De uitleg en de voorspelling van Daniël.
- De hoogmoed van Nebukadnézar ("Is dit niet het grote Babel, dat ik gebouwd heb...")
- De straf die Nebukadnézar ondergaat.

Wassenaar, thiende Anwoort, op de Vrage:

*Wat Mensch was 't die ontmensch werd by de Uytverkooren
Ontset van straf, door straf, de menscheidt heeft verlooren?*

Soo haest Auroor ontsluit den Draey-Boom van dien dagh,
Zoo dunckt my dat mijn Ziel niet langer rusten magh,
Om dat ick in mijn rust, mijn heel onrustig vinden,
En dat den Rijm-lust mijn aen dese Vraegh wil binden,
Dien ghy door uwe Bood' gemaect hebt ons bekent:
Soo komt het Roosje wit, hier selver nu present,
Op 't geene dat ghy vraeght, u goedt Antwoordt te geven.
Soo haest als ick hem sagh, begon het hert te beven
Van soo een sware Vraegh: aen wiens is dogh dit lot
Gevallen, of gebeurt? Of is 't door last van GOD
Geschied hier op der Aerd', al aen Nebucadneser:
Die soo tyrannigh was, die de Kinderen deser,
Deed' werpen in het vuer. O gruwelijcke daedt!
Om te verbranden soo; Maer GOD het niet toe laet:
Die thoont sijn kracht, en heeft sijn stem doen laten hooren:
Nebucadnezar wierd ontmensch by d'Uytverkooren.

Wanneer men de Schriftuer eens wel besiet voorwaer,
Daer vindt ghy 't pertinent, soo seecker ende klaer
Als het oock wesen magh: hoe dat het is gebleecken
Aen Nebucadnezar, van sijn gesicht en teecken,
't Geen hy hadden gesien, al met sijn oogen fel:

Zijn droom, en alles dat, verhaelt hy Daniël,
 En sprack, komt Daniël, seght wat sal dit beduyden,
 Daniël stontd vers(t)elt, en sprack daer doen op luyden:
 Den droom de geene die ghy hebt gesien, dat is
 Oock de beduydingh klaer, 't zijn u Vyanden wis.
 Den Boom dat die is groot, hem hoogh en breedt uyt-spreyden,
 En over 't gantsche Landt hem selven wijdt uyt-breyden:
 Dat zijt ghy Coningh, die soo groot en machtigh zijt:
 Hebt berouw van u sond', eer dat ghy meerder lijdt:
 Want daer 's geen grooter kracht, als GOD ons hier stelt vooren:
Nebucadnezar wierdt ontmenschd by d'Uytverkooren.

Als Nebucadnezar dit hoorden, en verstontd,
 Dat GOD had meerder maght: hy daght 't was hem af-grondt;
 Maer dogh het is geschiet, hoe wreedt hy hem ginch houwen,
 En sprack seer stoutelijck, 'k heb Babel laten bouwen,
 En dat door mijne macht, tot mijner Heerlijckheydt;
 Eer hy dees woorden hadt gesproocken, en geseyd,
 Soo quam daer eenen stem van den Coningh hier boven,
 Men sal u Coningh, van u Coninckrijck beroven,
 En u verstooten gaen: 'k bidt volgh dogh mijnen raedt,
 Op dat ghy niet en raect in den verloren staet:
 Bidt GOD, valt hem te voet, met een boetvaerdigheden,
 Maect u van sonden vry, en suyvert uwe leden
 Door de gerechtigheydt, en maect u vry van schult,
 Ontset u misdaedt dogh, weldaedt ghy hooren sult:
 Onderhoudt Gods gebodt, soo gaet ghy niet verloren:
Nebucadnezar wierdt ontmenschd by d'Uytverkooren.

Hy blijft nogh even trots, weet van geen Godes Woordt,
 Maer doen daer quam een stem, dat hy soo daed'lijck voort
 Moest gaen al in het Veldt, by Ossen ende Beesten,
 Gaen plucken daer het Gras, was 't een tijdt; maer het meesten,
 Dat is nogh niet genoegh, hy moet'er seven zijn,
 En van alles berooft. O goeden Vader mijn!
 Is 't niet een sware saeck, voor die 't wil ondertasten
 Den douw viel hem op 't lijf: want siet, zijn hair dat wasten
 Als Arends-vederen; zijn Nagels groeyden al,
 Als Vogels-klaeuwen: 't is geschiet in 't Aerdsche dal,
 Ende geleden ruym wel twee-en-wintigh Eeuwen:
 Laet ons niet zijn rebel, gelijk als boose Leeuwen;
 Maer God-vreesend' dat 's best, gelijk d'Uytverkooren de'en.
 Kind'ren van Israel, soo moet men 't Ampt bekleen,
 En volgen Gods Gebodt, om hem niet te verstoooren:
Nebucadnezar wierdt ontmenschd by d'Uytverkooren.

Lied

De opdracht luidde:

*Singht met een soet geluyt, oock een vijf-vaersigh Liedt,
Dat met een hellen galm uyt uwen boesem schiet:
Dat vijftigh mael in 't Vers een Sillaeb' werdt gevonden,
Niet min, maer is 'er meer, 't is daerom niet geschonden:
Richt daer van uwen sin, op desen Regel snel:
Regel. Wanneer het eynd' is goedt, soo is het alles wel.*

Er werd de kamers dus gevraagd een lied van 5 strofen te dichten en te zingen. Elke strofe moest 50 lettergrepen tellen, maar een hoger aantal lettergrepen was acceptabel.

De broeders van Pijnakker en Berkel lieten het afweten, maar de overige 11 kamers en 2 particulieren gingen de uitdaging aan.

In de liederen zijn de bijbelse voorbeelden die in de kwestieopdracht werden gebruikt, weer rijkelijk aanwezig: de vrouw van Lot, de waanzin van Nebukadnézar, de moordenaar die naast Jezus werd gekruisigd. Daarnaast werd de regel ook op het eigen leven toegepast: *Want Christi bloedt, maectt alles goed* (Hazerswoude).

Ook de uitleg wijst in die richting. De mens moet een keuze maken: het smalle pad ten hemel, of de brede weg naar het verderf.

*Wanneer den Mensch wijckt van de paden
Een levens eynd' hem voor-gestelt
En dat hy met het aerdsch beladen
Sijn Ziel knoopt aen het nietig gelt
Wat sal zijn eynde zijn
Een gal en bitt're wijn De Hel;
Maer rust op Gods genade
Soo is het alles wel.*

De Wassenaarse kamer kiest weer voor de geschiedenis van Babylonische koning Nebukadnézar. De laatste strofe bevat de moraal van het lied, een parafrase van bijbelteksten: "Welgelukzalig is de mens die op U vertrouwt," (Psalm 84:13) en "Die in den Zoon gelooft, die heeft het eeuwige leven." (Johannes 3:36)

Liedt op den Regel:

Wanneer het eynd' is goedt, soo is het alles wel.

Op de Wijse: Hoe werckje niet Leeuwerck.

Wanneer als God den Heer
Sijn straf heeft laten dalen/
Door eenen stem soo veer/
Als uyt des Hemelsch Salen/
Soo aen Nebucadnezer/
Over zijn sonden groot/
Maer God heeft hem nogh weder/
Verlost al uyt den noodt.

2. Als hy van stonden aen/
In het Veldt moest gaen treden/
En plucken/ wilt verstaen
Gras by de Ossen meden/
En dat voor seven tijden/
Was dese straf niet zwaer/
Dit heeft hy moeten lijden/
Berooft van alles daer.

3. Als de tijdt was vervult/
Dat hy quam tot verstande/
En badt God met gedult/
Met toe-gevouwe handen/
Sloegh het gesicht om hoogen/
Tot die daer eeuwich leeft/
O Heer! In u vermogen/
Bestaet die 't alles geeft.

4. God die heeft zijn Gebedt
Verhoort heel suyverlijcken/
En wierdt weder geset
Al in zijn Coninckrijcken/
En heeft nogh meer verkregen/
Nogh grooter heerlijkheydt/
Het dient oock niet verzwegen/
Dit 's 't geen dat Christus seydt.

5. Gezegent is die man/
Die op den Heer vertrouwen/
Geluckigh is die dan
Godts Aenschijn kan aenschouwen/
Want siet die in den Soone
Gelooft/ die verkrijght wis/
Het eeuwich leven schoone/
Daer het alles wel is.

In Liefde wascht.

Knievraag

Zeven kamers en een particulier waagden zich aan de improvisatieopdracht. De broeders van De Witte Roosen onthielden zich van dit onderdeel. De knievraag luidde: *Wie wierdt met hoerdery ten onrecht gantsch bekladt?* Alle acht deelnemers kiezen voor het apocriefe bijbelverhaal van Suzanna en de ouderlingen (een toevoeging aan het bijbelboek Daniël). In het uitleggedicht blijkt Het Rosmareyn de geschiedenis van de kuise Jozef voor ogen te hebben gehad: *Ioseph die wierdt t' onrecht bekladt van hoerdery.*

Zottevraag

De Wercken van de Sotten vormden volgens de bundel *het laetste Gerecht van de Schipluydsche Kermis- Bancket*. De bundel nadert zijn eind, er resten nog slechts een afscheidsgedicht en een afscheidslied.

De opdracht hield in: schrijf een gedicht van dertig versregels op de vraag waarom de zot bij de rederijkers een kap draagt en of het wel gepast is zottepraat uit te slaan.

Het Wassenaarse gedicht is ondertekend met de initialen B.C.

Hoogstwaarschijnlijk wordt hiermee Cornelis van Brederoe aangeduid. In de wereld van de zot wordt alles omgekeerd, dus ook de naam, zal Cornelis Huygen van Brederoe hebben gedacht.

Van Brederoe gaat serieus op de vraag in. De kap dient om te laten zien dat we met een zot te maken hebben: *De kap die maeckt den Sot*. We behoeven hem daarom niet te vragen waarom hij zich zo gek gedraagt en waarom hij zulke onzin uitkraamt.

In het tweede deel van het gedicht verwijst hij naar de Griekse dichter en politicus Solon. Rond 600 v. Chr. strijden Athene en Megara om het bezit van het eiland Salamis. Beide slagen er niet in de overhand te krijgen. De Atheners staken de strijd en dreigen een oneervolle vrede met Megara te moeten sluiten. Daarom mag niemand meer (op straffe des doods) over de zaak praten. Solon doet of hij gek is geworden: een gek kan immers straffeloos alles aan de orde stellen. De strijd wordt hervat en onder Solons leiding wordt Salamis onder Atheense heerschappij gebracht.

Met dit voorbeeld wordt aangetoond dat de woorden van de zot veel wijsheid kunnen bevatten.

De jury toonde haar waardering voor het gedicht door het te belonen met de tweede prijs: een zilveren bel.

SOTTE-VRAEGH,

*Seght waerom draeght een Sot by 't Reden-Rijck de Kap,
Of past hem in dien staet wel ydel sot-geklap.*

Het klappen van een Sot, past wel, soo 't is met reden:
Het klappen van een Sot, vrywilligh, oft' gebeden,
Dat hecht sigh aen de Kap. Het klappen van een Sot
Geeft veeltijds soeten smaeck, en lichtelijck genot.
Ghy vraeght waerom een Sot by 't Reden d'Kap moet dragen,
Om dat men aen een Sot geen reden heeft te vragen
Van 't geen hy seydt, oft doet: een die het sots-geklap
Wil siften door en door, ick wijs hem tot de Kap:
De Kap die maeckt den Sot, maer niet ons sot bedrijven,
Wy souden alle dom, oft sotten moeten blijven:
Zoo daer geen Kap en was; maer dit's een sware last:
Ghy vraeght oft in dien staet haer 't ydel spotten past:
De ydelheydt en kan aen ons geen voedsel geven,
Want was ick uyt de Kap, de Kap was sonder leven;
Dogh 't ydele geklap, past aen de sotten wel,

Het klappen van een sot maeckt somwyl veel omstel:
 Gelijk aen Solon bleeck, hy gingh de Kap verkiesen,
 Om dat Athenen niet haer vrydom soud' verliesen,
 Door een verachte Vree, hier quam de Kap te baet,
 Athenen (door de kap) gevult met Solons raedt,
 Die vatten 't Zwaerdt ter handt, tegen de Megarenen,
 Den wijsten die oyt was, die quam de kap ontleenen,
 Om door een sot-geklap, d'Atheense Burgery
 Te houden aen haer eer, en uyt hun slaverny:
 Zoo dat in desen staet, het doen, en ydel spreekken,
 Geeft van een wijs vernuft, een waere blijk en teecken:
 Het klappen van een sot, 't sy ydel, sot, of wijs,
 Ick segh der sotten klap, behalen veel tijds prijs:
 Dit is de grootste konst, die yemandt oyt beheerden,
 Dat men in schijn van Sot, kan speelen den geleerden.

Zoo u dees sotheydt past.
 't Is daer m'in liefde wast.
 B.C.

Doop

De kamer van Den Hoorn had Het Rosmareyn bijtijds verzocht op het feest te worden gedoopt. De feestbundel geeft een goed beeld van hoe zo'n plechtigheid verliep.

In het *Versoeck tot de Baptisatie* vraagt De Hoornbloem aan Het Rosmareyn:

*Wel aen dan Parnas-volck, die hier te samen leven,
 Wilt van ons dit versoeck, getuygenisse geven:
 Ick weet niet dat 'er een in u geselschap staet,
 Die iets te seggen weet, tot letsel van dees daedt:
 Wy spreekken u dan aen, met seer beleefde tarmen:
 Wilt ons tot desen Doop, in liefde recht om-armen:
 Ey ruyckend' ROSMAREYN, maeckt onse Kamer vry,
 Zoo hebben wy het recht, gelijckedrwijs als ghy:
 Ziet daer is ons Blaysoen, dat willen wy hier laten,
 Op dat men t'aller tijdt van onsen Doop mag praten:
 Gelijk dan KENENBURGH, van d'Keen sijn name braght,
 Zoo wenschen wy te zijn Gedoopt van door 's Woordt kracht.*

In het *Formulier tot de Inhuldige, oft Baptisatie van de Kamer van den HOORN-Blom* lezen we hoe aan het verzoek gevolg wordt gegeven. De broeders van de Hoornbloem (Noyt hooger verreesen) worden, na te zijn overstelpt met wijze raadgevingen en behartenswaardige voorbeelden uit de klassieke Oudheid, overgoten met *Nectars nat*. Het formulier eindigt met de regels:

*Wilt ons Redens-Kaert, rechtmatigh onderhouden,
 Als brave Retrosijns, nae 't voorbeeld van de Ouden,
 Steelt vry 't geen leersaem is, en laet een yder 't zijn,
 Op dat ghy Kinders zijt, uyt d' hersens van Jupijn.
 Betreedt het Parnas-stoff, met rechte Redens-voeten,*

De Witte Roosen

*Word brandend' in de Liefd', noyt quaet sal u ontmoeten:
Zijt vry (O HOOREN-BLOEM!) ons les u vryheydt wijst:
Daer is d' onsterff'lijckheydt, daer men noyt hooger rijst.*

Voor de doopplechtigheid overhandigden de Hoornbloemers hun blazen aan de gastheren, een aandenken aan de doop.

Hoofdstuk 8 Katwijk aan de Rijn 1679

K O R E N A E R S ⁷⁶⁶
P I N C X T E R - F E E S T , ^{C77}

Waer op alle vrye en onvrye Reeden-Kamers
zyn ontbooden, en acht van de selvige sijn
gekompareert, en meer particuliere
Liefhebbers met haer Antwoort,
op hare na-volgende Vrage en
Regels, als volgt.

*Wie sprack die noyt geen spraek nog sonden had bedreven,
En nochtans in der daet geleyd een beest'lijck leven?*

Den Reegel:

Dus kan de botste hier de g'leerste overtreffe.

Sotte-vraegh.

*Segt wie dat fatter sijn, die schijnt in wijsheyt euvel,
Of die de Kap om 't Lijf, en Bel draegt aen de Keuvel?*

De Knie-Regel:

Dus sprack hy, en sijn spraek was d'oorfaeck van sijn sterven.

T O T L E Y D E N .

Gedruckt by Johannis Kellenaer, Boeckdrucker, woonende in de
Heere-steeg by de Pieters-kerck 1679.

Katwijk aan de Rijn 1679

Op tweede pinksterdag 1679 organiseerde de rederijderskamer van Katwijk aan de Rijn, De Koorenaeren (zinspreuk *Liefd Moet Blijcken*) een wedstrijdfeest. Niet toevallig op een feestdag. Vooral pinkstermaandag en pinksterdrie waren de dagen waarop kermissen, markten, schuttersfeesten en andere wedstrijdfeesten werden gehouden.

In 1679 viel pinkstermaandag op 9 juni, maar in het *Catwijker Beroep*, de uitnodiging voor het feest, wordt gesproken over 22 mei. Alle vrije (gedoopte) en onvrije kamers worden uitgenodigd:

*Om in het soets der tijt de vruchtbr'ere Meye-dage,
Van tweemaal Tien en Twee, komt dan met uwe Wage,
Met Trommel ende Vaen, na d'Redenrijkers wijs,
Want hier is nu voor elck te winnen eer en prijs.*

Het verschil in datum wordt verklaard door het feit dat men in protestantse gebieden met tegenzin de gregoriaanse kalender invoerde. Pas rond 1700 was men daar in alle provincies toe overgegaan. De rederijders van Katwijk aan de Rijn hanteerden nog de oude kalenderstijl.

Acht kamers, waaronder de Witte Roosen uit Wassenaar, en enkele particulieren hadden de uitnodiging aanvaard.

Er waren tal van prijzen te verdelen, niet alleen voor het dichtwerk, maar ook voor *best pronuncieren, best singen, best slingeren met 't vaen en van 't verst komen*. Deze laatste prijs werd uitgereikt aan de Middelburgse kamer, Het Bloemken Jesse.

De bijdragen van de kamers zijn uitgegeven in de bundel *Korenaers Pincxterfeest* (Leiden 1679).

Drukker is Johannis Kellenaer, *woonende in de Heere-steeg by de Pieters-kerck*.

Hij is niet verantwoordelijk voor eventuele fouten. Hij heeft de teksten gedrukt zoals ze werden ingeleverd, schrijft Westerbaen, de belangrijkste schrijver van De Koorenaeren:

*Laet het niemant wonder geven
Dat de Fouten die geschreven
Waren, mee in yders stuck,
Weer soo sijn gestelt in Druck;*

De rederijders zullen ongetwijfeld veel tegenwerking van kerkelijke zijde hebben ondervonden. Dominee, dichter en geschiedschrijver Adriaan Pars (1641-1719) vermeldt in een noot van zijn *Catti aborigines Batavorum*, de geschiedenis van de beide Katwijken en Rijnsburg (1697), dat hij aanvankelijk niet had willen schrijven over de rederijders. Hij had de kamers *dood gepreekt en als begraven*, maar op verzoek van een bekende historicus had hij het toch gedaan. (Zie ook Besluit)

Kaerte

- Kwestie: *Wie sprack die noyt geen spraeck nog sonden had bedreven,
En nogtans in der daet geleyd een beest'lijck leven?*
- Regel: *Dus kan de sotste hier de g'leerste overtreffe.*
- Sottevraag: *Segt wie dat sotter sijn, die schijnt in wijsheyt euvel,
Of die de Kap om 't Lijf, en Bel draegt aen de Keuwel?*
- Knievraag: *Dus sprack hy, en sijn spraeck was d'oorsaeck van sijn sterven.*

Kwestie

De vraag die in de kwestie wordt gesteld, ziet er cryptisch uit: Wie sprak, terwijl hij nog nooit had gesproken, nooit zonden had bedreven, en toch een beestachtig leven had geleid?

De vraag moet worden beantwoord in 68 of 64 versregels, dus in de gebruikelijke refrein vorm: vier strofen die alle eindigen met een stokregel:

*Stelt Regels sestig, acht, of sestig, Vier in Maet,
Mijt foute en redijt maer suyver inderdaet.*

Met uitzondering van één gedicht, wordt in alle bijdragen hetzelfde antwoord gegeven: de ezelin(in) van Bileam. Dat is ook het antwoord dat de Katwijker Westerbaen geeft in de uitleg: *Bil'ams Es'lin sprack, was beest'lick sonder sonde.*

De kwestie heeft betrekking op het bijbelverhaal over Bileam en zijn sprekende ezelin (Numeri 22). De profeet Bileam wordt door koning Balak van Moab onder druk gezet om de Israëlieten te vervloeken. Tot driemaal toe probeert een engel met uitgestoken zwaard hem onderweg tegen te houden. Bileam ziet de engel niet, zijn rijdier wel en het weigert verder te gaan. Wanneer Bileam zijn ezelin slaat, begint deze te spreken: "Wat heb ik gedaan dat gij mij nu driemaal geslagen hebt?" En na het boze antwoord van zijn meester voegt het dier er nog aan toe: "Ben ik niet uw ezelin, op welke gij gereden hebt van toen af, dat gij mijn heer geweest zijt, tot op dezen dag? Ben ik ooit gewend geweest alzo te doen?" Dan worden ook Bileam de ogen geopend. Het verhaal eindigt ermee dat God hem dwing de Israëlieten te zegenen.

Een niet nader genoemde particulier kiest voor een humoristisch antwoord. Hij laat in zijn gedicht blijken dat hij wel degelijk weet wat het beoogde antwoord is, maar kiest voor een andere mogelijkheid: de papegaai van zijn grootmoeder. Hij is niet bepaald bescheiden:

*Wat dunckt u vriende is 't niet wel van mijn gevonden?
Grootmoers Papegay sprack, was beestlijck sonder sonden.*

Hij viel niet in de prijzen, De Witte Roosen wel: *De Derde Wassenaar, die d'Regel zin-rijcks bracht.*

Wassenauer, eerste Antwoord,

Op de Vrage:

*Wie sprak die noyt geen spraeck nog sonden had bedreven,
En nogtans in der daet geleyd een Beest'lijk leven?*

Wat Schepsel of wat Mensch isser op Aerd' geboren
Geweest, of hedendaegs, die sprack en noyt te voren
Geen spraeck en heeft gehad, nog sonden heeft gedaen?
Mijn swacke geest ontstelt, die bleef schier stille staen
Van soo een sware Vraegh; die door mijn ted're herssen
Gedrukt wert: om alsoo 't verstant daer uyt te persen,
't Geen in myn schrand're breyn mocht diep gelegen sijn.
Het Antwoort op u Vraegh, dat sal ick u door mijn
Gaen brengen aen den dach: hoe Balacks Vorsten snoden
Versochten Bileam: en hebben hem ontboden,
Of hy vervloecken wou het Volck van Isra'el.
Byleam opstinaet, die thoont hem als rebel:
Sadelt sijn Eselin; treckt met de Vorsten henen.
Godts toorn op hem vergramt: siet, doen is daer verschenen
Een Engel uyt Godts Throon, van 't Hemelrijcke Saedt.
Bileams Eselin sprack door des Heeren daedt.

O Opper Hemels Voocht! Ick segh, ô Heer der Heeren!
't Is alles in u Maght: ghy deed door d'Engel keeren
Met een Sweert in de handt, Bileams Eselin:
Want Godt begeert het niet, dat hy dit boos begin
Volbrengen sal, of doen 't geen hy hadt voorgenomen
Als d'Eselin sagh staen den Engel sonder schromen,
Weeck een weynigh op sy, om soo voor by te gaen.
Doen tradt den Engel noch een weynigh dichter aen;
Waer over Bileam d'Eselin heeft geslagen:
Maer 't schijnt dat Godt den Heer hier in hadt geen behagen;
Deed' door sijn lieve Boo, van d'Hemelse Gesandt,
Dat d'Eselin hem drangh met de voedt aen de want
Want daer geen plaets en was, 't sy aen de rechter syden,
Of aen de slincker hant, om d'Engel Godts te myden;
't Geen niet en kon geschien: want Godt begeert geen quaedt.
Bileams Eselin sprack door des Heeren daedt.

Siet hoe Godts wond're Werck 't alles gaet openbaren,
Wanneer de Eselin, seer suyver ende klaren
Den Engel voor haer sagh, viel sy op bey haar knien;
Daer onder Bileam. Siet, daer sagh men geschien
Door d'Opper Majesteyt! die door sijn wonderheden,
De Eselin haer Mondt geopent heeft met vreden,
Dat sy gesproocken heeft daer tegen Bileam.
Wat heb ick u gedaen, dat ghy myn wreet en gram
Gaet slaen tot driemaal toe? Segt wat is u begeren?

Ben 'k niet u Eselin, die met u quam masseren
Last-dragent op myn Lijf? is dit mijn Loon en Lodt?
Bileam sprack, 't is om dat ghy myn hebt bespodt.
Hadt ick van stonden aen een sweert in myne handen,
'k Wou u verworgen hier, en brengen u tot schanden.
Maer dogh den Engel Godts, d'Eselin niet verlaet.
Bileams Eselin sprack door des Heeren daedt.

Doen opende den Heer daer Bileam de Oogen,
Dat hy heel klaer kon sien, den Engel van omhogen,
Die neder was gedaelt, hier boven uyt den Throon;
En sprack tot Bileam: is dit 't verdiende Loon
Aen uwen Eselin? want ick ben uytgesonden
Om u te wederstaen, alhier op deser stonden:
Want uwen Eselin weeck my tot driemael toe.
Bileam gedenckt vry eens na Godts strenge Roe:
Waer op dat Bileam gesproocken heeft met Woorden:
Ick heb gesondight! Ach, want ick sagh nogh hoorden!
Dogh gy Almogent zyt, ghy die dit stomme Beest
Deed sprecken uyt haar Mondt, gelijk men klaerlijck leest:
Want den Algever die thoont dit besonder teecken.
Dat nu gesproocken heeft, quam voor nogh na te sprecken.
Dit geef ick tot Antwoord, KOORN-ARE delykaet.
Bileams Eselin sprack door des Heeren daedt.

In Liefde wast.

Lied

De opdracht voor het schrijven van een lied houdt in, het schrijven van een lied van 5 strofen, die elk meer dan 50 lettergrepen moeten tellen:

*Maeckt Vaerse twee en drie mistelling u voorwacht,
Vijftig Sillaebb, in 't Vaers niet minder juyst niet effen.*

Het onderwerp sluit aan bij het verhaal over Bileams ezel: de domste kan de geleerdste overtreffen.

In de tweede strofe van de uitleg verwijst Westerbaen, de schrijver van De Koorenaeren, inderdaad naar het Bileamverhaal:

*G'lijck oock niet minder bleeck aen Bil'ams Eselin.
Wie was oyt botter, dommer, ja, oock minder in
Tael, Konst of Spraeck geleert; en sprack hier rede krachtig.
Ja; bestraft sijnen Heer en Meester, die waerachtig
Was een Hoogh-g'leert Propheet, die staet hier als verblint
Voor sijne Eselin; die hem gants overwint
Door de kracht van Gods Geest: dus kunt gy dan beceffe,
Dat dus de botste kan de g'leerste overtreffe.*

In de eerste strofe van zijn uitleggedicht legt Westerbaen een verband met het bijbelse pinksterverhaal. Het rederijkersfeest vond immers plaats op tweede pinksterdag! Volgens het verhaal in Handelingen (hoofdstuk 2)

hoorden de buitenlanders in Jeruzalem zich aangesproken in hun eigen taal toen de Heilige Geest werd uitgestort over de apostelen.

*G'lijck op den Pinxsterdagh , ruym sestien hondert Jaer
Heer'lijck gebleecke is; want slechte onervaere,
Ja, domme Vissers, g'lijck als Christus Dienaers waere,
Spreecke de wond're Godts in alderley spraeck.*

De geestelijke leiders van het Joodse volk stonden versteld. Ook het pinksterverhaal vormt dus een bewijs van de uitspraak dat de domme de geleerde kan overtreffen.

Liedt op den Regel:

Dus kan de botste hier de g'leerste overtreffen.

Op de Wyse: *Ey schoone Nymph, etc.*

1. Ghy Menschen/ al aenhoort dit wonder teecken
Van 't geen daer is geschiet.
Als Bileam van Godts Woort is geweecken/
Door 't aenraen hoort en siet/
Van Balacks Vorsten/ dat hy soude komen
Om de kind'ren van Isra'el
Haer te vervloecken als rebel
Daer sonder schromen.

2. Maer 't schijnt dat Godt den Heer dit niet begeerden
Van dees wijsen Proffheet/
Die doen ter tijd meenigmael proffenteerden:
Dit was te zwaren leet
't Geen hy tot last nam op sijn hals te dragen:
Door sijn geleertheyt en sijn macht/
Dat hy het Isra'els Geslacht
Soght te verjaghen.

3. Wanneer hij sadt al op sijn Eselinnen/
En aen 't masseren was
Met 't botste dat ick ter werelt kan vinnen:
Soo ick bevont daer ras/
Hoe dat een Engel daer van Godt den Heren
Voor 't botste in den wegh ging staen/
Soo dat hy niet voor by kon gaan/
't Geen haer quam keren.

4. Dit botste dier heeft hem nedergebogen
Voor d'Engel op der Aert:
O Heer! Het is alles in u vermogen/
Gelijck hier wert verklaert:
Sprack/ ben ick niet u Eselin met vreden/
Die u gedient heeft en ge-eert/

In alles 't geen ick heb geleert
U dienst by deden?

5. Soo komt alhier dit botste overtreffen
Desen geleert Persoon/
Als sy daer sagh d'Engel het sweert opheffen/
Sadt Bileam ten thoon/
En sprack/ ô Heer! Ick ben met zware sonden
Beladen/ om dat ick 't Gebodt
Verliet van u mijn Heer en Godt
Een selver stonden.

In Liefde wast.

Sottevraag

Het sottegedicht moet gaan over de vraag wie er gekker is, iemand die het aan wijsheid ontbreekt, of de zot die als nar gekleed is:

*Seght wie dat sotter is, die schijnt in wijsheyt euvel,
Of die de Kap om 't Lijf, en Bel draeght op de Keuvel.*

De vraag moet worden beantwoord in een gedicht van 48 versregels: *Met regels Veertig Agt ontsluit u schrand're breyn.*

De Witte Roosen verwerken in hun gedicht een verhaal uit de Griekse geschiedenis dat ze een jaar eerder ook al in Schipluiden hadden gebruikt. De Griekse filosoof en politicus Solon (een der zeven wijzen), verkleedt zich als zot om zijn ideeën ongestraft te kunnen uiten. Dit kan erop wijzen dat Brederoe dit gedicht heeft geschreven.

In zijn verklarende gedicht op de zottevraag geeft Westerbaen het beoogde antwoord met de stokregel: *d'Waenwijsheyt overtreft in 't Sot een Sot te booven.*

Zes kamers en twee particulieren komen met een gedicht waarin dezelfde mening wordt verwoord: *Een waenwijs Mens gaet Kap, en Bel in 't Sot te boven.* Of: *In eygen oogen Wijs, is Sot in yders oogh.*

De bijdrage van Wassenaar wijkt daar toch enigszins vanaf.

Wanneer mijn Sotte geest sijn Sodt verstandt gaet setten
Op uwe Sotte Vraeg, soo dunct mijn wat voor Wetten
Dit sou mogen sijn, die in schijn van Wijsheyt,
Euvel sou sijn, en dat met recht een Sodt geseyt;
Besiet de weerelts loop, daer kan men het klaer vinden
By menigh mensch alhier; als ick Sodt 't wel versinden
Wat de Ladunkentheyt, een groote Sotheyt is:
Want wat sy stellen voor, sy dencke en gewis,
Dat niemandt haer scherlijck hier is, of te bekomen.
Men pronckt sijn selfden op, en gaen oock sonder schromen
Met praght en hoverdy, beperelt en bestrickt;
Ia, de wellustigheyt wert hier mee ingeslickt;
Soo gaet men dan al voort, het Vlees begint te knagen,

t' Kan door sijn wil en lust, sigh selve nauw'lickx dragen.
 De natuer hem ontstelt, de wellust van het Vlees;
 't Sijn staeltjens van het quaat, daer 't eerste quaat uyt rees.
 Want al de Werelts Lust is groote sottigheden
 Door u schijn-wijssigheyt, soo komt ghy overtreden
 U Eer, u Faem, en Staet, dat ghy wert Sodt geaght,
 Ja, dickmaels wert bespodt, beguyght en uyt gelaght:
 Want ghy raect dan soo veer, door uwe praght en pralen,
 Dat ghy u selfs verwerpt, en neder komt te dalen
 Door uwe idelheydt, soo krijght ghy loon en lodt.
k Segh de Ladunckheyt is d'alder-sotste Sodt.

Want wie in schijn van Sodt hem met de Kap wil kleden,
 Daer moet verstandt by sijn, en oock veel wijse reden
 Om 't Ampt wel te bekleen; want siet het Sodt-gewaedt
 Dat heeft veel uytgewroght, in dien ghy 't wel verstaedt;
 Wanneer daar Oorlogh was, tussen de Megarenen,
 En strede langen tijt, daer teghen de Athenen,
 Want elk wou meester sijn van 't Eylandt van Salam,
 Dogh door den Oorlogh swaer, hier na de Vrede quam;
 Soo wert daer een Gebodt t'Athenen uytgegeven,
 Wie daer van Oorlogh sprack, die sou 't kosten sijn leven:
 Solon door wijssigheyt, die thoont hier sijn verstandt,
 Doght dat de Vrede was d'Athenen grote schandt;
 Nogthans indien hy 't seyt, soo sal hy moeten sterven;
 Hy neemt een Sotskap om, het leve niet te derven,
 En treckt hem aan sijn lijf, met luyder stem roept hy,
 Oorlog, Oorlog, Oorlog; het schijnt wel Sotterny
 Soo spraken de Atheens; maer doen 't Solon uyt leyden,
 Doen gingen de Atheens, haer tot den Stryd bereyden,
 Gelijck het is geschiet, oock met een kloeck begin,
 En viele heftigh aen, en wonne Salam in:
 Dit quam dan door de kap, daerom ick moetse prijsen,
 Solon was inder daet, een van de seve Wijsen.
 Maer de Ladunckentheyt, van Sodtheyt staet ten spodt.
k Segh de Laduckentheyt is d'allersotste Sodt.
In Liefde wast.

Knievraag

Bij het onderdeel improvisatie krijgen de deelnemers een Kaerte voorgelegd, waarop Westerbaen in een gedicht van 2 strofen de opdracht heeft verwoord. De eerste strofe eindigt met de knievraag:

Dus sprak hy, en zijn spraek was oorsaek van sijn sterven?

De tweede strofe bevat de eisen waaraan het gedicht moet voldoen:

Maeckt twaelif Regels, en, dat, viermael op dees Maet.

Het kniegedicht moet dus bestaan uit 4 strofen van 12 versregels.

Op de vraag wie door te spreken zijn eigen dood veroorzaakte, wordt heel verschillende geantwoord:

- Drie kamers kiezen voor het verhaal over Haman, een vijand van de Joden aan het hof van Ahasveros. Hij werd zelf terechtgesteld. (Esther 7)
- Twee kamers kiezen voor het verhaal van de Amalekiet die aan David komt vertellen dat hij eigenhandig koning Saul heeft gedood. Hij krijgt daarvoor de doodstraf. (2 Samuel 1)
- Eén kamer en een particulier kiezen voor het bijbelverhaal over Jeftha: alle verdachten die het woord *sibbolet* niet goed konden uitspreken werden gedood. (Richteren 12)
- Eén kamer kiest voor het verhaal over de ezelin van Bileam: het gedicht suggereert ten onrechte dat Bileam het dier heeft doodgeslagen. (Numeri 22)
- Eén kamer kiest voor het lijdensverhaal. De gekruisigde Jezus sterft na zijn laatste kruiswoord te hebben gesproken. (Johannes 19:30)

De Wassenaarse kamer koos voor het verhaal over de Amalekiet uit het bijbelboek 2 Samuel 1. Een boodschapper brengt David het bericht dat koning Saul en diens zoon Jonathan dood zijn. Hij vertelt dat Saul door de vijand zo in het nauw was gedreven, dat hij geen andere uitweg meer zag dan de dood. Op Sauls verzoek had de boodschapper, de Amalekiet, hem gedood. De Amalekiet verwacht een beloning voor zijn daad, David is immers steeds voor Saul op de vlucht. Maar David denkt daar anders over: "Hoe hebt gij niet gevreesd uw hand uit te strekken, om den gezalfde des Heeren te verderven?" Hij laat hem ter plekke doden.

De Amalekiet heeft door te spreken (het brengen van de boodschap) zijn eigen dood bewerkstelligd.

In de *Uytleggh van de Knie-regel* geeft Westerbaen het beoogde antwoord: het verhaal over Jeftha, die vrienden en vijanden van elkaar scheidde door ze het woord *sibbolet* te laten uitspreken:

*Seght eens 't woort Schibboled gelijk ick u segh voore,
En kont zoo spreecken niet, de c en d'h ontbrack,
Want sprack maer Sibboled; daer op wiert hy soo strack
Ter aerde neergevelt, en most daer 't leve derve.
Dus sprack hy, en sijn spraeck was d'oorzaeck van sijn sterven.*

Maar De Koorenaeren konden toch ook het gedicht van De Witte Roosen wel waarderen, het werd beloond met een tweede prijs.

Als ick met iv're lust u Vraegh eens wel bedaght,
Soo stondt myn geest ver stelt, en doght van wat geslaght
Dat dit sou mogen sijn, Wanneer hy quam te spreecken,
Dat d'oorzaeck van syn spraeck, hem braght tot soo een teecken
Waer door hy sterven most, aldaer de bittre doodt;
Soo sal ick u hier klaer, heel suyver ende bloodt
Gaen brengen aen den dagh, hoe dat daer is gekomen
d'Amalekiter, die aldaer hadden benomen,

Alsoo hy spreekt en seit, daer tegen Davidt siet,
 Wanneer ick quam gegaen, soo is aldaer geschiet
 Op den Bergh Gilboa, dat Saul most t'leve derven,
d'Amalekiters spraeck was d'oorsaeck van syn sterven.

Wanneer myn Saul daer sagh, riep hy met eenen stem,
 Wie sijt ghy Iongeling, waer over dat ick hem
 Goet antwoordt gaf en sprack, 'tgeen dat hy wel kon horen,
 Een Amalekiter ben ick te reght geboren,
 Waer op Saul het versoeck aen myn daer heeft gedaen,
 Of ick hem woude doon, want hy was heel belaeen,
 Soo tradt ick tot hem aen, en heb hem soo het leven
 Benomen, gelijkmen daer heel klaerelijck vindt beschreven,
 En ick heb daer sijn Kroon genomen van sijn Hooft,
 Soo dat ick hem aldaer van t'leven heb berooft,
 En brengse hier aan u, mijn Heer, om te verwerven.
d'Amalekiters spraeck was d'oorsaeck van sijn sterven.

Wanneer als Davidt daer dit hoorde pertenant,
 Heeft hy sijn klederen verscheurt ende geschent,
 En sprack, komt weent, en vast, ghy Mannen allegaren;
 Doen Saul en Ionathan, door 't Sweert gevalle waren;
 Weent over Isrels Huys, en over 't Volck des Heren.
 Doen gingh hem Davidt daer tot den Iongeling keren,
 En sp(r)ack, van waer sijt ghy? hy kreegh daer antwoordt schoon,
 Ick ben een vreemdeling, een Amaelkiters Soon,
 Davidt die sprack tot hem, het is u grote schanden,
 Dat ghy niet hebt gevreesst, te slaen hier uwe handen
 Aen de Gesalfden des Heren, ghy sult erven.
d'Amalekiters spraeck was d'oorsaeck van sijn sterven.

Waer over dat hy kreegh sijn loon met eenen straf
 Door Davidts Iongeling, die sloegh hem, en hy gaf
 Hem eenen slagh, dat hy 't met de doodt gingh bekopen,
 Want 't Bloedt, was op sijn Kop, daer hy mee was bedropen;
 Want uwe eyghen mondt die heeft gesproken klaer,
 Hier duyt'lijck tegen u, en dat ghy hebt voorwaer
 Gedoodt degene, die was een gesalfden Koningh;
 Want door u woorden klaer, krijght ghy u straf en loningh,
 Ghy hebt veroordeelt u, ghy boose dienstbre Knecht.
 Dit quam dan door u spraeck, dat ghy u rechte reght
 Ontfangen hebt tot straf, en 's levens draet komt kerven.
d'Amalekiters spraeck, was d'oorsaeck van sijn sterven.

In Liefde Wast.

Afscheidslied

Met een aparte kaerte werd de kamers verzocht een afscheidslied ten gehore te brengen:

*Konst beminders van de Redens,
Ghy wert weer van ons gebeden,
En versoght uyt vriend'lickheyd,
Wie dat maeckt het best Afscheyt
Van een Lietje, netst en schoon,
Krijght weer Prijs, Lof, Eer en Kroon.*

Alle kamers en een particulier voldeden aan het verzoek en zongen hun gevoelens uit in een lied. De Koorenaeren beantwoordden de bijdragen met een eigen afscheidsgedicht en afscheidslied. Daarmee was het feest, wat het dichten en zingen betreft, voorbij. Bij het vaandelzwaaien ging de tweede prijs naar De Witte Roosen

Af-scheyt Liet der Witte Roose tot Wassenaar.

Stem: *Als Paulus trou was voor sijn schaepen.*

Af-scheyt/ o Redenrijcke-naeren/
Van u daer Liefde blijcke moet/
Af-scheyt van u/ ghy Kooren-aren/
't Vergaeren ons nu scheyde doet/
Hoe wel dat wy hier altesamen/
Op uwe feest hier sijn vergaert/
Wy wenschen u uyt liefd' bequamen/
Gelijck hier duydtlijck wert verklaert.

Als d'Apostels op desen tijden
Van Pinxter haer vergaering deen/
Doen sy eendrachtlijck haer verblijden/
Over Godts geest die haer bescheen/
Waer door dat sy vervult met vreedden/
Werden altsamen hier op let/
Nochtans mosten sy scheyden meden/
't Vergaeren is de scheydens wet.

Af-scheyt konst Redenrijcken volcken/
Af-scheyt van u op dese swier;
O Lof tot boven aen de wolcken
Gepreesen wert van ons alhier/
Door uwe lief en groote vreughden
De geen ghy aen ons hebt betoont/
Lof segh ick redensrijcke deughden/
Ghy die 'k vertrou niemant verschoont.

Af-scheyt van u in 't generaele/

Want ons den tijt nu hier gebiet
Geschejde/ van u Rhijnstrooms stralen/
Schoon of het ons nu doet verdriet/
Den tijt: die kan wel weder koomen/
Konst=redenaere in 't getalt.
Die hier nu sijn af-scheyt genoomen/
Van u alhier in 't Katwijckr dal.

Adieu dan ed'le Redenrijcken/
Voetbaer Kooren-aer present/
Ghy laet u konst door konste blijcke/
Suyver en klaer/ ja ongeschent/
'k Hoop Godt sal u en ons geleyden/
Tot boven in sijn heerlijkheyt.
Adieu wy sullen van u scheyden/
In liefde wast maectt hem bereyt.

Hoofdstuk 9 **Schiedam 1705**

767^e11

KW 767 C11

HERTGRONDIGE UYTNODING,

Aen alle vrije en onvrije Kamers van
RETHORICA,
Om te komen tot **SCHIEDAM**, met Trom,
Blafoen en Vaen, ten huysē van *Pieter van Leeuwen-*
schilt, op het Nieuwerck, op Varcckemarcks-dag, zijnde
Woensdag den 28. October 1705.

Tot **SCHIEDAM**,
Gedruckt by **LAURENS VANDER WIEL**,
Stadts Drucker, Anno 1706.

Schiedam 1705

Schiedam kende een actief rederijkersleven. De stad telde zelfs twee kamers: De Roo Roosen (*Aensiet de jonckheyt*) en De Vygheboom (*'t Soet vergaeren*). We zien beide kamers, samen of afzonderlijk, in de 16e en 17e eeuw vaak onder de deelnemers aan wedstrijden in Holland.

Zo nemen bijvoorbeeld in 1630 de broeders van De Roo Roosen deel aan een door Vondel in dicht uitgeschreven prijsvraag. Vondel had een leidende functie in de Amsterdamse kamer Het Wit Lavendel (de Brabantse kamer). Het stadsbestuur van Schiedam was de kamers goedgezind en verleende hun financiële steun bij het deelnemen aan wedstrijden en de huur van een vergaderruimte.

Op 1 juni 1705, tweede pinksterdag, vond in Schiedam al een rederijkersfeest plaats, georganiseerd door De Vygheboom. Daarbij waren geen Wassenaarse rederijkers aanwezig. In de uitnodiging voor dit feest laat De Vygheboom duidelijk blijken een goede relatie met de burgerlijke en kerkelijke overheid op prijs te stellen:

*Dat niemant, Kerk, of Staat, behekelt, schimpt, of scheldt:
De liefde, rust, en vreed, vind hier het meeste voordeel;
Dog even wigtig in een onpartijdig oordeel:
En sijt versekert, dat de minste haat, of gunst,
Hier niet sal werke, maar alleen de suivre kunst;*

Maar in het najaar van 1705, op 28 oktober, op *Varckenmarcks-dag*, zien we De Witte Roosen onder de deelnemers in Schiedam. Deze wedstrijd was georganiseerd door een particulier, Pieter van Leeuwenschilt, herbergier van beroep. Hij was actief in de rederijkerij onder de spreuk *met Konst omgordt*. In zijn herberg op het Nieuwerck waren op die woensdag 13 kamers bijeen die gehoor hadden gegeven aan zijn *hertgrondige uytnoding*.

De bijdragen van de deelnemers zijn verzameld in de bundel *Hertgrondige Uytnoding Aen alle vrije en onvrije Kamers van Rethorica etc.* (1706). Boven de pagina's staat de eigenlijke titel: *Pallas Uytval*. Het boekje is gedrukt door de stadsdrukker, Laurens van der Wiel. Het bijzondere van deze uitgave is dat de drukker ook aangeeft op welke plaatsen in de ingeleverde teksten de jury kritiek heeft (aangegeven met + of *).

Pieter van Leeuwenschilt staat erop dat de kamers ook hun zot meebrengen en hij wil op tijd beginnen. Wie te laat komt, wordt beboet of uitgesloten van prijs:

*De Broeders sullen yder haer Broertjes of Zotten
Meebrengen / en die na 12 uren komt twee Schel-
lingen voor den Armen / en na een uur versteec-
ken van Prijs. De Prijzen bestaen uyt swaer
Silver en Tin. Vaar wel.*

De rederijkers van De Witte Roosen ontvingen de prijs voor de van verst gekomen kamer: *Wassenaar het veerst komen een Kandelaar*.

Kaerte

- Kwestie: *Wie wierdt 'er van de Dood door Beesten-bloedt verlost,
't Geen duysenden die dat niet wisten 't leven kost?*
- Regel: *Dus doet Hartneckigheyt Onnoos'len Straffe dragen.*
- Sottevraag: *Hoe sal een Sot sijn sotste Sottigheyt bewijsen,
Als Hy by Vrijsters is, 't geen 't Vrouwolck sal
misprijzen?*
- Knievraag: *Wat dier sprak menschen taal, 't geen Heer en Volk deed
treuren?*

Kwestie

Wie werden gespaard voor de dood door het bloed van een dier, terwijl duizenden onwetenden het leven verloren? Voor de bijbelvaste rederijkers was dit geen moeilijk vraag, alle dertien kamers gaven hetzelfde antwoord: de vraag had betrekking op uittocht van het Joodse volk uit Egypte zoals die wordt beschreven in het bijbelboek Exodus. Bij de laatste van de tien plagen waardoor Egypte werd getroffen, verloren alle eerstgeborenen het leven: "En er was een groot geschrei in Egypte; want er was geen huis, waarin niet een dode was." (Exodus 12:30)

De Joodse huizen, met het bloed van een lam aan de posten en de bovendorpel van de deur (aangebracht met een bundeltje hysop), waren daarvan gevrijwaard. De instelling van het Pascha kondigde de bevrijding van het Joodse volk aan. De halsstarrige farao liet het vertrekken. Dat was het ook het antwoord dat Pieter van Leeuwenschilt voor ogen stond:

*Die (God) al het Eerstgeboort van Pharóós ondersaten
Geheel en al versloegh, ghy wird' er vry gelaten
't Geheym van maar een lam te slachten met der spoedt,
Een Ysops-bundelken in 't bloedt gedoopt (ò gloedt
Van Liefd voor Israël) de posten dus te verwen
Was Gods bevel, en hoed sijn dierbaar volck voor 't sterven,
Dat bondsvolck in die tijt wirdt door het bloedt verlost,
Door beesten bloet, 't geen weer veel duysent 't leven kost
Van Pharô's onderdaen.*

De vorm was voorgeschreven: vier strofen van zestien versregels (*Vier Sestienen*) en ook aan de kwaliteit van het dichtwerk werden eisen gesteld: *Mijdt Fout of Lammighêên, dan sal men u belóónen.*

ANTWOORT

*Van de Witte Roose in Liefde wast, Op uwe Vraag
als Volgt:
Wie wierdt'ervan de dood door Beesten-bloet verlost
't Geen duysenden die dat niet wisten 't leven kost?*

*Wat baart hartneckigheyt al Jammer en verdriet,
En stapelt sond' op sond' wat gruwel sag men niet
Doe Faro op den troon t'Egipten-Rijck gebieden;*

Wat droef geschrey en jammer sag men doen geschieden
 Wanneer 't onnoosel kroost soo déér'lijck wierdt verdruckt,
 En soo van 's moeders schoot seer Jammerlijck geruckt
 Om te verdel'ge, 't welck aan Moses is gebleken,
 Die 't leve wiert gespaart, naar dat hy was versteken
 + In enen biese korf, op d'oever voort geset:
 Maar den Almogende die heeft sijn dood belet,
 Heeft hem tot Leytsman van sijn heylig volck verkoren,
 Het welck door sware last des ar'beyds scheen te smoren,
 + En onder Faroo's Juck soo déér'lijck wiert geplaagt,
 Wiens nare galm en egho aan den hemel klaagt
 Dat sy 't elendig Juck niet meer konden verdragen,
 + Door 's Lams bloed Is'rels volck verlost wiert van doods plagen.

Als den Heer Moses nu als leytsman had gestelt
 Over gants Is'rael, dat hy Faroo's gewelt
 Door broeder Arons hulp soud' brengen tot medogen,
 Soo is Moses met sijnen broeder op-getogen
 Naar 't vorstelijck Palleys van Faro, die versteent
 Stont als een Rots-pylaar, en geen gehoor verleent
 Aan Moses nog Aron, voor dats' hem liete blijcken
 De kragte van Gods arm, maar hy duyvels practijcken,
 En tovenaer's ontbood', om hem de saack t'ontleen:
 Maar siet haar toverkonst door Moses wierd vertreen,
 + Die haar de plage Gods en straffe voor gaat setten,
 En door Gods sterke arm dreygt alles te verpletten,
 En doet de wateren veranderen in bloed.
 Nog blijft Faro verstockt verstéent in sijn gemoed;
 d'Hertneckigheyt schijnt hem tot in het merg te knagen.
 Door 's Lams bloed Is'rels volck verlost wiert van doods plagen.

Als nu 't Egiptens volck veel plagen had' door staan
 Tot t'wemal vier en een, met sware druck belaan,
 Moesten sy nog eenmaal Gods stercke hand' beproeven;
 Moses sprack tot Gods volck dat gy in geen bedroeven
 En raakt, soo slagt voor u ijder een Jarig Lam:
 Want siet den Oppervoogt is toor'nig ende gram
 Op Faro, en wil al de eerst-geboor'ne del'gen,
 Van heel 't Egiptens volck, want hy kan niet verswel'gen
 Het Jammer dat sijn volck van hem wert aan gedaan,
 Yder Famijlje sal een Lam slagten en braan,
 En 't bloed' des Lam's aan 's deure post en drempel strijcken,
 Dan sal de slaande hand' des Heeren van u wijcken;
 Soo wert gy door het bloed' des Lams 't leven gespaart,
 En soo door beesten bloed' van straf en dood' bewaart,
 Dan sal des Heeren arm u t'samen onderschragen.
 Door 's Lams bloed' Is'rels volck verlost wiert van doods plagen.

Doen heeft het Is'rels volck ijder een Lam geslagt,
En soo het lam'ren bloed' eenparig voort gebragt
Tot de posten des deur's, en die met bloed' bestreken,
Doen is de straf des dood's van Is'rels volck geweken;
Maar de Egiptenaars zijn door God's slaande hand'
By duysenden gestraft, soo dat door 't heele land
D'eerste geboor'ne daar de dood' proefden en smaakten;
Soo dat in Faroo's Hof zijn Soon de siel uyt braakten
+ En wandelt 't pat des vlees 't welck duysenden betreen;
Doen hoorde men 't gekerm het jammer en 't geween:
Want huysen, hoven, het was al versien met doden;
Maar 't uytverkore volck dat is de dood' ontvloten,
En soo door 't lam'ren bloed' van straf en dood' bevrijt,
Gods naam die wiert geloofd, een ijder was verblijt
Om dat 't Egiptens volck soo déérlijck lag verslagen,
Door 's Lams bloed' Is'rels volck verlost wiert van doods plagen.

Lied

De regel sluit aan bij de kwestie: door hardnekkigheid worden onschuldigen gestraft.

De Egyptische farao is hardnekkig, tien plagen zijn nodig om hem ervan te overtuigen dat hij het Joodse volk moet laten vertrekken: "Doch de Heere verhardde Farao's hart; en hij wilde hen niet laten trekken." (Exodus 10:27) Alle eerstgeborenen in zijn land, zowel mensen als dieren, worden het slachtoffer van zijn hardnekkigheid. Ook zijn eigen zoon. Tenslotte moet hij toegeven.

Het lied moet bestaan uit vijf strofen van elk minstens 54 lettergrepen:

*Verklaart my dit geheym met een vijvaarsigh Liet,
Syllabá Vijftig Vier, wel meer maar minder niet.*

Alle kamers beschrijven in hun lied het misdadige gedrag van de farao. Dat was ook het onderwerp dat Pieter van Leeuwenschilt beoogde:

*Ô Godt-vergeete Vorst segh meent ghy dus te dingen
Na d'Opper Almacht, hem sijn Schepter-staf t'ontwringen
Vergeefs, nu hoort ghy eerst luydtkeels het wráak, en wee
Der arme onderdaan, die ghy dus sterven déé,
Want sonder twijfel onder duysenden verslonden
Zijn veel onnoselen, onschuldigen bevonden
Die noyt mee deelden aan u snóó hartneckigheyt
O Geest-ontbloote Vorst die dus sijn volck misleyt.*

De broeders van De Roode Roosen werden voor hun lied beloond met de tweede prijs: *Wassenaar de tweede van 't Liedt een tinne Tafelbordt.*

De witte Roose, In Liefde wast

ANTWOORT op den REGEL
Dus doet hertneckigheyt d'Onnoos'le Straffe drage

Op de VOISE: Rotterdam hoog verheve soet.

Als Faroo's hert geheel versteent
 Verhart sonder medogen
 Op 't Is'rels volck dat sugt en weent
 Met tranen in de ooggen/
 't Was door Faroo's hartneckigheyt
 Dat Is'rels volck dus weent en schreyt
 Maer God' den Heer verbol'gen
 Heeft haest sijn straf doen vol'gen/

Om sijn versteende hart gemoed'
 Sijn Onderdanen treuren/
 Men sag het teer onnosel bloed'
 Wiens hart en sou niet scheuren
 Als men de Kinders groot en klein
 Het pad' des vlees daer siet betreen
 Door sijn hartneckig woelen/
 De straf moesten gevoelen.

Soo was den God' van Is'rael
 Met toorn op hem ontsteecken/
 Gods slaande hand' die quam seer Fel/
 Gelijck doen is gebleeken:
 Want daar was niet een huysgesin
 Of men vond' daar een dooden in/
 Om Faroo's hart als stenen
 Soo stond' sijn Rijck vol wenen.

Doen sag men Faroo's outste soon
 De siel uyt 't lichaam braken
 Daar hy sad' op sijn Vaders Troon
 K'wam hem de dood' genaken/
 En soo sijn levens bloem geplukt/
 En van sijn Vaders Troon gerukt/
 En soo berooft van 't leven/
 Doen stond' Faro' vol beven:

Dus moest het teer onnosel kroost
 Door sijn versteentheyt lijden:
 Want siet de dood' niet en verpoost:
 Maar alt'saam haar kastijden;
 't Was om Faroo's versteende hart/
 Dat sy vol Jammer ende smart/
 Met sugten en met klagen
 De straffe moesten dragen.

De witte Roose, *In Liefde wast*

Sottevraag

Wat is het zotste gedrag dat een zot bij zijn vrijster kan vertonen?

Die vraag blijkt voor alle kamers een dankbaar onderwerp te zijn. Niet voor niets had Pieter van Leeuwenschilt erop gestaan dat de broeders hun zot zouden meebrengen. Na al die moraliserende, bijbelse gedichten, vormden deze vaak wat platvoerse antwoorden in dichtvorm een welkome afwisseling. Alle antwoorden kunnen worden samengevat in de stokregel van de broeders van De Akerboom (Vlaardingen): *Door slechte praet en daadt, 't geen 't Vrou-volck sal misprijsen*. De bijdragen verschillen slechts in de mate van expliciteit waarin het gedrag van een zot bij een vrijster wordt beschreven. De stokregels vertonen soms een sterke overeenkomst. *Sots venus lust, en vuyl gevley, de Vrijsters haaten* (Zegwaard) ligt toch heel dicht bij *Sots vuile Lust en spraack het vrouvolck sal veragten* (Pijnakker).

Toch is er met de bijdrage van De Witte Roosen iets bijzonders aan de hand. De Wassenaarse broeders blijken de sottevraag niet goed te hebben gelezen. In plaats van *sotste sottigheyt* lazen zij *soetste sottigheyt*. Die interpretatie bood de mogelijkheid tot een geheel eigen benadering van het onderwerp. Of zouden ze de "fout" bewust hebben gemaakt? In "het sotte" is immers veel meer geoorloofd dan in "het vroede"? De jury schrijft heel zakelijk onder het gedicht: *nempe sotste moest het wese* (het moest toch echt sotste zijn). Door het Latijnse woord *nempe* te gebruiken maakt de jury wel indruk. Het sottegedicht moet bestaan uit 2 strofen van 16 versregels. Pieter van Leeuwenschilt verzoekt de dichters niets ten nadele van de kerkelijke en wereldlijke overheden te schrijven:

*Van twee Sestienen wel doorzouten maack u Werck,
Soo krijgt gy seker Prijs, dat Staet nog Stadt, noch Kerck
Niet zy gelastert, noch in 't minst te na gesproken,
Soo sal Rethorica als op een nieuw' ontlooken
Staan blosen zonder end', komt Broeders wijd vermaart,
Soo word u Lof verbreydt aan d'eynde van de Aardt.*

ANTWOORT, op de Vraag van de Sot,
Van de Witte Rose, *In Liefde wast*.

**Hoe sal een Sot sijn *soetse sottigheyt bewijsen
Als hy by Vrijsters is 't geen 't Vrouwvolck sal misprijsen?*

'T Is nu onlangs verleen kreeg ick in mijn gedagte
Doen mijn een brave Meyt heel vriendelijck toe-lagte
Om haar te spreken aan van soete vrijerij,
Ick raackte bij dat dier en k'wam nevens haar sij;
Doen ging ick haar terstont mijn saake openbare
Hoe ick genegen was om met mijn lam te pare;
Ick sprack, ick heb gereyst de heele werelt door,
En 'k ben oock groot van staat; terstont kreeg ick gehoor
By dese brave Meyt, ick doen aan 't Caresseren,
Ick sprack mijn liefste siet wat heb ick moije kleren,

'k Heb een Vles Brandewijn siet die hout ruym een pint,
 Die kreeg ick voor den dag en sey avous mijn kint,
 Dien dranck verheugde strack mijn niere en mjn dar'men,
 En 'k greep dat soete kint terstont in bey mijn armen;
 Doen heb ick 't hoofd heel sagt in hare schoot geleyt,
 *'t Is d'*soetste sottigheyt te slape by de Meyt,

Ick raakten in haar schoot heel soetjens aan het roncken,
 Sy sprack, wel hartje lief wat scheelje, benje droncken?
 Ick beurde 't hoofd weer op en sprack neen soete lam
 Het was dat mijn de slaap wat schielijck over quam.
 Ick kreeg weer met een snap mijn vlesje uyt mijn sackje
 En nam een slockje en Ick roockten een tabackje,
 Doen sprack ick engel kom mijn soete honig dief,
 Kom geeft mijn eens een soen mijn hartje ey mijn lief,
 Sy stond' het gare toe dat soete boter doosje:
 Maar 'k mogt in genen deel niet komen by haar roosje;
 Doen ben ick aan haar sij heel vast in slaap geraakt,
 Denckt hoe die Sloof met sulcken Vrijer heeft gemaakt,
 Doen ick mijn sottigheyt heb met mijn slaap bewesen,
 Heeft my mijn Vrijster strakx s' de sottigheyt mispresen;
 Soo dra ick wacker wiert kreeg 'k over d'wers bescheyt,
 *'t Is d'*soetste sottigheyt te slape by de Meyt.

**nempe sotste moest het wese.*

Knievraag

Welk dier sprak mensentaal, waardoor heer en volk moeten treuren? Alle 13 kamers nemen deel aan de improvisatieopdracht over deze vraag. Er wordt niet vermeld aan welke eisen het gedicht moet voldoen, maar die zijn af te leiden uit de geleverde bijdragen. Alle gedichten over de knievraag tellen 16 regels, dat zal dus wel zijn voorgeschreven. Bij een versregel met 14 lettergrepen in het gedicht van de kamer uit Monster vermeldt de jury: *een siliabe te veel*. En bij een 11-lettergripige versregel in het gedicht van Rijswijk staat: *te kort*. De 16 versregels moesten blijkbaar alle 12 of 13 lettergrepen tellen.

Vijf kamers kozen als onderwerp de sprekende ezel van Bileam, het bijbelverhaal uit Numeri 22. Deze geschiedenis stond ook in 1679 centraal op het feest in Katwijk aan de Rijn (zie het vorige hoofdstuk). Zeven kamers, waaronder Witte Roosen, kozen voor de sprekende slang in het paradijs, die Eva verleidde tot het eten van de verboden vrucht (Genesis 3).

De broeders van De Roo Roosen uit Schiedam noemen zowel de ezel van Bileam als de slang. Ze voegen daar nog een Rotterdamse anekdote bij over een sprekende papegaai. De vogel waarschuwde een oude vrouw dat er dieven in huis waren: *Grootje hier Dieve zijn, die ons willen bestélen*.

In de *Explicatie van de Knijvraag* geeft Pieter Leeuwenschilt zijn beoogde antwoord: de sprekende slang in het paradijs. Adam en Eva hebben Gods gebod overtreden:

*Dus lijt het gansche volck 't heel mensdom, 't heel geslacht,
Dit is de zin des Vraaghs u zonneklââr bewesen,
En, die 't niet loven wil, die kan het verder lesen,
Namentlijck, in het eerste boeck Mosis, Cap 1. 2. 3. En vervolgh.*

Met het woord *Heer* in de knievraag wordt niet God, maar Adam aangeduid. Zowel Pieter van Leeuwenschilt als De Witte Roosen geven Adam het predikaat *Heer en Vooght*.

In de laatste versregels wordt gesproken over *den achrónse se kolck*. Hiermee wordt de hel, de onderwereld bedoeld. In een vertaling van Vergilius, 6e boek van de Aeneas, staan de versregels: *Naer d'helschen Achrons Poel hier leiden u de wegen: Hier legt de woeste kólck....*

Deze vertaling door Dirk Doncker is van 1703. Twee jaar later, in 1705, gebruiken de Wassenaarse rederijkers dezelfde woorden. De woordcombinatie *Achron* en *kolk* vinden we overigens ook al in Vondels vertaling van de Aeneas (1646).

Het woordje *se* is geheel overbodig, maar zonder dat woord telt de versregels slechts 11 lettergrepen. De jury zou dan ongetwijfeld de opmerking *te kort* hebben bijgeschreven.

ANTWOORT
van de
WITTE ROSE,
op de
KNIE-VRAAG,

Wat Dier sprack mensen taal 't geen Heer en volck doet treuren?

Als God den Heer de mens in 't Paradijs van Ede
Gesteldt hadt, om met sijn Ega in rust en vrede
Te leve, doe kwam 't listigge Serpent vol nijt
En sprack tot Eva, dat gy mooght met vreught verblijt
Leven als Gode, soo wilt dese vrugt eens smake;
Sy met haar weer-wil sprack, ick sal hem niet genake,
Of de plage des doods, die volght my achter naa;
Doen sprack 't vervloecte Dier 't en is voor u geen scha,
Gy sult als Goode leven sonder druck of vrese,
Soo heeft 't vervloecte Dier, sijn mensen taal bewese
Aan dees onnoos'le vrouw. Die smaackte strack de vrught
Waar om dat Adam, met een naar en droef gesugt
Als Heer en vooght, al door 's Vrouws misdaat kwam te scheure,
Door dit vervloecte Dier het Mens dom nu moet treure,
Het welck hy voort braght uyt den achrónse se kolck
Door 't Serpendts taal de dood kwam over Heer en Volck.

Afscheid

Pieter van Leeuwenschilt beëindigt de feestwedstrijd met een afscheidsgedicht en een afscheidslied. Hij verzekert de deelnemers ervan dat de juryleden deskundig waren en dat prijzen zo eerlijk mogelijk zijn verdeeld:

*Ik heb het oordeel onpartijdig aanbevolen
Aan menschen dien ik agt dat Kundig zijn, en dolen
Sy hier of daar, dat beurd de beste wel, en ik
Verseker u dat sulks is sonder arg in schik;
'k Wens ijder dan geluk met sijn verdiende Prijzen
En was 't my moog'lijk 'k sou doen tot de Starren rijsen
U welverdiende lof, vaar wel dan altegaar
En so 't my weder lust met lief op 't ander Jaar.*

Maar het laatste woord is aan Jan Cornelisz. van der Burgh, keizer van De Roo Roosen. In zijn afscheidsgedicht en afscheidslied noemt hij alle aanwezige kamers, ook die van Wassenaar. Het valt op dat De Witte Roosen de enige kamer is die niet met de eigen naam wordt aangesproken. In de 6e strofe van het afscheidslied worden de kamers van Zegwaard (De Seghbloem) en Wassenaar genoemd. Beide kamers ontvangen dank:

*Den Segbloom ook seer hups en koen/
Al voor haar netjes compareren/
Den Wasbloom ook met goet fatsoen/
Om soo den mens tot goet te keeren/*

Koos de keizer van De Roo Roosen in dichterlijke vrijheid bewust voor de combinatie *Segbloom* en *Wasbloom* of kende hij de naam van de Wassenaarse kamer niet?

Hoofdstuk 10 **Noordwijk 1709**

767 Bⁿ *KW* 767 C-4
DEN EERKRANS

VOOR

RETHORICA,

Gevlogten door het Vredelievend Broederschap
deser navolgende Reden-kameren, te weten:

DE WITTE ROOSE-KNOPPE,
HET ROOSMAREYN,
DEN LIEVERBLOEM,
DEN VYGENBOOM,
DE KOORENAAREN.

Op de Reden-kamer der LELY ONDER DEN
DOORN, onder 't Woord UYT LIEFD'
BESTAAN, tot Noortwijk, op de Kerk-
mis-feest den 19. 20. en 21. Au-
gustus in het Jaar 1709.

TOT LEYDEN,

Gedrukt voor de Liefhebbers, en sijn te bekomen by de
Wed: van *Huybert vander Boxe* in de Kloksteeg.

Noordwijk 1709

De kamer van Noordwijk, De Lely onder de Doornen, (zinspreuk *Uyt liefd' bestaan*) bestond al in 1545. In dat jaar ontvingen de kameristen 20 stuivers subsidie voor hun activiteiten op vastenavond. In de dorpswaag, hun vergaderlokaal, hing het blazoen dat de Wassenaarse rederijders hun gastheren hadden geschonken bij de intree van 1638.

Aan het Noordwijkse feest van 1709 namen vijf kamers deel: Katwijk aan de Rijn, Schiedam (De Vygheboom), Schipluiden, Scheveningen en Wassenaar. Uit de bijdragen blijkt dat er ook twee particulieren (*uyt Liefde*) aanwezig waren: I. Hooywagen van De Roo Roosen uit Schiedam (Kwestie en Lied) en D. Boon uit Sassenheim (Kniegedicht).

Het feest viel samen met de Noordwijkse kermis op 19, 20 en 21 augustus, maandag t/m woensdag.

Onder de Wassenaarse rederijders blijkt zich een ingrijpende verandering te hebben voorgedaan. Het zijn niet De Witte Roosen die deelnemen aan de wedstrijd, maar *De Witte Roose-Knoppe*. Naast de bestaande oude kamer heeft zich een jonge kamer gevormd. Bestond er onvrede over het functioneren van De Witte Roosen? Was de oude kamer ingeslapen? We weten het niet, maar uit de naam van de nieuwe kamer blijkt dat de band met De Witte Roosen niet is doorgesneden.

Er zijn in de geschiedenis van de rederijderskamers meer voorbeelden te vinden van verjonging:

Kethel: De Zonnebloem – De Zonnebloemspruit

Katwijk aan de Rijn: De Koorenaeren – De Koorenaerspruit

Maar soms koos de jonge kamer voor een geheel andere naam:

Schiedam: De Roo Roosen – De Vygheboom

De nieuwe Wassenaarse kamer, *De Witte Roose-Knoppe*, sloot ook in haar zinspreuk aan bij de oude kamer: *Jonkheyt Wast* naast *In Liefde Wast*.

De Noordwijkse kamer probeert met fraaie prijzen tot deelname te verlokken: *De Prijzen bestaan in Zijde / Silver en Tin: dog het meeste Silver*.

De uitnodiging vermeldt geen sottevraag, maar er is wel een prijs beschikbaar voor de sot: *Weest gewaarschout dat voor de Gekke sal sijn Prijs te winnen, die op het aangenaamste na ons oordeel verdiend sullen werden*.

In de uitnodiging wordt duidelijk aangegeven waar en op welk tijdstip de deelnemende kamers bij elkaar moeten komen: *De Liefhebbers sullen gelieven te vergaderen aan de Noordwijkerhoek van de Leydse en Haarlemse Trekvaard ter Herberge van de Swarte Leeuw onder Voorhout / de Klokke Een uren / alwaar de Kamer-Broeders van Noordwijk uw-lieden selfs sullen afhalen / en na 2. uren versteken van prijs*.

De kamer die na twee uur arriveert, zal geen prijs meer winnen.

De bijdragen van de kamers werden gepubliceerd in *Den eerkrans voor Rethorica*, Leiden 1709. *Gedrukt voor de Liefhebbers, en sijn te bekomen by de Wed: van Huybert van der Boxe in de Kloksteeg*.

Kaerte

- Kwestie: *Segt wie 't volbrengen, van 't bevel Gods, sogt
t' ontvlieden,
En wat het voorbeelde, 't geen in sijn Vlucht geschieden.*
- Regel: *'t Oogwit van dit Voorbeeld, leerd Weg en Waarheyd
kennen.*
- Knievraag: *Hier wiert het ligt gekent, in 't breeken van het Broot.*

Aankomst

De kamers werden verwelkomd met een *Samenspraak tussen den Boode Mercurius en de Maagd Rethorica*. De dichter ervan gaat schuil achter de spreuk *Wijkt nog helt*. Rethorica wordt door Mercurius aangespoord haar gewezen te staken, want er is een *beroemde stoet van Reedenaars* in aantocht, de rederijkers. Rethorica op haar beurt verzoekt de keizer van De Lely onder de Doornen de bezoekers *met een soet wellekom* te ontvangen. Daarbij zal ongetwijfeld de nodige drank zijn geschonken, maar de gasten werden ook met een gedicht welkom geheten op het *Noordwijks Helikon*. De bezoekers worden hoog ingeschat, ze behoeven niet onder te doen voor de klassieke dichters Vergilius en Homerus:

*Gaat voort, beroemde stoet, wilt meer, en meer, doen blijcken,
Dat gy, geen Maro, noch Homerus, hoeft te wijcken
In suyvre Reedens-konst.*

Alle kamers presenteren zich met een aankomstgedicht en een aankomstlied. De Wassenaarse kameristen zetten in hun gedicht en lied hoog in: ze vergelijken de intocht van de rederijkers met het oudtestamentische feest dat losbrak toen Salomo tot koning was gezalft. De menigte vierde uitzinnig feest *“zodat de aarde van hun geluid spleet.”* (1 Kon. 1:40) De intocht van de rederijkers, met trom, blazoën en vaandel, zal dat geluidsniveau toch niet hebben geëvenaard.

In het gedicht wordt ook melding gemaakt van een *negen Susters koor*. Dit verwijst naar de negen muzen, de dochters van Zeus, de zussen van Apollo. Ze bewoonden samen de zangberg Helikon, de Parnassus. Kunstenaars (en de rederijkers voelden zich dichters!) riepen de muzen aan om inspiratie op te doen. Ook in het aankomstlied (strofe 5) wordt het negental genoemd.

WASSENAARS AANKOMST WERK.

Daar is geen groter vreugt ter werelt opgereese,
Als doen der wert geseyt dat Salomon sal weese,
Koning van Iserel 't was Davids waarde Soon,
Die doen ontfangen heeft de Septer en de Kroon,
Soo heeft de redens Boo tot vreugde ons gedrage,
Van 't roember Helikon dees kostelijke vrage,
Aan 't Roosen Knoppe hof dit was ons aangenaam,
Dat soo het pit en merg van Pallas door de Faam
Verbrijd wert wijd en sijt soo was dit ons behage,

Met Trom Vaan en Blasoen om soo met onse Wage,
Hier op u Kerckmis-feest gegroet konst Broeders hoog,
Daar wasse Lelien onder den Doren-boog,
Gy zoekt al 't Broederschap by u hier te vergad're,
Wy groeten u te saam die hier sijn en nog naad're,
Al op u Kerckmis-feest daar liefd' eendragt moet sijn,
By 't negen Susters koor die songen reyen Rijn,
Tot aan de soete Bron van Pegaas hooge stroome,
Die alles overvloed de bloeme ende boome,
Van yder Broederschap sijt hertelijck gegroed,
Van ons daar Jonkheyt Wast de Rose Knopjes soet,
Die hier op u versoek en door u minsaam noode,
Verschijnd men op dees plaats daar gy ons hebt ontboode,
Op Pindus heuvel kruin gegroed sijt nog eenmaal,
Eer dat wy treden hier op Pallas Hooge-saal,
By 't lieve Broederschap uit Liefd' Bestaan wy 't leeve,
Onder den Doren-krans de Lelyen verheeve,
Gegroed Borgers voor 't lest en Broeders als het past,
Van d' Roose Knoppe wit, alwaar de Jonkheyd Wast.

De witte Roose Knoppen.

WASSENAARS AANKOMST LIED

Vois: O nagt Jaloerse nagt.

1. Daar is geen grooter vreugt ter weerelt opgereeze/
Als doen der wert geseyt dat Salomon koning is/
Over gants Iserel maar nu sal 't vreugde weese/
Van Broeders hier te saam al op u Kerremis.
2. Weckt op my Sang-Goddin om vreugde hier te toone/
Tot lof en eer al van het gansche Broederschap/
Uit Liefd' Bestaan al hier daar wy by kome woone/
Als wy dan treede hier op Pallas hooge trap.
3. Daar gy ons door u Boo hebt vrindelijk ontboode/
Die ons de Tijding bragt op 't Roose Knoppen hof/
Sijt hertelijk gegroet al door u Minsaaam noode/
Van 't Jonge Broederschap tragten naa eer en lof.
4. Wy treden vol van vreugt en Liefd' op onse Waage/
Met Trom Vaan en Blasoen en Broertje tot plasier/
En Rijden op het spoor al naa ons welbehaage/
Om op u Kerckmis-feest by u te koomen hier.
5. Al waar het neegental en gy soeckt te vergaad're/

Al 't reedenrijk geslagt op Pallas hooge-saal/
Sijt hertelijk gegroet al die by ons hier naad're/
Op dat de Faam u Roem verbreyde tot een Praal.

6 Inwoonders wert gegroed en d'ommestaande troppe/
En al het Broederschap met Liefd' blijft by ons vast/
Daar 't Jonge Broederschap der witte Roose Knoppe/
Gegroet sijt voor het lest van ons daar Jonkheyd wast.

De witte Roose Knoppen.

Kwestie

De kamers wordt gevraagd *hun snaren-tuyg te spannen op dese Bijbel-stof*:
Wie probeerde het bevel van God te ontvluchten en waarvan was die
geschiedenis een beeld? De vraag moet worden beantwoord in 4 strofen van
16 versregels. Het gedicht moet worden geschreven in de Franse maat en het
rijm mag geen onvolkomenheden bevatten:

*Schoeyt op de Fransse maat uw Reegels, maakt 't getal
Van Vier-maal Sestien, en verwerpt 't redijt, ja al
't Geen dat de Reedens-konst haar luyster komt verdoven.*

Ook de Amsterdamse rederijderskamer Het Wit Lavendel eiste in 1613
refereynen op Franse maet. De versregel moet dan 12 lettergrepen tellen (2
alexandrijnen).

Alle kamers kiezen in hun antwoord voor de geschiedenis van de profeet
Jona, zoals die in het gelijknamige bijbelboek wordt verteld. De profeet Jona
krijgt van God de opdracht naar Ninevé te gaan. Hij moet de inwoners gaan
vertellen dat God hun verdorvenheid niet langer gedooft. Jona probeert
onder de opdracht uit te komen. Hij scheidt zich te Jafo in op een schip naar
Tarsis. Het schip wordt overvallen door een zware storm en Jona, die wordt
beschouwd als de zondebok, wordt door de bemanning overboord gezet.
Een grote vis slokt hem op en spuugt hem na drie dagen uit op het strand.
Jona gaat alsnog naar Ninevé en brengt daar de boodschap dat God de stad
over veertig dagen zal verwoesten. De inwoners hechten geloof aan zijn
woorden en beteren hun leven. God bedenkt zich en spaart de stad.

Het antwoord op het tweede deel van de vraag (waarvan was die
geschiedenis een beeld?), staat in Matthéüs 12:40. Jezus doet daar de
uitspraak: "Want gelijk Jonas drie dagen en drie nachten was in den buik van
den walvis, alzo zal de Zoon des mensen (Jezus) drie dagen en drie nachten
wezen in het hart der aarde." Jezus verwijst hiermee naar zijn opstanding uit
de dood, drie dagen na zijn kruisiging en begrafenis.

WASSENAARS ANTWOORD,
Op de Vrage.

*Segt wie, 't volbrengen van 't bevel Gods, sogt t' ontvlieden,
En wat het voorbeelde, 't geen in sijn Vlucht geschieden.*

Als 't Volk van Ninive, vol grouwel, booshey, smaat
 Door sonde, Afgodery, Moort, Roof, verwerpt, verlaat
 De ware Hemel-Vorst, de Bron van Heil en Segen,
 Waar door Gods donderstem sprak Grimmig, Toornig, tegen
 Jona, sijn Dienaar, gaat, maakt 't Godd'loos Volk bekent
 Haar val, straf, ondergang 't verderf, 't rampsalig ent
 Van 't heyloos bastert saat, maar Jona tragt te vlugte
 Uyt Iapho, langst de Zee na Tharsis, kerme, sugte
 Vervulde Schip en Volk, door dien de Stormwindt doet
 De Bare Hemel-hoog opswellen, lust, vreugt, moet
 Verdween, de bitt're Doodt stondt op haarbleke wange
 Geschildert, afgebeelt, haar Hert en Ziel bevange
 Met angst, schrik, vrees, sugt, smeekt om een behoude ree,
 Sy werpen 't lot, 't geen toont den Sondaar, die de Zee
 Door eyge last, en wil ten offer wert gegeven.
Jona Vlugt, sijn straf, toont Christi Doodt, graf herleven.

ô Wond're Hemel-magt, voor wien dat Son en Maan,
 De Winde, Aard' en Zee, Vee, Vog'len, Visschen staan
 Dienstbaar (gehoorsaam) 't blijkt aan Jona, die de baaren
 Bestormen dog vergeefs, Godts handt hem uyt 't beswaaren
 Bevrijdt, redt door een Visch, een monster die hem swelgt.
 In 't holle ingewandt, den Man Godts als verdelgt,
 Berooft van 't Sonne-light, drie daagen en drie nagte,
 Door 't woedend peeckel schuym getorst, hy offert klagte,
 Gebeden, ja belijdt sijn sonde, tot de handt
 Des Heeren hem verlost, de Visch braakt hem op 't Landt,
 Hy looft, dankt, prijst sijn Godt, sijn straf het Schip bevrijdde,
 Met 't Scheeps-Volk, van 't vergaan, die d'waare Godt belijdde,
 Erkenne, door 't gesigt der wond're, Jona gaat
 Na Ninivee, hy leerd haar ramp door 't Helsche saat,
 't Verderf der Stadt, het Volk bekeert met sidd're beven,
Jona Vlugt, sijn straf, toont Christi Doodt, graf herleven.

't Voorbeelt in Jonas straf geschiet, Heer'lijk afmaalt,
 Hoe d' eeuw'ge Heyl-fonteyn in 't strijdperk heeft gepraalt,
 Van Duyvel, Hel en Doodt, dien Leeuw, Helt, Vorst der Vroome,
 Die Hof en Troon verlaat, om in den Vleesch te koome
 Veragt, bespot, versmaat, geslingert heen en weer
 Door storm, 't onnosel Lam, dat werpt, slaat veldt ter neer,
 De list, 't bedrog', 't geweld, schoon ramp, smert, Droefhey plaage.
 Hem tergt, treft, quelt, sijn moet, deed' lijdtzaam, duldig draage
 Den last, den toren Godts, hy wert bespouwt verraan,
 Gegeselt, ja gedoemt ter Vierschaar, hem te slaan,
 Te Nag'len aan het Kruys, vervloekt, 't handt schrift der sonde
 Door bloedt en Doodt gewist, den keeten heeft ontbonde
 Der helsche slaverny, heeft Jonas' straf de schult
 Voldaan, tot Schip en 't Volks behoudt, Christus vervult

De Wet, redt, helpt sijn Volk, die na den afgrondt dreven.
Jona Vlugt, sijn straf, toon Christi Doodt, graf herleven.

De groote Majesteyts alwetendtheyt, die blijkt
Als 't blinde Jootsche Volk, niet van haar dwaasheyd wijkt,
Sy sien, niet siende 't woord vervult, van 't wonder teecken,
't Geen d' Heyllants segen mondt soo heylsaam uyt quam spreecken,
Jona drie Daagen en drie Nagten, in den Vis
Bedekt als Doodt, in 't graf, dit ware voorbeelt is,
Dien saall'ge Mensche Soon, die in den buyk der Aarde
Dus lang geveldt, legt, rust, die 't leven weer aanvaerde,
Als Jona, uyt het graf, waar door 't vervloekt geslagt,
Met 't Volk van Ninivee, dat Godt verwerpt veragt,
Hersteldt wert, door 't geloof, boetveerdigheyd, bekeere,
Berouw van 't sondig quaat, dit voorbeelt, komt ons leere
d' Opstanding uyt den Doodt, de weg, de waarheyd, 't ligt
De saall'ge eeuwichheyd, de Christelijcke pligt
Van liefde, hoop, geloof, door d' Almagt ons beschreven.
Jona Vlugt, sijn straf, toont Christi Doodt, graf herleven.

De Witte Roose Knoppe,

Jonkheyd Wast.

Lied

De regel waarop het lied dient te worden geschreven, sluit aan op de kwestie: Het doel van het voorbeeld (de geschiedenis van Jona) is het leren kennen van de weg en de waarheid. De formulering is de echo van een bijbeltekst: "Ik ben de Weg, en de Waarheid, en het Leven." (Johannes 14:6) Alle kamers dichten hun lied over Jona en verwijzen daarbij naar de dood en opstanding van Christus.

Ook de dichter van de Noordwijkse kamer, die schuil gaat achter de spreuk *Mind den Bevryder*, voegt in de *Sinverklaring* kwestie en regel samen:

*Geen teken suld gy, als van Jona, den Propheet;
Soo die drie dage in den Vis was, die 'm weer baarden,
Also sal den Soon Gods, sijn, in den buyk der Aarden,
En weder opstaan; 't geen alleen het Oogwit is,
Op Jonas Voorbeeld, in sijn Vlugts geschiendenis.*

Wat betreft de vorm van het lied wordt de eis gesteld:

*Digt een Vijf-veersig Lied, op desen Regel zin,
Van Vijftig Silben 't Veers, wel meerder, maar niet min.*

Het gedicht moet dus bestaan uit vijf strofen en elke strofe moet minstens vijftig lettergrepen bevatten.

WASSENAARS, LIEDT op den REGEL.

't Oogwit van dit Voorbeeld, leerd Weg en Waarheyd kennen.

Op de Wijs: Wanneer de Son in 't Morgen-Root,

1. Als Jona nam de wijk/ de vlucht/
 Om Godts bevel t' ond'komen/
 De Zee/ het onweer uyt de lugt/
 Met wint/ en storm de stromen/
 Deed Golve/ rijse/ berge hoog/
 Het geen 't Schips-Volck verbaast bewoog/
 Te buyge voor haar Goden/
 Haar bidde/ smeecke/ was om niet/
 Geen windt/ nog storm/ het Schip ontsiet/
 Godts hulp was haar van noden.

2. Het droef/ bedrukte/ volk neemt raat/
 Godts gramschap uyt te vinden/
 Door 't lot/ 't geen Jona treft/ hy laat
 Hem willig tot verslinden/
 Weg werpen buyten boort/ doen is
 Den tooren Godts versoent/ een Vis
 Die swelgt hem door sijn kaacken/
 Drie daagen hy in 't ingewandt/
 En nagte bidt/ eer hem op 't landt/
 De Vis weer uyt quam braacken.

3. Dit voorbeelt/ Jona/ toont ons aan/
 Des Heeren wil te vresen/
 Op dat geen storm-windt doet vergaan/
 Ons van 't Drie-enig wesen/
 Wie kan Godts handt/ sijn magt/ sijn kragt/
 Weerstaan/ wee die 't bevel veragt/
 Moet 't eeuwig wel sijn derven/
 Maar die sijn sonde vroom belijdt/
 Als Jona/ wert verschoont/ bevrijdt/
 Voor ramp/ sal troost verwerven.

4. Jona/ de Walvis/ 't graf vertoont/
 Met Ninivee's bekeere/
 Hoe meer als Jona heeft gewoont
 By ons/ 't woordt/ vleesch den Heere/
 Veragt/ bespot/ gekruyst/ gedoot/
 Gelegt in 't Aardtrijcks duyst're schoot/
 Versoent de straf der sonde/
 Christus die wet en vloeck voldaan/
 Ten derdendag is opgestaan/
 De Doot/ en Hel door wonde.

5. Godts Soon/ de Weg/ de Waarheyt/ 't ligt/
 Hoop/ troost/ hulp/ bystant/ 't leven/
 Leert ons 't geloof/ de liefdens pligt/
 Om d' Eeuw'ge kroon te geven/

Die vroom/ opregt/ gehoorsaam/ tragt
Na 't heylig/ salig/ heyl geslagt/
't Geen strijdt met 't sondig dwaalen/
Dit Oogwit/ 't voorbeelt/ tot Godts troon/
Den weg toont/ wijst/ om met de kroon/
De Vreugd'/ te Zegenpraalen.

De Witte Roose-Knoppe, De Jonkheyt Wast.

Kniedgedicht

In de *Uytnodiging* staat: *De Knie-vraag of Regel sal als het aankomen is gedaan werden uytgegeven.* De improvisatieopdracht zal dus later worden verstrekt. Alle kniedgedichten bestaan uit 28 versregels en de versregels tellen 12 of 13 lettergrepen. Dat zal dus wel zijn voorgeschreven.

Het onderwerp luidt: Hier werd in het breken van het brood het licht herkend.

In de *Sinverklaring op de Knie-reegel* geeft de dichter van De Lely onder de Doornen, *Mind den Bevrijder*, het antwoord: de geschiedenis van de Emmaüsgangers.

In Lukas 24 wordt verteld dat Jezus na zijn opstanding verschijnt aan twee van zijn volgelingen, Kléopas en diens metgezel, die op weg zijn van Jeruzalem naar Emmaüs. Onderweg voegt zich een vreemdeling bij hen. Zij spreken over wat er de afgelopen dagen is gebeurd: de kruisiging en de dood van Jezus, het verhaal dat enkele vrouwen van engelen de boodschap kregen dat Jezus leeft. Ze nodigen de vreemdeling uit bij hen te overnachten, het is bijna avond. Tijdens de maaltijd, wanneer hun gast het brood breekt, herkennen zij hem: het is Jezus. Op dat moment verdwijnt Jezus uit hun gezicht. De twee Emmaüsgangers haasten zich terug naar Jeruzalem om te vertellen wat hun was overkomen, *en hoe Hij hun bekend was geworden in het breken des broods.*

Vier kamers geven het beoogde antwoord. De Vygheboom uit Schiedam en de particulier uit Sassenheim kiezen voor het (laatste) avondmaal.

De kamers van Katwijk en Wassenaar blijken in tijdnood te zijn gekomen. Ze hebben de tijdslimiet overschreden, want boven hun kniedgedicht staat de vermelding *te laat gekomen*. Hun kniedgedichten zijn wel in de bundel opgenomen, maar een prijs zat er voor hen niet meer in.

WASSENAAR, te laat gekomen.

ANTWOORT op de KNIE-VRAAG.

Hier wiert het ligt gekent, in 't breeken van het Broot.

De groote Hemel-Son, de Weg, de Waarheyt, 't Leeven,
Die na drie Daagen en drie Nagte, heeft verdreven,

De magt, 't gewelt des Doots, die 't leven weer nam aan,

Wanneer de wet vervult, den toren Gods voldaan,

Was door sijn dierbaar bloed, Christus hem aan de Vrouwe,

By 't graf vertoond, verklaard, die sig liet sien, aanschouwe,
 Aan Simon-Cleophas, en aan sijn reys genoodt,
 Die swak, ontstelt, verbaast, d' opstanding' uyt den doot,
 Verhand'le, Christus quam by haar, sprak wat voor reden,
 Voerd gy dus by de maar, Simon sprak heel t' onvreden,
 Veragt, syt gy alleen hier fremd, dat gy niet weet,
 Dat Christus is gekruyst, gedoot, fel, godd'loos, wreet
 Gedoemt, dog desen dag moest hy uyt 't graf verrijsse,
 Wy sijn verschrikt, ontroerd, door Vrouwe, die bewijse,
 Ja segge dat hy leeft, selfs sijnder heen gegaan,
 Van d' onse, die uyt 't graf hem vonden opgestaan,
 Doen quam dien kruys helts' stem, haar hert en siel doorbore,
 Sprak, onverstandig Volk, ô traage, wend u oore,
 U hert, na 't Godd'lijk woort, moest Christus Godes Soon
 Niet lijdde, en alsoo ingaan tot d' Eeuw'ge troon,
 Hy toond uyt Moses, ja uyt alle de Propheeten,
 't Geen van hem was voorsegt, sy quamen buyten weten,
 Met 't heylligt aan het vlek Emmaus, Christus die wil
 Doen scheyde, op 't versoek van haar blijft hy daar stil,
 Het Son-licht was gedaalt, den Avondt was voor hande,
 De Tafel wert gedist, haar Hert en Ziel ontbrande,
 Als Christus brak het Brood', verdwijndt uyt haar gesigt,
 t' Emmaus, werd door 't Brood', bekendt, Christus, 't Eeuwig licht.

De Witte Roose-Knoppe,

De Jonkheyt Wast.

Afscheid

Met een afscheidsgedicht en een afscheidslied nemen de kamers afscheid van hun gastheer, de overige kamers, de notabelen (waaronder de heer van Noordwijk) en het overige publiek. In het afscheidswerk is de klassieke godenwereld goed vertegenwoordigd. Ook de Wassenaarse broeders laten zich wat dit betreft niet onbetuigd.

Ze hebben met hun dichtwerk weliswaar geen prijzen behaald, maar wel met het vendelzwaaien.

*Ey witte Roose-Knop, gaat ope, nu gy Cier'lijk
 Met suyvre witte glans, ons Leel'je hebt besproeyt,
 En swierd 't ontrolde vaan, als 't Koorenaar manier'lijk,
 Op dat u knop ontluylt, en niet meer staat en bloeyt.*

Waaruit de prijs bestond is niet duidelijk. De uitnodiging vermeldde: *Slinger Prijzen, Zyd' of Silver.*

Het afscheidswerk wordt door De Lely onder de Doornen beantwoord met

eveneens een gedicht en een lied. Daarin worden ook de Wassenaarse rederijkers genoemd:

*Vaar wel dan Broederschap daar steets de Jonkheyd Wast,
En daar het suyver Wit de Roose-knoppen past.*

De versregels in het lied zijn vergelijkbaar:

*Vaar Wel dan daar de Jonkheyd Wast,
En 't Wit de Roose-knopjes past.*

WASSENAAR, AFSCHEYD-WERK,
Daar men Schrijft, *de Witte Roose-Knoppe*.

Beroemde Broederschap, die door u vlugge Bode
Merkuur, ons by u Maagt, ten Sang-strijd quam te node:
Vaart wel, nu dat u eys, is met ons pligt voldaan,
Het uurslag tot vertrek dat slaat, om af te gaan
Van 't lieff'lijk Lely-hof, 't geen bloeyd onder de Doorne,
La(a)t ons Uyt Liefd' Bestaan, weerstaan de wreede Hoorne
Van Pithon, Cerburus, op dat men werd bekroont
Met Pallas Lauwer-krans, want deugd die werd beloond.
Vaart wel Konst-broeders al, vermaarde Redenaare,
Die by Uyt Liefd' Bestaan, met ons vereenigt waare
In Vrindschap, snijd dien band door haat, nog nijd nooyt af,
Op dat het Voorbeeld ons van Jona, leerd het Graf,
De Dood, de Hel 't ontgaan, door 't glory-rijk herleven,
Vaar wel al die hier woond, en sijn, God wil u geven
Sijn Zegen, Voorspoet, Heyl, 't geen tot u wel-sijn past,
Dit 's d' *Witte Knoppe* wensch, by wien de *Jonkheyd Wast*.

WASSENAAR, AFSCHEYT-LIED.

Op de Wijs: *O Nagt jaloersche nagt*.

1. Vaart wel Konst-redenaars/ op 't Helikon verheven/
Der Doorne Lely-blom/ gy die Uyt Liefd' Bestaan/
Ons hebt versogt/ onthaald/ is yets door ons misdreven/
Verschoond ons Jonge Jeugd/ de tijd nood ons tot gaan.

2. Sijt dankbaar voor 't onthaal/ dat wy hebben genoten/
Hier op u Parnas-hof/ door vrindschap vol van lof/
Geen haat/ nog nijt u eer/ in Lethes Poel kan stoten/
Want Wijsheyd/ Vroomheyd/ Deugd/ bewoond u Reden-Hof.

3. Vaart wel Konst-broeders al/ die met ons sijt gekomen/
Om Noortwijks Kerckmis-feest/ te cieren door u deugd/
U wijse schrand're Geest/ gelaafd uyt Pindaas stromen/
Heeft Christi heyl vertoond/ der Christ'nen heyl en vreugd.

4. Laat ons in Vrindschap t' saam /in Liefde/ Eendragt/ Vrede/
Nu scheidt van malkaar/ dan sal de gulde Faam/
Uytblaasen roem en lof/ wilt Momus quaat vertrede/
Die Achia weerstaat/ is Pallas aangenaam.

5. De Heer van Noortwijck/ en de Magistraat wy wenschen/
Met al d' Inwoonders heyl/ dat haar nooyt kwaad verrast/
Wy wenschen welstant/ vreugd/ ja Zegen alle Menschen/
Vaart wel/ sijt dan gegroet/ van die in Jonkheyd Wast.

Hoofdstuk 11 **Stompijk 1721**

KORTE SNETS

72 F47

van de opkomst voortgang bloey & geheule ondergang.
van de Aloude Rethorijkers Kameren zoo
in 't algemeen, als wel in 't bijzonder
van die, der Stad Leyden, genaamt.

DE WITTEACKOLYEN

onder de Sinspreuk.

LEFDE IS HET FONDAMENT

mit denselver oeffeningen &
ceremonien door

ABRAHAM WYNBEEK

EERTYDS Lid. dier Kaamer.

Stompwijk 1721

De rederijkerkamer van Stompwijk, De Afrikaan, stond bekend onder twee zinspreuken: *Wijkt van 't Kwaad* en *Uit Liefte gespijst*. Een inventarislijst (1723) van De Witte Acoleyen uit Leiden vermeldt een blazoën van de Stompwijkse kamer.

In 1721 organiseerde De Afrikaan een feest en we weten dat de deelnemers uit Pijnacker, Leiden en Wassenaar kwamen. We kennen ook de kaarte, maar er zijn helaas geen teksten overgeleverd.

De aanwezigheid van de Witte Roosen is het laatste levensteken van de Wassenaarse rederijders. Ook van de jonge kamer, De Witte Roose-Knoppe, wordt niets meer vernomen.

Dat we toch nog iets weten over dit feest danken we aan Abraham Wynbeek (1702-1798), die ons in een met de hand geschreven geschrift een inkijk geeft op dit feest: *Korte S(c)hets van de opkomst, voortgang, bloei & geheele ondergang van de Aloude Rhetorijckerskameren zoo in 't algemeen, als wel in 't bisonder van die der stad Leyden, genaamt De Witte Ackoleijen, onder de zinspreuk Liefde is het fundament met derselver oeffeningen en ceremonien door Abraham Wynbeek eertijds lid der kaamer*. Het manuscript is niet gedateerd, maar uit de inhoud is af te leiden dat het ca. 1780 is geschreven.

Abraham is al achter in de zeventig wanneer hij zijn herinneringen aan het rederijdersfeest van 1721 opschrijft. Hij was toen nog geen twintig jaar oud.

Kaarte

Kwestie: *Wat is het beste schoon/hier op aarde te aanschouwen,
Wat komt die menschen toe, die 't niet in waarde
houwen?*

Regel: *Die met dit cieraad pronkt, zal eeuwig zegepralen.*

Knievraag: *Wat jongste balling wast, die in den hoogsten nood,
Door 't schreie tot zijn God verlost wierd van de dood?*

Feest

Het was aanvankelijk niet de bedoeling dat de jonge Abraham met zijn Leidse kamerbroeders mee zou gaan naar Stompwijk. Hij had als getalenteerd kamerlid wel de teksten geschreven, maar moest het verder aan zijn medebroeders overlaten.

Omdat in zijn memoires ook de rederijders van De Witte Roosen een rol spelen, volgen hier enkele fragmenten uit zijn manuscript. Omwille van de leesbaarheid is interpunctie toegevoegd (in het origineel ontbreekt deze bijna geheel) en zijn hoofdletters geplaatst.

De tyd van beantwoording gekoomen zynde, reden zy (de Leidse rederijders) in de gewoone staatie naar Stompwyk. Wierden daar blymoedig ontfange met pragt of men een koning in zyn ryk inhuldigt en vonden daar nog twee kamers, naamelyk Pynakker,

Pynappelboom, uit liefde gepynd, en Wassenaar, De Witte Roose.
Deeze drie kamers gaven haar werken over.

De ontvangende kamer vindt de teksten van de Leidse broeders van een verdacht hoog niveau. Ze beschuldigen hen ervan, dat ze die gedichten hebben gekocht. De Leidenaren verklaren dat de kamerbroeder die ze heeft geschreven *een jongerling van 17 jaar* is. Die willen de Stompwijkers dan wel eens zien en Abraham krijgt het schriftelijk verzoek om zich te melden. Hij zal de volgende morgen met een wagen worden opgehaald.

Ik was naauwelyks in de herberg gekoomen, of wierd van de hospis ingehaald met een romer wyn daar 8 pinten in gingen, die ik met myn twee handen naauwelyks konden vasthouden. Aanstonds wierd ik op de toets gebragt van alle die my met rondeelen en vaarsen begroeten; die ik alle met zoo veel smaak en gaaueheid beantwoorden, dat de boeren met de mond wyd open stonden en hebben vast gemeend dat Apollo myn eigen vader was en ik op de Helikon gebooren.

Wy wierden des middag van de hospis heerlijk getrakteerd, zoo hy zyde op 40 st. paaling, behalve ham en andre spyse. Wyn en bier zoveel men konde gebruiken. Maar ik denk dat het myn broeders wel hebben moeten betaalen. Ik voor myn hebbe geen geld betaald.

Wy waaren des namiddag ten vier uren weer byeen verzogt om 12 st. uit gelag te verteeren aan een kan wyn, daar een yder die verloff vroeg om by te weezen en ook 12 stuyvers te verteeren dan mogten by zyn.

Dit maaken dat die kamer wel met 30 mensen vervuld waare. En daar wierd de wyn als water gedronken en zoveel zotternye bedreven, dat iemand die het van buiten af gezien had, zoude daar van gebraakt hebbe. Dat heeten wysheid, kunst en gaven die met geen andre menschen gemeen hadde!

Dit duurden nu tot 's avonds omtrend 7 uren, wanneer in de kamer aan 't schoorsteenkleed een vraage wierd opgehangen om te beantwoorden, 's morgens daar aan volgende ten 10 uren. Dit ist nu dat men de knievraag noemd. De vraage was: "Wat jongste balling wast, die in den hoogsten nood door schreie tot zyn god, verlost wierd van de dood?"

De meeste waare nu dronken en de boeren zouden des avonds om 9 uren een comedie beginnen te speelen, namelyk dien avond rond de Prins van Portigaal, waardoor de herberg leeg raaken. Myn broeders stonden heel verlegen en wisten niet wat te beginnen, want niemand onder hun, en ik ook niet, wist de zin van de vraage.

Wy beslooten dat ik aanstonds naar Leyden zoude gaan en de zin by een oom van myn zoude gaan vragen, want dat is een verstandig man.

Ik ging dan omtrend ten half negen uit De Prins en kwam 's avonds even voor tien uren in de stad en by myn oom, die op de Sint

Jacobsgraft wonen.

Ik liet hem de vraag zien en vroeg na de zin. Zoo haast als hy de vraag maar zag, was zyn zegge: “Malle jonge, wil je nog een rederijker weeze en moet je naar Leyden koomen om de zin van zo een duidelyke vraag te weeten? Dat is Eismaël, de zoon van Agar en Abram!” Zo haast als hy de woorden uit zyn mond liet vallen, zoude ik my wel voor 't hoofd hebbe geslaagen; dat my die gebeurtenis zoo volkomen bekent was en myn niet op het verstant was gevallen!

Ik ging vandaar naar myn ouderhuis, daar ik die nacht sliep; stond 's morgens vroeg op en schreef myn antwoord in anderhalf uur af; begaf my omtrend zeven uren weder op; reis naar Stompwyk daar ik omtrend negen uren aankwam. Myn broeders zagen al op de weg na myn uit en ziende komen, wenkte my toe of ik klaar was. Ik knikte hen toe van ja en kwam voords in de herberg, zachtjes in de kamer, daar men al onder een glaasje Alzem wyn zat. Zy hadden my niet eens gemist, meende dat ik van het bed af kwam; bragten myn eens toe daar ik was gaan zitten, want tabak rooken dat kende ik nog niet. Ondertussen had de keizer, Jan van der Zalm, van Pynakker, hem afgezonderd in een andre kamer; schreef daar zyn antwoord op de vraag en kwam omtrent 10 uren weer te voorschyn; meende hy zoude nu alleen zyn, want Wassenaar had niet geschreven. Omtrent ten elf uren gaf hy aan de prysmeester zyn gedicht over. Ik tasten in myn zak en gaf het myne ook over. Wat was daar een verwondering! Niemand wist wanneer ik had geschreven, zy hadde daar ook niet mede noodig en konden aan 't schrift zien dat het myn eigen hand was.

Voords maakte wy weêr goede sier. Schoon 's middag geen oopen tafel was, was er voor ons noch genoegzaam broot, ham en gebrade vleesch en wat daar by hoorden, daar men 't genoegzaam mede kon stellen.

Omtrent een uur nadat ik myn werkje hadden ingeleverd, kwaam de prysmeester by my zitten en (f)luisterde my zachtjes in 't oor, dat myn tegenparty zin mis was en ons de prysen daar van niet konden ontgaan. Dat ons seer verheugde en een glaasje te meer deed drinken.

Ten 4 uren moest men die gedichten uit 't venster aan de straat leezen en volgens de looting moest Pynakker eerst. Die had zyn zin genomen van Mosis, als hy int bieze kistje schreiden eer hy van pharo's zuster wierd opgenoomen. En noch was zyn schrift naauwlyks leesbaar. Ik begon dan myn gedicht heel prompt te leezen en toonde dat die jongste balling Ysmaël was. Daar op vol(g)den de prysmeesters zinverklaring die het zelfde had en wy wierden van het geheele geselschap met de prysen gelukkiggewest.

Toen wierd deezen dag de wyn niet minder gedronken en de gekheeden niet minder geoefend als daags te vooren. En 's avonds wierd wederom een comédie gespeeld, Ammon en Tamar.

De volgende morgen werd de prijsverdeling bekend gemaakt, de uitreiking gebeurde even na de middag. De Leidse kamer sleepte negen van de zeventien prijzen in de wacht. Of de broeders van De Witte Roosen prijzen behaalden, is niet bekend. Bij de knievraag, de improvisatieopdracht, hadden zij het in ieder geval laten afweten. Toen werd het tijd naar huis terug te keren.

Dit nu alles verrigt zynde, wierden onze waagens klaar gemaakt en vendels en blaoenen afgegeven. En met een afscheidsvers en gedigt wierd de statie besloten en wy reden met ons drie wagens achter malkander heen. Eerst na den Leydschendam. Daar nam de kamer van Pynacker van ons afscheyd en wy reeden voort met de andre kamer naar Wassenaar, daar 't weer alles in vreugde was en met ons drinken en liefhebberye omtrent 2 uuren wierd doorgebracht. Toen reden wy naar de stad, onse negen prysen aan een stok gebonden.

Besluit

Na het Stompwijkse feest van 1721 vernemen we niets meer van de Wassenaarse rederijkers. De Witte Roosen zijn uitgebloeid, De Witte Roose-Knoppe zijn in de knop gebroken.

Maar niet alleen in Wassenaar had de rederijkerij haar eindstadium bereikt, overal in de Noordelijke Nederlanden gingen de kamers ten onder. Het laatste feest dat werd geregistreerd vond plaats in Noordwijk, op 16 februari 1738. De kamerist uit Rijnsburg had gelijk toen hij zong: *Niets blyft van 't oude gloor, 't raakt alles in de put.*

Wat was de oorzaak van de neergang? Abraham Wynbeek, een van de laatste leden van de Leidse kamer De Witte Acoleyen (zie vorige hoofdstuk), geeft in zijn *Korte Schets, etc.* vijf oorzaken:

- De kamers telden steeds minder leden uit de burgerlijke elite: *derhalve kwam het van heeren op burgers, en van burgers op gemeene werklieden, op de dorpen onder ongeleerde boeren.*
- Er werden onvrije (ongedoopte) kamers toegelaten: *deeze, als er ockasie opdeed, vervoegde zich by de publique kamers, dat daardoor een minder achten voor de oude kamer gaf.*
- Er werden op het platteland te veel kamers opgericht: *door welk groot aantal wel te denken is, dat veel onkundige by de rederykers voegden.*
- De dichtkunst van de rederijkers ontspoorde: *De poëzy, die lange jaaren langs de aarde had gekropen eerst van kruipen aan 't gaan raakten, van 't gaan aan 't loopen, van 't loopen aan 't vliegen, en wel zoo hoog, dat geen Argus met hondert ogen dezelve konde naoogen.*
- Door hun gedrag joegen de rederijkers de dominees tegen zich in het harnas: *Men oefende gemeenelyk al de verrichtinge op rustdag, veelyds nog onder kerktyd, in de herberge, daar men meer van drinken sprak als van de kunst.*

Tweemaal noemt Abraham Wynbeek bij het formuleren van zijn vijf oorzaken de naam van de Katwijkse dominee en geschiedschrijver Adrianus Pars (zie ook hoofdstuk 8, Katwijk aan de Rijn 1679). In zijn boek *Catti aborigenes Batavorum* (1697) lijkt deze zich eerst welwillend op te stellen: *Dat het niet quaad is sijn selven en anderen te oeffenen, aan de gang te helpen, in 't lesen van de H. Schriftuur en andere Boeken, in de Spelkonst, in 't suiveren der Moedertaal, in de Rijmen, Gedigten en Liedekens te maken, het Vaandel te slingeren, den Trom te slaan, of de Wapenen te handelen, kan men ligt toestaan.* Maar vervolgens somt hij maar liefst elf bezwaren op tegen de rederijkerij.

Het valt op dat de rederijker Abraham Wynbeek en dominee Adriaan Pars, die zich in zijn preken zo'n felle tegenstander van de kamers toonde, voor een deel dezelfde punten aandragen. Beiden critiseren de rederijkers vanwege gebrek aan niveau, hun drankmisbruik en het ergeren van de predikanten.

Ter illustratie een vijftal bezwaren van Pars:

- Verstoring van de zondag: *Dog niet, dat te doen op de Dagen van Godsdienst, dikmaals onder den Godsdienst, en Katechisatie.*
- Toneelspel: *Bijsonder is te verwerpen haar Toneelspelen, het verkleeden van Mannen in Vrouwen, en van Vrouwen in Mannen Klederen.*
- Dronkenschap: *En so raakt men somtijds van Nering, Winkel, Ambagt af, en vervald tot drinken, dronkenschappen en Herbergen; waaromme niemand meerder als de Herberg, Waarden en Pagters, van dese Redenrijkers houden, die veel Geld tot dese Intreden en Prijzen plagten in te leggen.*
- Laaggeletterdheid: *En wat belangd Spelkonst, Taal te suiveren, Rijmen en Gedigten te maken, hoe sullen dat doen, die geen Talen kennen, die niet weten, ja niet kunnen weten, 't is haar schuld niet, wat Duits of Latijn, of eigen Moedertaal is, of wat de regte Spelkonst is.*
- Bijbelmisbruik: *Hoe onbetamelijk was het ook met Gods Woord te laten spelen, als of men dat doen wilde met Donder en Bliksem, en Gods ontsaghenlijken en vreesselijken Naam so te laten noemen, en in ongewijde Monden te nemen.*

Door al deze zaken zijn volgens Adriaan Pars de kamers in diskrediet gebracht en in verval geraakt. Met het verdwijnen van de rederijkerij zijn volgens de dominee de *Kerken van veel onstichting, ergernis en afbreuk verlost*. Al deze genoemde factoren zullen een rol hebben gespeeld bij de ondergang van de rederijkerij. Maar de belangrijkste oorzaak is het feit dat de rederijkers hun tijd hadden gehad. Er was een tijdperk aangebroken van redelijkheid en zedelijkheid. Een nette burger worden, dat was het ideaal. De burger van de Verlichting zocht zijn literaire heil liever bij een van de dichtgenootschappen.

Toch bestaat er in de 18e eeuw onder taalliefhebbers nog wel degelijk belangstelling voor bundels met rederijkerswerk. Dat blijkt uit de geestige beschrijving van zijn ontmoeting met een rederijker die Justus van Effen (1684-1735) geeft in *De Hollandsche Spectator* (7 november 1732), het eerste opinieblad van Nederland.

In Koudekerk stapt een man in de trekschuit. Hij groet de aanwezigen in de bedompte roef en declameert vervolgens met zware stem:

*De Helden in het ros van Troje hadden, 't wis
Benaauwder als het hier in deze trekschuit is.*

Van Effen raakt met de man in gesprek en deze vertelt over de rederijderskamer in zijn dorp *waarvan ik al vroeg een lid, en naderhand Fakteur, Prins en Keyzer ben geweest, en al zeg ik het zelfs, niet zonder lof*. Hij wijst erop hoe belangrijk de rederijkers zijn geweest voor de reformatie en Van Effen valt hem hierin bij: *Ik weet zeer wel, dat uw overoudvaders met meerder regt daarop roemen mogen, dan de beeldenstormers.*

De kamerist toont geen waardering voor de huidige kamers, wel voor de oude, *want van de oude heb ik schier al wat 'er in druk is geleezen, en mogelijk zal u wel bewust zyn, dat die boeken thans lustig opgezocht worden, voor al door de liefhebbers van onze taal.*

De teksten van de rederijkers zouden voortaan vooral fungeren als bron voor taalonderzoek, nieuw werk verscheen niet meer.

Tussen de oudste rederijkerswedstrijd die we in Holland kennen (Leiden 1493) en de laatste (Noordwijk 1738), ligt een periode van 245 jaar rederijkerscultuur. Die cultuur ging ten onder, maar een deel van de teksten bleef bewaard, waaronder 34 gedichten en liederen van De Witte Roosen.

Bibliografie

Literaire bronnen

- Mey-Liedt Ghesongen binnen Zuydvijck, onder den Ban van Wassenaer, Leiden 1638
- Mey=Ghesangh/ Ghesongen by de Broeders der Ooghen-troost-blom, Leiden 1638
- Apolloos-Parnas, Delft 1676
- De verresene Maeght der Haegsche Rethorica, Delft 1677
- De Hoorn-Bloemsche Paeschfeest, Delft 1677
- Schipluysche Kermis-Bancket, Delft 1678
- Korenaers Pincxter-feest, Leiden 1679
- Hertgrondige Uytnoding, Schiedam 1706
- Den eerkrans voor Rethorica, Leiden 1709
- Abraham Wynbeek, Korte S(c)hets van de opkomst, voortgang, bloeij & geheele ondergang, etc. Leiden z.j.

Secundaire literatuur

- G.D.J. Schotel, Geschiedenis der rederijkers in Nederland. Twee delen, 2e druk. Rotterdam 1871
- J.J. Mak, De rederijkers, Amsterdam 1944
- J.J. Mak, Uyt ionsten versaemt, rethoricae studiën, Zwolle 1957
- F.C. van Boheemen & Th.C.J. van der Heijden, De Westlandse rederijkerskamers in de 16e en 17e eeuw, Amsterdam 1985
- F.C. van Boheemen & Th.C.J. van der Heijden, Met minnen versaemt. De Hollandse rederijkers vanaf de middeleeuwen tot het begin van de achttiende eeuw. Bronnen en bronnenstudies. Delft 1999
- Bart Ramakers (red), Conformisten en rebellen. Rederijkerscultuur in de Nederlanden (1400-1650), Amsterdam 2003
- Arjan van Dixhoorn, Lustige geesten. Rederijkers en hun kamers in het publieke leven van de Noordelijke Nederlanden in de vijftiende, zestiende en zeventiende eeuw. Amsterdam 2004
- Dirk Coigneau, Muziek bij de rederijkers. In: Louis Peter Grijp (hoofdred.), Een muziekgeschiedenis der Nederlanden, Amsterdam 2001

